

GRAMMATICA
L I N G U A E
HUNGARICAE
CUM
PARALLELISMO

INTER
ARAMAEAM, HEBRAEAM, ARABICAM,
ET HUNGARICAM
ORIENTALES LINGUAS
DUCTO
IN USUM
CLERI JUNIORIS REGNI HUNGARIAE
ADORNATA,

PER
JOANNEM NEP. NAGY,
ALMAE DIOECESIS SABARIENSIS ALUMNUM,
SS. THEOLOGIAE IV-um IN ANNUM AUDITOREM
IN GENERALI SEMINARIO PESTANO.

PESTHINI,

apud JOSEPHUM BEIMEL, Caes. Reg. priv. Primatialis
Typogr. Strigon; et unius e Pestanis proprietarium.

1832.

Ne quis tamquam parva fastidiat Grammatices elementa ; — quia interiora velut Sacrarum huius adeuntibus apparebit multa rerum sublimitas, quae non modo acueri ingenia puerilia, sed exercere altissimam quoque eruditionem et scientiam possit.

Quintilianus.

*Discere sermonem Patrium, callere, tueri
Quaeque suos Cives Patria iure cupit:
Linguae igitur Patriae Civem decet esse peritum:
Ornat enim Patriam sermo, tuetur amor.*

Benyák.

Quilibet, qui nobilem Nationem suam vere, ut par est, aestimat, totus in eo mecum, opinor, erit, ut Linguam Magyaricum et bene intelligat, et culturam eius pro suo posse promoveat.

Beregszászi.

REVERENDISSIMO

DOMINO DOMINO

JOANNI NEP. DERTSIK

ABBATI

**S. HIPPOLYTI DE MONTE ZOBOR,
METROPOLITANAE ECCLESIAE STRIGONIENSIS**

CANONICO,

GENERALIS SEMINARIJ PESTIENSIS

RECTORI,

LIBRORUM ECCLESIASTICORUM

CENSORI REGIO,

SS. THEOLOGIAE DOCTORI, INCLYTAE FACULTATIS

THEOLOGICAE PENES R. SCIENT. UNIVESITATEM

PESTIENSEM

MEMBRO COLLEGIATO

VIRO
DOCTRINA, AC PIETATE
CLARISSIMO,
MUSARUM ORIENTALIUM
FAUTORI SUMMO,
LINGUAE PATRIAE
AMANTISSIMO,
MOECENATI BENIGNISSIMO,
PATRONO GRATIOSISSIMO,
SUMMO CUM HOMAGIO
D. D. D.

IN PERENNEM GRATI ANIMI TESSERAM
EXIGUUM HOCCE OPUSCULUM,

Auctor.

Reverendissime Domine!

Domine Abbas! Canonice! Rector!

Moeccenas Benignissime!

Exiguum hocce tenerae aetatis meae opus Clarissimo Tuo N o m i n i dicare haud praesumerem: nisi illud indefessum Tuum conamen, quo Clerum Juniorem Regni Hungariae, Paternae curae creditum, in omni disciplinarum genere educare adniteris, peperisset. Perspectum enim pro Tua habes sapientia, iustis Maiorum nostrorum in latius tendenda, colendave Patria Lingua postulatis, nusquam exactius responderi: quam si Juventus Ecclesiastica, primis illius rudimentis rite imbuta, ad sacrum accesserit munus.

Throni igitur regalis firmitati, ac Patriae saluti Devotus, haud intermittebas quaevis tenerae suppeditare publi adminicula; quibus huic altissimo apta redderetur scopo. Namque, ut non memorem Gymnasium Hungaricum; quod

hoc sub nomine TE Reverendissime Domine ABBAS! exoperante, et Eminen-
tissimo Cardinali a RUDNA Magno Pri-
mate, cuius mortem nunc cum Patria
moesti lugemus clementissime annuente,
in gremio nostri initia coepit: ne quid-
quam ad finem nobilissimum desidera-
retur, defectui Grammaticae, per Ju-
ventutem Ecclesiasticam, vasta discipli-
narum Theologicarum mole satis onera-
tam, cum fructu, et sine detrimento sa-
cratiorum litterarum volvendae, occur-
surus, systema regularum Linguae Hun-
garicae, in compendio adornandum, meae
committere tenuitati haud dubitasti. Mo-
nitum Tanti Patris coram devoto filio
mandatum erat. Nec diu cunctatus, gra-
vissimo licet, et vires aetatis longe ex-
cedenti, labori teneros subdere humeros
attentavi.

In ipso vero limine operis statim fixa ante oculos meos versabatur lex illa absoluta ; qua omnis eruditio, et cuncta ad Dei laudem, Gloriamque Nominis Eius, ceu ultimum omnium rerum finem dirigenda sint. Quare, dum Linguae Patriae leges proponere perrexī : ea uti oeconomia statui, ut primitiae hae immediate quidem ad ampliorem maternae Linguae culturam; indirecte tamen ad thesaurum Orientalium facilius nobis, qui sine eo parum, aut nil proficere valemus, appropriandum; atque hoc modo, ad documenta scripta sanctissimae Religionis nostrae felicius penetranda, conferrent.

Emenso igitur, ut par eram, late per Orientem extenso, Linguae Hungaricae Oceano : id nūm a TE Reverendissime Domine ABBAS ! enixis oro precibus ; ut

primos tenuitatis meae partus, velut perenne grati animi, imaeque venerationis monumentum, benevolo suscipere animo, meque illa complecti Gratia digneris, quam promereri sanctum officium erit Tuorum

Reverendissime Domine ABBAS!

*Clientum Infimi
Joannis Nepom. Nagy.*

P r a e f a t i o.

Existit quidem Epitome Institutionum Grammaticarum a Cl. Francisco Versegby concinnata, usuque Scholarum publico donata; quae tamen si forte Syntaxim demas, ab Eruditis ut plurimum reprobatur. Existit elaboratior Grammatica Linguae Hungaricae, a Doctissimo Nicolao Révai, immortalis memoriae Philologo elucubrata; quae tamen, praeter quod manca sit, mole sua minus apta est, ut a Juventute Ecclesiastica, disciplinarum Theologicarum ubertate satis onerata sine detrimento sublimiorum scientiarum, cum fructu volvi queat. Existit Grammatica per Cl. Bern. Josephum Benyák adornata; de brevitate commendanda: defectu tamen Systematis, cui quidem in scholis nimio opere adsvescimus, defectu item integritatis, cum Syntaxim, vocum derivationem, et Compositionem parum, aut nil

adtingat, minoris utilitatis esse potest. Existunt denique plures Complexus regularum Linguae Patriae, maiori aut minori fatigio collecti, Criticaeque trutinam plus aut minus sustinentes: nulla tamen, mihi solum nota est Grammatica, quam usui Cleri Junioris aptatam esse constaret. Ut adeo tuto sperare possim; me, dum manus operi huic admovi, rem haud inutilem, vel superfluam egisse.

Novi quidem, quantas oporteat superare syrtes eum, qui Linguae cuiuscunque internam indolem penetrare, et eam in regulis exprimere velit: insuper habitis tamen summis hisce periculis tenera terga labori maximo una, ac difficillimo subdere non recusavi, cogitans, quoniam, si non essem respondendo, ob tenuitatem virium, suscepto meo scopo: alios duntaxat, ingenio potentiores, ad Patriae hoc inprimis aevo exoptatissimum opus exactius elaborandum, orbique Hungarico communicandum excitatum iri. — Memor vero Juvenilis aetatis, ne absque Duce in abyssum errorum inciderem, Magistrum mihi seligendum statui Doctissimum praelaudatum Nicolaum Révai; nec tamen eum ita coeque secutus sum, ut ne latum quidem un-

quem discedere praesumerem. Non possum tamen non celebrare nomina Summorum hodie in horizonte Linguae Patriae virorum LUDOVICI BITNITZ et EMERICI SZALAY; quorum, illius quidem institutione orali, huius vero crebriori consortio; utriusque autem magna eruditione elaboratis operibus me plurimum adiutum, profiteri et animus, et officium iubet.

In pertractando eo omnis collineabat conatus meus, ut non tam corticem, quam medullam Linguae Lectoribus meis instillarem; quare Analogiam inter Orientales, et Patriam manifestam reddere totis adnitebar viribus. Quod, quominus negligere, prohibebat me desiderium: Studium Linguarum inter Concives meos accendendi, et fovendi; propria enim experientia didici: ad quamcumque Linguam perfecte condiscendam, non solum utile, sed et necesse esse plurium Linguarum collationem. Tanto vero magis necessarium id mihi esse videbatur, cum Auditoribus Theologiae scripserim, quos hac Epochâ cognitione Linguarum Orientalium destitui haud posse, res in apri- cum deducta est. — Methodum in cursu operis eam secutus sum, quam propria partim exteras

lingvas discentis, partim Patrium Idioma intra privatos Seminarii nostri parietes alterum in annum docentis, experientia facillimam et brevissimam commendabat. Exercitia, Theologiae Auditore digna, ex optimis Auctoribus talia legi, quae a quovis tyrone cum voluptate terantur.

Scio, quoniam haud deerunt, qui tenue hoc meum fatigium explodere tentabunt; eo tamen terreri me haud sino, cum hanc sortem et alios ante me expertos fuisse, noverim; quibuscum iungens manus identidem repeto illud quotidianum: *ars non habet osorem: nisi ignorantem.* Neque tamen quis putet: eo me mihimet blandiri, quasi omnia clare vidissem, cum semper memor sim, hominem, et quidem Juvenem hominem me esse. — Ideo, si quospiam errores in opere, et eruditissimos viros probante, commissem, eos partim tenui aetati, partim arcto tempori adscribi oro.

Pestini die 31. Maii 1832.

Auctor.

Conspectus

Grammaticae Hungaricae.

Introductio

in

Grammaticam Hungaricam.

	Pag.
§. 1. Notio Grammaticae Hungaricae	1
§. 2. Notiones — — — praeliminaries	1
§. 3. Adminicula — — —	3
§. 4. Materia — — —	4
§. 5. Partitio — — —	5

Pars prima.

Orthoepia.

§. 6. Notio Orthoeptiae	6
§. 7. Litterae Hungaricae	6
§. 8. Prima litterarum divisio ratione soni ac potestas earum	6
§. 9. Divisio litterarum altera ratione Organorum et Euphoniae	8
§. 10. De mutatione vocalium, ab Euphonia petita	9
§. 11. Vocalium assimilatio; et concretio, nec non permutatio in consonas	10
§. 12. De Consonis vocalescentibus h, j, et v.	11
§. 13. De assimilatione Consonarum v, j, sz, z, cum aliis	13

Pars Secunda.

Prosodia.

§. 14. Notio Prosodiae	15
§. 15. Regulae Generales de syllabarum quantitate	15
§. 16. Observationes singulares de syllabarum quantitate	15
§. 17. Leges de orationis tono	16

Pars Tertia.

Orthographia.

§. 18. Notio Orthographiae	16
§. 19. De Principiis Orthographiae Hungaricae Generalibus	17
§. 20. Regulae de usu litterarum maiuscularum	18
§. 21. Regulae de separatione syllabarum in scribendo	18
§. 22. Signa Orthographiae	19

Pars Quarta.

Etymologia.

§. 23. Notio Etymologiae, ac divisio eius	20

Sectio Prima.

De vocum Inflexione.

§. 24. Notio Inflexionis	20

Caput I.

De Inflexione Nominum.

§. 25. Notio Nominis, eiusque divisio	21
§. 26. Accidentiae Nominum	21
§. 27. De Inflexione Nominum per numeros, et Casus	24

	Pag.
§. 28. De Prima Declinatione	24
§. 29. De Secunda —	25
§. 30. De Tertia —	26
§. 31. De Quarta —	28
§. 32. Observationes Generales circa Inflexionem Nominum	20
§. 33. De postpositionibus	30
§. 34. De Inflexione Adiectivorum per gradus	32
§. 35. De Inflexione Adiectivorum Numeralium	34

Caput II.

De Inflexione Pronominum.

§. 36. Notio pronominis, eiusque Divisio	37
§. 37. De pronominebus personalibus in genere	38
§. 38. De — stricte personalibus	38
§. 39. De — personalibus reciprocis	39
§. 40. De — — possessionem indicantibus	40
§. 41. De applicatione pronominum possessivorum pro varia relatione nominum, quorum loco ponuntur	43
§. 42. Observationes Generales circa usum pronominum possessivorum	46
§. 43. De pronominebus demonstrativis	54
§. 44. De pronominebus relativis, et partitivis	54
§. 45. De pronominebus Interrogativis, et redditivis	5

Caput III.

De Inflexione Verborum.

§. 46. Notio verbi, eiusque divisio	56
§. 47. De Accidentiis verborum	58
§. 48. Notio Coniugationis, et Fundamentum eiusdem nec non characteristicae modorum, et temporum	59
§. 49. Formae Coniugationum	60
§. 50. Observationes circa usum Paradigmatum	70
§. 51. De formatione temporum modi Indicativi in specie	79
§. 52. De modo Imperativo	72

	Pag.
§. 53. De modis subiunctivo, optativo et infinitivo .	73
§. 54. De Participiis	74

A. De Inflexione verborum Irregularium.

§. 55. Notio, ac divisio verborum Irregularium .	74
§. 56. De prima classe verborum Irregularium .	76
§. 57. De altera — — — .	77
§. 58. De tertia — — — .	78

B. De Inflexione verborum Impersonalium.

§. 59. Notio verborum impersonalium .	79
§. 60. De verbis <i>kell</i> et <i>illik</i> impersonalibus .	79
§. 61. De verbis <i>illet</i> et <i>lehet</i> — .	80
§. 62. De verbis Impersonalibus <i>vagy on</i> et <i>nincs</i> .	81

Caput IV.

De adverbiiis, coniunctionibus, et interiectionibus.

§. 63. De adverbiiis	83
§. 64. De Coniunctionibus	86
§. 65. De Interiectionibus	87

Sectio Secunda.

De vocum Derivatione.

§. 66. Notio derivationis	88
§. 67. Notiones praeviae de Derivationibus vocum .	88
§. 68. De derivatione Nominum	90
§. 69. De derivatione verborum	99
§. 70. De derivatione Adverbiorum	107

Sectio Tertia.

De vocum compositione.

§. 71. Notio Compositionis	109

	Pag
§. 72. Notiones praeviae de vocum Compositione	109
§. 73. De Compositione nominum	110
§. 74. De Compositione verborum	113
§. 75. De compositione Adverbiorum, et Coniunctionum	114

Pars Quinta.

Syntaxis.

§. 76. Notio, ac divisio Syntaxis	114

Caput I.

De vocum concordantia.

§. 77. Notio Concordantiae vocum	115
§. 78. De — Substantivorum	116
§. 79. De — Adiectivorum	116
§. 80. De — Verborum	117
§. 81. De vocum debita dispositione in genere	117
§. 82. De dispositione articuli speciatim	118
§. 83. De — substantivorum	120
§. 84. De — Adiectivorum	121
§. 85. De positione, aut ommissione verbi substantivi in oratione	122
§. 86. De dispositione postpositionum	123
§. 87. De — Adverbiorum, Coniunctionum, Interiectionum	124

Caput II.

De Regimine, seu Constructione vocum.

§. 88. Notio Regiminis vocum	124
§. 88. De Constructione earum	125
§. 90. De — ablativi pro varietate postpo- sitionum, quibus exprimitur.	126
§. 91 De Constructione Nominum, urbium, pagorum, castellorum cum postpositionibus	128

	Pag.
§. 92. De regimine quorundam Adiectivorum .	129
§. 93. De constructione Comparativi, et Superlativi	130
§. 94. De — pronominum: minden, minde- nik, mindnyájan, senki, semmi . . .	130
§. 95. De Constructione verborum generatim .	132
§. 96. De — formarum verbi . . .	132
§. 97. De usu modorum	134
§. 98. De Constructione Participiorum . . .	134
§. 99. De verbis Dativum regentibus . . .	135
§. 100. De Constructione dictionum interrogativarum et interiectionum	136

Appendix.

De Solaecismis, et Idiotismis	138

Introductio

in

Grammaticam Hungaricam.

---

§. 1.

Notio Grammaticae Hungaricae.

Grammatica Hungarica est: Systema regularum Linguae Hungaricae; seu: est complexus regularum recte et expedite Hungarice legendi, scribendi, ac loquendi.

§. 2.

Notiones Grammaticae Hungaricae praeliminares.

Sicut in quovis Systemate regnant quaequam generales, ac praeliminares Notiones, ceu totius directrices: ita et Systema regularum Linguae-Hungaricae gaudet quibusdam praevis notitiis; quas Grammaticus, nisi continuis errorum fluctibus iactari velit, sedulo, ac fideliter sequi debet.

Praeviae hae notiones sunt: Consuetudo, seu Usus loquendi, Analogia Linguae, Etymologia, et Euphonia. Per Consuetudinem, seu Usum loquendi intelligitur mos certus, tacito, et communi consensu receptus, nec non communi, ac constanti frequentatione firmatus; rem certam, certo vocabulo indicandi. Estque Universalis, vel particularis, aut singularis, prout in omni,

vel quibusdam, aut una dialecto obtinet. *Antiquus*, et *perpetuus*, aut *recentior*, vel *interruptus*; prout apud Maiores quoque vigeat semper; aut tardiori primum aetate invalescebat; aut aliquamdiu neglectus reviviscerebat.

Analogia, est: certus in Lingua ordo, voces similes simili modo tractandi. Cui e diametro opponitur *Anomalia*, seu: Similium a Simili deflexio.

Etymologia, vocum originem, discrimen, ac variationem rimatur; seu: in vocum ortum, flexionem, derivationem, et compositionem inquirat.

Euphoniae nomine venit: facilis, et grata pronuntiatio.

Ex his iam sequentia principia generalia, a Grammatico nunquam non prae oculis versanda, veluti sponte fluunt, nimirum:

I. Consuetudo deterior, ad meliorem reducta, huic obsequi debet; Vetustior, diuturna, haud interrupta, praestat recentiore, vaga, diversimode variante; imprimis, si Etymologia in auxilium vocata, priori victrices manus porrigat.

II. Quae Consuetudo universalis, diuturna, nec interturbata, variantia exhibet: in iis Etymologia optimum arbitrum aget. Si tamen Etymologia neutrum condemnnet; dum tuto ambobus uteris; rectius consuetudini, vulgo frequentiori, adhaerebis.

III. Quae molli duntaxat pronunciandi segnitie, cui persaepe iusto plus patrocinatur Consuetudo, quamdam Euphoniae speciem praeseferunt: similia, ceu leviori de causa corrupta, Etymologia iure quam optimo vindicabit. At:

IV. Dum tamen in quibusdam Euphoniae gravior svadet ratio; haec ad Analogiam quoque satis reducta, Etymologia cum explicuerit, minime evertet.

§. 3.

Adminicula Grammaticae Hungaricae.

Nulla sub Caelo existit gens, cuius Lingua in originario suo habitu, absque ulla mutatione, pura persistisset. Namque increscente numero quaequae familia, ut in alias migravit oras; ita continuo plus a pristina vocum pronuntiatione deflexit; imo a primigenia quoque quorundam significatione. Dum porro quaedam fidelius retinuit vocabula; alia per incuriam penitus deperdidit, novaque horum loco, indoli Linguae conformiter cudit, vel saltem a vicinis Nationibus mutuavit; sicque eadem primigenia Linguae indoles ob mutati climatis, et ab hoc imprimis dependentis temperamenti, educationis, consortii, ac morum diversitatem in varias dialectos abiit. Hoc ita esse, quisquis plures linguas philologice tractavit: vix in dubium vocabit. Sic Graeca lingua varias in dialectos; ceu unius matris totidem filias, abiit, uti: *Atticam, Ionicam, Doricam, Aeolicam*, et alias.

Latina quoque quam plurimas numerat Dialectos: inter has hodie celeberrimam Gallicam, et Italicam. Si vero hoc de omni Lingua tuto asserere licet: et Hungaricam varias dialectos habere, pronum est concludere.

Cum igitur Lingua Hungarica unanimi Eruditorum consensu natales suos Orienti debeat; unde demum illa aetate, dum gentes, suis antiquis sedibus emotae, de loco in locum migrarent, hanc secum attulerint Maiores nostri, quivis profecto Grammaticus, ad Linguae nostrae genium penetrandum, indolem singularem noscendam, adtentionem suam ad Linguas Orientales in genere figere debet. Cum autem verosimilior Sententia sit, a Beregszásio quoque probata, Linguam nostram, plurima communia habere cum Linquis Semiticis; ad has igitur imprimis vero ad Aramaeam, Hebraeam, et Arabicam,

ceu optimas indolis, ac proprietatum. Linguae Hungaricae Magistras, uberrimo cum fructu accedet Grammaticus. Imo cum, ut Révai probat, Gentes septem-trionales, imprimis Fenni eiusdem sint nobiscum originis: nec harum Linquas Philologus repudiabit.

Cum porro per octo et quod excedit, secula commemoratio nostra in Occidente sit, Nationibusque diversarum Linquarum intermixti vivamus: per tantum temporis intervallum multa in Lingua Patria antiquata, alia novata fuisse res patula est. Ut igitur tuto incedat pede Grammaticus; diligentia haud mediocri fata Linguae nostrae ex superstitibus aetatis cuiusvis documentis perquirat, et eruat, est necesse. Differentiam inter Linquam Cis, et Trans-Danubianorum; Cis, et Trans-Tibiscanorum; inprimis vero Transilvanorum Siculorum exacte scrutetur. Nec tamen totus a vulgi ore diversitatem metiatur: sed scriptores inprimis Classicos, cuiusvis aevi consulat. Quibus cunctis adminiculis debito si usus fuerit: spe firma laetari poterit; se in gravi suo negotio, etiam si quosdam in scopulos illideret, haud tamen naufragio submersum iri.

§. 4.

Materia Grammaticae Hungaricae.

Lingua est singularis hominis proprietas, et externus veluti character illius eminentiae, ac dignitatis, vi cuius cunctas creaturas praecellit. Haec est peculiaris ea dos, qua animus animo propius accedere, sua sensa exerere, aliisque communicare quit; per hanc aestimatur cultura singularium personarum, integrarumque Nationum, per hanc Gens a Gente discriminatur. Separavit per hanc Universi Dominus hominem a quibusvis animantibus eo: quod facultate sonos articulatos edendi, ad sua indicia horum ope aliis indicanda, praeditum esse voluerit.

Omne vero iudicium absolvitur: *Subiecto*, *Praedicato*, et *Copula*; igitur quidquid ad haec indicanda adtinet: constituit Materiam Grammaticae. *Subiectum* constituunt *Substantiae*; seu res perse subsistentes, de quibus aliquid affirmatur, vel negatur; adeoque ad hoc rite refertur nomen *Substantivum*, et quod eius locum occupare solet, *pronomen*; item *postpositiones* nominibus, ac pronomini subiuungi solitae. *Praedicatum*, de Subiecto aliquid affirmat, vel negat, ad hoc igitur adtinet: *Adiectivum*, ad qualitates; *Verbum*, ad habitudines Substantiarum indicandas inserviens; *Participium*, quod Adiectivorum vi vadit; *Adverbium*, quod verborum, et adiectivorum Significationes accuratius determinat. — Denique *Copula* Subiectum cum Praedicato in unam propositionem iungit; ad hanc igitur adtinet: *Verbum* et *Coniunctio*. Dantur praeterea sicut in quavis alia Lingua; ita et nostra voces quaeprim singulares ad animi Suspiria, repentinosque affectus indicandos, quae *Interiectiones* audiunt.

§. 5.

Partitio Grammaticae.

Uti quaevis, sic et nostra Grammatica in sua Materia debite pertractanda certum ordinem tenere debet. Cum vero Grammaticae nostrae Obiectum constituent regulae recte hungarice legendi, scribendi, ac loquendi; rectam vero lectionem, *Orthoepia*, et *Prosodia*, rectam scribendi rationem *Orthographia*, locutionem autem expeditam *Etymologia* doceat cum *Syntaxi*: patet Grammaticam nostram in quinque partes commodè posse dividi; utpote: *Orthoepiam*, *Prosodiam*, *Orthographiam*, *Etymologium*, et *Syntaxim*. — De quibus in cursu singillatim.

/Pars prima.

O r t h o e p i a.

§. 6.

Notio Orthoepiae.

Orthoepia est: Systema regularum recte loquendi. Obiectum huius constituunt litterae, e quibus demum Syllabae, ac voces coalescunt.

§. 7.

Litterae Hungaricae.

Litterae Hungaris sunt triginta, et una; quas ab Ecclesia Latina, dum suscepta Religione Christiana barbariem exuerunt, adoptaverant; Characteribus quidem Latinis similes; potestate tamen paulisper diversae. — Sunt vero sequentes:

Maiusculae: A. B. Cs. Cz. D. E. F. G. Gy. H. I. Í. K. L. Ly. M. N. Ny. O. Ö. P. R. S. Sz. T. Ty. U. Ü. V. Z. Zs.

Minores: a. b. cs. cz. d. e. f. g. gy. h. i. j. k. l. ly. m. n. ny. o. ö. p. r. s. sz. t. ty. u. ü. v. z. zs.

Quibusdam loco cs et cz praeplacet ts tz

§. 8.

Prima litterarum divisio ratione soni, ac potestatis earum.

Litterae ratione soni dividuntur in vocales, et consonantes. *Vocales* audiunt litterae, oris tantum hiato vario sine organorum collisione pure in gutture sonantes. Sunt vero septem: a, e, i, o, u, ö, ü, quae accentu destitutae, celeri sono exprimuntur, et *breves* audiunt; accentu vero notatae, cum mora, et extensione quadam

proferuntur, et *longue* audiunt. Potestas itaque harum eadem est, quae apud Latinos; attamen, a, medium sonum tenet inter a, et o, Latinorum; é, medium inter e, et i; ö inter e, et o; ü inter i, et u; Latinorum medium sonum edit v. g. *háj*, axungia, *haj*, coma, *elēs*, victus; *tör*, frangit; *tör*, laqueus; *ember*, homo; *üröm*, absynthium; *üres*, vacuus; etc.

Nota. Dum quipiam inter e gravis, et é acuti, e vero medii soni operosius distinguunt, ac per hoc Grammaticam innumeris difficultatibus obnoxiam reddunt; nobis e, sic dictum medium, et a quibusdam duobus punctis notari solitum, sono ad ö proximum esse, insinuasse satis esto.

Consonantes vero audiunt litterae, quae varia organorum collisione; oreque diversimode formato, cum strepitu extrusi aëris ope vocalium enunciantur.

Et tales sunt praeter mox dictas vocales, omnes reliquae litterae. Quae in *simplices* et *compositas* respectu figurae; non item valoris abeunt. *Simplices* sunt sedecim, uti: b. d. f. g. h. k. l. m. n. j. p. r. s. t. v. z. Harum pronuntiatio congruit cum Latinis; sed tamen g, sonat semper ut Latinorum g, in: *galla*, *globus*. h fortiori, ac Latinis sono; j semper, ut Latinorum i in: *ius*, *ianua*; s ut Germanis sch in: *Fischer*, v. g. *bab*, faba; *dal*, cantus, hymnus; *fa*, arbor; *gazda*, herus; *hatulom*, potestas; *jutalom*, proemium; *sas* aquila; *kakas*, Gallus; — Compositae nuncupantur sequentes octo: cs, cz, gy, ly, ny, ty, sz, zs. Potestas harum est:

1. Cs. sonat, ut Italicorum c in: *cielo*, *coelum*; Slavorum in *celo* frons; Germanorum tsch, *Rutscher*, Auriga; v. g. *csillag*, Stella; *csoda*, miraculum.

2. Cz, ut Latinorum c ante vocales e, i uti: *czéh* coetus; *czigány* zingarus.

3. *Gy*, ut Latinorum *g*, apud Hungaros in *gyras*, *gigno*; Slavorum *d* in *dabel*, diabolus. *lod*, navis v. g. *gyalog*, pedes, *kigyó*, anguis.

4. *ly*, ut Gallorum *ille*, in *ville*, *villa*, *civitas*; Italarum *gl*, in *voglia*, voluntas; Slavorum *l* in *sol*, sal; e. c. *Király*, rex; *hely*, locus;

5. *Ny*, ut Gallorum et Italarum *gn*, in *gagner*, *lucrari*; Slavorum *n* *Koň*; equus; *dluň*, vola; v. g. *nyáj*, grex; *hagyomány*, traditio.

6. *ty*, ut Gallorum *t*, in *amitié*, *amicitia*; Slavorum in *telo*, corpus; *tuľa* penicillus; v. g. *tyuk*, Gallina; *kutya*, Canis.

7. *sz*, ut latinis *s*, in *sedes*, *sonus*, v. g. *szek*, sella, *szalma*, stramen.

8. *zs*, ut Gallis *j*, in *jour*, *dies*; Slavis *z* in *zena*, uxor; *muz*, maritus; v. g. *zsir*, adeps *zsákmány*, praeda etc.

§. 9.

Divisio Litterarum altera ratione organorum, et Euphoniae?

Vocales ratione organorum dividuntur: a) in *crassas*, seu *obtusas*, *a, o, u*; b) in *tenuas*, seu *medias*, *e, ö, ü*. c) in *acutam i*. Hinc Euphonia duas *Classes* vocum discernit: ad *primam* refert omnes illas voces *originarias*; vel *derivatas*; in quibus vel una, tanto magis si plures, ex litteris crassis: *a, o, u*. reperiuntur; ad *alteram* ponit *classem radices*, vel *derivata*; in quibus solae tenues *e, ö, ü* inveniuntur; — ipsum vero *i* solitarium in vocibus occurrens, *separatam Classem* non facit, sed se nunc priori, mox posteriori *Classi* iungit, quae igitur vocalis, *communis*; seu utrique vocum *classi conveniens*, recte dicitur.

Consonantes vero ratione organorum, et Euphoniae dispescuntur:

- a) In Linguales: *d, l, n, t.*
- b) Palatinales: *j, gy, ly, ny, ty.*
- c) Labiales: *b, f, m, p, v.*
- d) Dentales, sibillantes: *cz, cs, s, sz, z, zs.*
- e) Gutturales: *g, h, k.*
- f) Denique in caninam: *r.*

§. 10.

De Mutatione vocalium, ab Euphonia petita.

Mutationes hae fiunt iuxta sequentes leges:

I. Omnes in universum voces augmentum finale cum vocali eiusdem Classis, ad quam ipsae referuntur, exposcunt, v. g. *ház*, domus, *ház-ak*; *kert*, hortus, *kert-ek*; *öröm*, gaudium, *öröm-ök*; etc. Voces Monosyllabae communem *i* habentes *primitivae* una cum suis *derivatis* iam ad primam, iam secundam Classem adtinent; polysyllabae tamen omnes secundae Classis sunt. Si porro vocalis *i*, cum una, vel pluribus primae Classis vocalibus in una, eademque voce occurrat, tunc vox illa ad primam; secus ad alteram pertinet classem; v. g. *zsír*, adeps; *zsír-os*; *hid*, pons *hid-at*; *sí*, flet *sivok*; *rí*, idem, *rivok*; etc. Sunt primae Classis; contra: *hit*, fides; *hítet*; *kincs*, thesaurus; *kincset*; *hir*, fama, *hires*; *sziv*, cor, *sziv-et*; *tíz*, decem, *tizes*. etc. Sunt secundae Classis, sic polysyllabae: *bilincs*, compedes, *kilincs*, pessulus, *kikírcs*, flos vernus, *irígy* invidus etc. Sunt alterius classis; *bika*, taurus, *pipa*, *karika* primae; *kerít*, *ferszít*, *keszít*, *himlő*, *Isten*, *szelíd*, secundae classis sunt.

II. Vocales primae Classis cum vocalibus alterius classis (si demas *a*, *e*, et *o*;) ob Antipathiam mutuam in una, eademque voce concurrere possunt nunquam; v. g. *török*; Turca nunquam dices: *tarök*, vel *turök*, vel *torük*; contra ac apud Gallos: v. g. *bureau*. Si de-

mas *a*, *e*, et o. v. g. *fazék*, olla; *leány*, puella; *her-nyó*, eruca; *béka*, rana etc.

III. Radices vocalibus, *a*, et *e*, brevibus terminatae, accedente augmento finali easdem producunt ut: *alma*, pomum; *almá-t*; *csibe*, pullus *csibé-t*; *fa*, lignum, *fá-t*; *kapa*, ligo, *kapá-t*; *elme*, ingenium *elmé-t*, etc.

IV. Si vocibus, consona finitis, quodpiam augmentum ita accedat, ut ultimam earum consonam ad se rapiat, seu: cum ea in unam syllabam coalescat; plerumque vocalem ultimam suae Syllabae longam corripunt. e. g. *agár*, vertagus; *agar-at*; *bogár*, musca *bogar-at*; *kosár*, corbis, *kosar-at*; *madár*, avis, *madarász*; *Úr*, dominus, *uras*; *fű*, *flat*, *fuvat*; *gyökér*, radix, *gyökeret*; *jég*, glacies, *jég-et*; *kéz*, manus, *kezet*; *kenyér*, panis, *kenyeret*; *szél*, ventus, *szeles*; *víz* aqua, *vizet*; *tűz*, ignis, *tűzes*; *szűz*, virgo, *szűzet*; etc.

V. Radices, bene multae, una cum derivatis, consona terminatae, antecedente vocali brevi dum incrementum in fine, postrema vocali absorpta per Syncopen contrahi amant; et *Syncopicae* audiunt; uti; *dolog*, labor, *dolg-ps*, *malom*, mola, *malm-ak*; *kesereg*, moeret, *keserg-ek*; *csikorog*, stridet *csikorg-ok*, etc.

VI. Syllabae finales accessoriae (si demas adfixa pronominalia) vocibus absque ulla mutatione accedunt; dum earum vocales sunt, *i*, vel *e* v. g. *tan-ít* docet, ab. obs. *tan*; *fenyít-ék*, disciplina, a *fenyít*, etc.

Et hae regulae sunt cardo Linguae Hungaricae, circa quem omnes inflexiones, derivationes, ac formationes, in Lingua nostra volvuntur, et revolvuntur.

§. 11.

Vocalium assimilatio, et concretio, nec non permutatio in consonas.

Dum radici, vocali terminatae, augmentum pure vocale, vel vocali solum inchoatum accedit; hoc in casu

duae vocales concurrentes aequales si sint concreescere; inaequales vero, si fuerint, assimilari dicuntur, v. g. *elme-et*, fit *elmé-t*; *almá-et*, fit *almá-t*. Assimilatio etiam in servilibus litteris consonantibus persaepe obtinet, ut una alteri dissimilis Euphoniae studio, eidem similis evadat. v. g. *z*, in *an-nak* pro: *az-nak* etc.

Solent apud nos quaedam vocales etiam in consonas mutari; ita: *u*, et *o*, harumque Sociae alternantes, *ü*, et *ö*, quandoque imprimis in verbis etiam *i* in quibusdam vocibus finales abeunt in consonam *v*; quod imprimis locum habet, dum voces huiusmodi vocali terminatae, seu per inflexionem, sive per derivationem, increscunt, v. g. *hamu*, cinis, *ham-vas* cinericeus; *odu* caverna, *odvas*, cavernosus; *nyelö* usu promiscuo *nyelv*, lingua, *nyelves*, loquax, *enyö*, gluten, *enyv-es*, glutinosus; *tetü*, pediculus, *tetves* pediculosus; obtinet hoc dein in verbis classis secundae; quae in forma determinata tertiae personae singularis, tam praesentis, quam futuri exacti affixum *j* in *i* convertunt, v. g. *veti* proicit, *köti*, ligat *kötendi*, ligabit, *vetendi*, proiciet; *i* vocalem in prima plurali persona in *j*, mutant sic: *köt-j-ük*, *vet-j-ük*, *kötend-j-ük*, *vetend-j-ük*; etc. Porro in derivatis e radicibus obsoletis: *gyü*, *gyü*, *nyü* formativae *it*, vocalis *i* abit in *j*, ut *gyü-jt* accendit, *gyü-jt*, congregat, *nyü-jt* porrigit. Sic etiam *teli*, dat, *tel-j-os*; pro: *gyü-it*, *nyü-it*, *teli-es*, etc.

§. 12.

De Consonis vocaliscentibus h, j et v.

Littera *h*, quae apud Orientales *he* finalis quiescens audire solet, in nostra quoque Lingua reperitur in bene multis vocibus, uti: *juh*, ovis, *eh*, fames; *meh*, uterus; *düh* furor; *oláh* valachus; *czéh* coetus; *terh*, onus; *pléh*, lamina; *enyh*; lenimen; *koh* ustrina etc.

quod ut apud Orientales, sic et apud nos, in motum abit, simul ac incrementum accedit, quod motum eius postulat; v. g. *Juh-ok*, oves; *ék-es*, famelicus; *düh-ös*, furibundus; *oláh-ok*, valachi; *enyh-ül*, lenitur etc. Sic etiam: *leh-eg*; *lih-eg*, *pih-eg*, *páh-og*, *suh-og*; etc. a *leh*, *pih*, *páh*, *suh*. etc. Haec littera *h*, quandoque cum *j*, permutari sivevit; sic: *fehér*, et *fejér*, albus; *zilah*, *zilaj*, seu *zilahi* usurpari solet. —

Littera *v*, in bene multis vocabulis Hungaricis abscondita latet, in vocalibus; *o*, *u*, *ö*, *ű*, *í*, finalibus; quae vocabula si Characteribus Orientalium scriberentur, in fine sic dictum *vau quiescens* haberent. Hoc revera ita esse, vel maxime inde patulum fit; quod voces huiusmodi, incrementum capientes, *v* latens manifestum faciant resuscitentve e quiete, ac in motum agant; sic: *hó*, mensis, vel nix, habet: *Szent András' Hava*; *havas idő jár*. Nec satis laudari quit hac ex parte Maiorum nostrorum singularis cautio; quod Orientalibus, quibus antea utebantur, Characteribus nuncium mittendo, inviolabilis apud Semitas Grammaticae legis meminerint, „nihil esse abiiciendum in voce, ni accedat supplementum“ — ideoque vocum huiusmodi ultimam litteram accentu notaverint; ut indicarent quibusvis absconditum *v*, seu *vau* ibi latere; sic: *bú*, *fű*, *jő*, *lő*, *nő*, *szű*, *si*, *ri*, *vi*, *szí*, *hi*, *kő*, *só*, *szó*, *ló*, *tó*, *lé*, *bő*, *fű*, *keseű*, *sűrű*, *ró*, etc. in his ubique accentuin deprehendis, et *v*, in vocalem mutatum cernis, quod redit, simul ac incrementum addis; accentus vero mox disparet. v. g. *buvok*, *fuvat*, *jövök*, *lövet*; *növök*, *rivok*, *kövek*, *lovak*, *lovak*, *leves*, *böven*. etc. — Littera *v*, in verbis irregularibus, in Imperativo, et Subiunctivo, a quibusdam in *j*, mutari solet, genio Linguae haud repugnanter; ab aliis vero in praedictis vocalibus longis latere permittitur; sic: *riş*, vel *rişş*; *lőş*, vel *lőşş*; usus hoc loco

utrumque probat, etymologia haud repugnante; proin tuto, quod cui arridet, sequi potest. — Idem *v* cum *j*, alias quoque permutatum invenimus; sic *dí*, vel *dij*, loco *dív*, adhiberi solet.

Littera denique *j* multiplici in Lingua nostra aequae ac in quibusvis Orientalibus usui inservit. a) ad formanda Patronymica, sicut quibusvis Semitis, ita et nobis. b) est pronomen, *inseparabile* tertiae personae (ortum ex pron. *ö seu van* Orientalium) quod nominibus affigitur, ad possessionem; verbis, ac particulis ad relationem personarum indicandam. Permutatur vero, ut paulo ante innuimus, cum *h*, et *v*. crebrius; sic: *fejér*. loco: *fehér*; *bujhat*, loco: *buv-hat*, vel, *búhat*; *szijhat*, pro *szíhat*, vel, *szívhat*; *rijhat*, pro: *rívhat*, vel *rikat*. etc.

§. 13.

De assimilatione Consonarum v, j, sz, z. cum aliis.

Quod ad assimilationem harum litterarum adtinet: a) littera *v*, in postpositionibus, *vá*, *vé*, *val*, *vel*, si hac radicibus, consona terminatis, iungantur consonae earum finali assimilatur; dum contra proprium sonum edit, ac retinet in nominibus, vocali finitis. v. g. *hallá változott*, in piscem conversus est; pro: *hal-vá*; *jeg-ge' lett*; pro: *jegvé*; *éj-jel*, *nap-pal*, pro: *éj-vel*, *nap-val*; *ló-vá*; *fá-vá*; *fűggé-vel*, *nyű-vel*, etc.

b) Consona *j* post sybillantes *sz*, *s*, et *z*. Euphoniae Studio in easdem mutatur. v. g. *vadász-szon*; *mos-sad meg*, *rúz-zad meg*. etc. Eadem porro consona *j*, qua Characteristica Imperativi post radicem consonam *t* in sibillum asperum *s* iam sola abit, iam etiam radicis ultimam secum in eundem vertit, ut hoc suo uberiorius videbimus loco.

c) Denique *sz* saepius in Optativo, et Infinitivo

verborum, characteristicae horum modorum assimilatur, v. g. *en-ném*, pro: *esz-ném*; *innám*, pro: *isz-nám*; et caetera suo loco evolvenda. —

Postremo *z* in pronominibus *az*, *ex*, demonstrativis, saepe incremento, quod accipit, assimilatur; quod ab aliis minus recte omitti amat et quod plus est, a quibusdam signo Apostropho quoque neglecto; sic pro: *attól*, vel *asztól*, *ettől*, vel *esztől*, ponunt: *atól*, *etől*; pro: *afféle*, *efféle*, vel *azféle*, *exféle* ponunt *aféle*, *eféle*; pro: *aznak*, vel *eznek*, *annak*, vel *ennek*, adhibent; *anak*, vel *enek*. Id quod usu iam recepto, ob compendium scribendi unice tunc; cum pronomen hoc vices Articuli subit toleratur, Apostropho tamen semper apposito; nam habita reflexione ad genium Linguae nostrae Orientalem cum Arabibus assimilatio locum habere constanter deberet. Sic: *ammi dolgunk*, pro *a'mi dolgunk*; *affa*, pro *a'fa*, sicut hoc in ore vulgi revera ita sonat.

Observatio. De mutatione litterarum in genere adhuc notandum: litteras ejusdem organi inter se saepius in ore vulgi permutari; imo et Euphoniae recto studio, praeter dictas superius, aliarum quoque litterarum mutationem, assimilationem, ac concretionem evenisse in Lingua nostra; vel aliquot exempla possunt illustrare; sic: *Innep* festum, usu venit hodie, quod olim *Idnep* erat, coalitum nempe ex Arab. عيد et Hung. *nap*. sic

Egyház, vel *Ed-ház*, ex Hebraico עדה et nostro *ház* a Germanico *Haus* derivato; sic *vagynak*, vel *vannak*, *vagytok*, vel *vattok* promiscue in ore vulgi audiuntur, et plura huiusmodi.

Pars altera.

P r o s o d i a.

§. 14.

Notio Prosodiae.

Prosodia est: Systema, regularum accentus, seu toni recti vocibus in pronunciando dandi. Igitur obiectum huius sunt regulae de Syllabarum quantitate, et orationis tonto dandae.

§. 15.

Regulae Generales de Syllabarum quantitate.

Vocum modulatio, a Syllabarum quantitate petita, ad recte legendum est absolute necessaria; quare eam Grammatico haud integrum esset negligere. Leges vero generales de quantitate syllabarum assignantur sequentes:

I. Quaelibet vocalis, accentu destituta, natura sua brevis; accentu notata constanter longa est. v. g. hălăl, mors; bŏ amplus; řřăny, atrum; kės, culter; sčgěđělěm, auxilium.

II. Vocalis, natura sua brevis, duabus eam consonantibus excipientibus, longa evadit, ut dicitur, positione; e. g. vāsmācskă, anchora; těrĥ, onus; Consonantes tamen Compositae tantum unius valore gaudent; proin vocalem natura sua brevem minime producant; v. g. hěgyěs, montosus, acuminatus; kěgyěs, gratosus; hěly locus.

§. 16.

Observationes Singulares de Syllabarum quantitate.

Peculiariter advertendum a) Litteram h pro spiritu leni a quibusdam haberi; quae tamen opinio minus

probatur ab aliis; eo quod in potentialibus. v. g. *adhat, verhet*, littera haec revera asperum sonum edat. b) Quidam poscunt, ut monosyllabae, v. g. *mi, ki, ha, de, te*, promiscue iam pro longis, iam pro brevibus adhibeantur; id quod, dum concedendum putamus; ab eo tamen, qui ad omnem gratiam, et numerum exacta Carmina scribere vult, ut pro brevibus sumat, iuste postulamus. c) *a' e'* pronomina demonstrativa positione longa, pro brevibus sumere classicus Poëta horrebit.

§. 17.

Leges de Orationis tono.

Generalis de tono Orationis lex est, ut is illic intendatur, ubi dictionis vis, et maior significatio excrenda est. Cum vero per tonum Orationis animi quoque varios motus exprimamus: de hoc singillatim advertendum, nimirum: dum interrogamus; attollimus tonum in fine sententiae. In Exclamationibus vero, elatam in principio vocem, in fine demittimus. Ubisensus sunt mites, ac teneri; voce utimur lenta, sedata, et amabili. — In Affectibus autem vehementioribus adhibemus celerem concitatam ad maiorem intensionem. — A tono, rite rebus accomodato, pendet sermonis gratia, et quam saepissime claritas.

Pars Tertia.

O r t h o g r a p h i a

§. 18.

Notio Orthographiae.

Orthographia est: Systema regularum recte scribendi. Cum vero in nulla Lingua tam vaga fere sit scribendi ratio, ut in nostra: iuvabit ante omnia principia Or-

thographica generalia e Philosophia petere; ac dein de regulis singularibus, notisque orthographicis pauca adiungere.

§. 19.

De principiis Orthographiae Hungaricae generalibus.

Principia Orthographiae Hungaricae, per viros maioris eruditionis ex Philosophia deducta, et a potiori Philologorum numero acceptata, sunt:

1. Ita scribamus; ut in qualibet voce delineata literis recte eum indicemus articulatum sonum, qui ad vocis eiusdem realitatem adinet; seu: Usum loquendi inter, et Etymologiam harmoniam constituere adnitamur.

2. Si ob litterarum concursum durior esset pronuntiatio, hanc mitigabit Euphonia; quam unanimi consensu acceptatam Etymologia explicando, haud evertit.

3. Ubi Etymologia deficit; qui casus in nostra Lingua rarior est, in vocibus tantum primitivis; alterum succurrit Orthographiae principium: *Universaliter recepta consuetudo scribendi*. Sicut enim datur *Usus loquendi*, qui philosophice stabiliri nequit, et sola experientia discitur: ita datur *mos scribendi*, qui a Scriptorum Classicorum potiori numero determinatur. A quo singularis Scriptor recedet nunquam, si ignorantiae, singularismi, arrogantiae, aut contumaciae notam incurere nolit.

4. Voces exteras, quae extraneum suum habitum haud exuerant, ita scribamus, ut eae in sua origine scribebantur, v. g. *Philosophia* et non: *Filosofia*; *Philologia*, et non: *Filologyia*. Et hae sunt leges generales Orthographiae Hungaricae; quibus iam subiungemus aliquas speciales regulas, et quidem statim:

§. 20.

Regulae de usu litterarum maiuscularum.

Maiusculo caractere utimur a) initio orationis. b) In huius decursu; dum nova sententia, vel periodus inchoatur post punctum. c) Post signa interrogationis, et exclamationis; si et ea sententiam absolvant. d) Post duo puncta; dum cuiuspiam verba citantur. e) Initio cuiuslibet versus. f) In Nominibus propriis, et adiectivis, ab iis derivatis. g) In Nominibus dignitatum, honorum, aut officiorum tam sacrorum quam civilium. h) In dedicationibus, supplicibusque libellis, et epistolis, ad principes, et viros primarios, ipsa quoque pronomina, ad eos relata, venerationis ergo maiusculis litteris signantur. i) Denique maiusculis litteris scribuntur nomina scientiarum, artium, et tituli operum. — Alias vero minores characteres adhibentur.

§. 21.

Regulae de separatione Syllabarum in scribendo.

Regulae, in separatione syllabarum, intra scribendum, tenendae sunt:

1. Unica consona, inter duas vocales, sequenti iungitur, ut *á-só*, fodiens; *ké-rő*, petens.

2. Concurrentibus duabus vocalibus; una ad priorem, altera ad posteriorem refertur; ut: *ró-zsá-ink*, *almá-ink*, *mi-é-ink*, *ti-é-id*.

3. De consonis geminatis, inter duas vocales, prior ad priorem vocalem; posterior ad posteriorem, refertur; v. g. *ál-ló*, stans; *hosz-szű*, longus; *fagy-gyű*, sebum. Quidam compendii ergo litteras compositas duplicatas sequenti modo scribere, et etiam separare praeoptant, v. g. *c - cz*, *c - cs*, *g - gy*, *l - ly*, *n - ny*, etc. v. g. *as-szony*; *vis-sza*, etc. pro: *asz-szony*, *visz-sza*.

4. In media voce concurrentibus tribus consonis: duae priores vocali priori; posteriori tertia adscribitur. v. g. *dorong-tól*, a fuste; *kilencz-ven*, nonaginta.

5. In vocibus compositis fit separatio partium componentium; quod idem in derivatis quoque quidam frequentant, ut radices ab augmentis seiungant; hoc tamen haud probari potest. v. g. *hús-e-vő*, *bor-i-vó*; *kár-os* pro: *ká-ros*; *fej-es*, pro: *fe-jes*, etc.

§. 22.

Signa Orthographiae.

Ad accuratiorem sententiarum intelligentiam, et faciliorem operum lectionem Philologi recentiores, quae-piam signa, vetustati ignota, adoptarunt; quae integras voces, sententias, ac propositiones, ad unum sensum adtinentes, necterent. Quamvis vero notas has experientia invenerit, et doceat; earundem tamen usum, idearum, ac sententiarum logica deligit relatio. Ut adeo signa haec rite tribuantur in duas Classes; ad *primam* pertinent: quae e Logica deducuntur; *ad alteram*, quae pure solum experientiae subiacent.

Signa, quae *immediate* idearum, ac sententiarum homogenearum nexum; *mediate* vero heterogenearum separationem faciunt; sunt 1) Comma(,) 2) Media nota(;) 3) Duo puncta (:) 4) Punctum (.) 5) Parenthesis ( ) 6) Pausa (—) 7) Signa divisionum, dum divisiones in genera et species secundum logicum conceptuum valorem, numeris, vel litteris discernimus. 8) Signum toni orationis. 9) Signum exclamationis (!) 10) Signum interrogationis(?) 11) Paragraphus (§) 12) signum notarum (*) (+).

Solius tantum experientiae signa sunt: 1) signum separationis (— vel -) 2) signum citationis („ ”) 3) Apostrophus (') 4) signum interrupti sermonis (— — — vel...) 5) signum completivum (s a' t. quod significat: et cetera.

vel 's t. e f. seu: *plura huiusmodi.*) 6) signum continuativum ('s a' k. *et subsequa*) 7) Puncta diaereseos (· ·) 8) accentus (") 9) abbreviationis (D. pro *Doctor.*) (M. pro *Mester*) (Recs. pro *Recensens* etc.) Quorum rectum usum Logica, et Experientia docet.

Observatio. Cum Orthographiam apud nos imprimis Etymologia regat: illam huic subiungere oportunius foret; ne tamen novitate forsitan ordinem, communiter receptum, contra Logicam turbarem; vestigia vetustiorum Grammaticorum premere tutius esse putavi.

Monitos tantum tyrones velim; ne prius rectam Orthographiae cognitionem accepisse, sibimet blandiantur: donec omnes rationes Etymologiae, mox evolvendas, perceperint.

P a r s IV.

E t y m o l o g i a.

§. 23.

Notio Etymologiae, ac divisio eius.

Etymologia est vocum indagatrix; qua sint eae origine, ac proprietate; et magistra easdem rite inflectendi, derivandi, ac componendi. Respectu trium harum occupationum ultro in tres sectiones abit; quarum *prima* de vocum *Inflexione*; *altera*, *derivatione*; *tertia* denique *compositione* agit.

S e c t i o I.

De vocum Inflexione.

§. 24.

Notio Inflexionis.

Inflexio est vocum variatio terminationibus diversis, ad exprimendam earum in sermone relationem ad voces alias.

Peragitur vero apud nos omnis inflexio per postpositiones, ac adformativam vario modo vocibus adiungi solitam. Varias autem Inflexiones et diversas ab aliis admittunt, nomina et horum loco posita pronomina; alias verba; alias rursum adverbia; dum caeterae orationis partes, ad eorundem varias modificationes inserviunt. De Inflexione igitur horum omnium in distinctis capitibus agemus.

C a p u t I.

De Inflexione Nominum.

§. 25.

Notio Nominis, eiusque divisio.

Nomen in genere est: quod rem quampiam, eiusve proprietatem indicat. Est vero *substantivum* aliud; quod rem, per se subsistentem notat; aliud *Adiectivum*; quod substantivi qualitates indicat. Substantivum porro vel est *proprium*, quod personas, aut res singulares; vel *appellativum*, quod plures singulares eiusdem generis vel speciei res exprimit; aut denique *Collectivum* quod copiam rerum singularium indefinitam designat. — *Adiectivum* vel est stricte tale: quod ad proprietates substantivorum indicandas inservit; vel est *numerals*, quod quantitatem rei, per se subsistentis, designat.

§. 26.

Accidentiae Nominum.

Accidentiae Nominum a Grammaticis ut plurimum quinque recensentur; nempe: *genus, articulus, numerus, casus*, nominum universim; speciatim vero *gradus* adiectivorum.

Genus, seu articulo, seu vero terminationibus distinctum, nisi quis *ne'* (ortum ex *nō* uxor, nominibusque appellativis addi solitum) pro terminatione foemi-

nina vellet sumere, non habemus. Inservit proin *articulus* nobis ad nominis statum *determinatum*, definitum, fixum indicandum. *Articulus* talis *determinans* est: *az*, *ez*, pronomen demonstrativum, quod nominibus, vocali inchoatis integrum; consona incipientibus vero ultima consona apocopatum, et abiectae litterae loco apostrophatum praeponi solet, v. g. *az ember*; *aʹfu*; *az ajtó*; *aʹ hal*.

Numeri sunt duo: *singularis*, seu: ipsa radix nominis, et forma prima, qua idem rei notandae destinatum est; *pluralis* vero est: distinctum affirmativum, formae nominum absolutae adglutinatum.

Casus, seu variae vicis mutationes in fine, stricte dicti, quales Latini habent, apud nos desiderantur; et omnis finalis variatio nominum per particulas, ab orientalibus *praefixas* appellatas, nobis ex adverso *adfixas*, vel *adformativas*, aut *postpositiones*, sive *suffixa praepositionalia*, dicta peragitur. Cum tamen a teneris in Lingua Latina mens nostra casibus fatigetur: in favorem discentium ad normam eiusdem lubet assumere casus quatuor: *Nominativum*, *Genitivum*, *Dativum*, et *Accusativum*; non plures: quia Vocativus tantum per interiectionem praemissam a nominativo discrepat; Ablativus vero (ut suo loco videbimus) vario modo exprimi solet.

Formatio autem horum casuum peragitur: a) *Nominativus* casus, in singulari numero est: ipsa forma nominis absoluta; ab hoc dein caeteri casus numeri singularis, una cum nominativo numeri pluralis formantur, et quidem: b) *Genitivus*, qui rectius vocaretur *possessivus absolutus*, fit ex Nominativo, addito pronomine *é* (orto ex tertia persona *ő*) qui absolute tantum, et nunquam in statu *relationis*, sive *regiminis*, aut *constructo* usu venit; v. g. *fá-é* arboris; *hal-é*, piscis; *szék-é*, sellae; *elme-é*, ingenii. c) *Dativus*, fit per

afformativum *nak*, pro Classe nominum mutatum in *nek*; qui vero in statu constructo genitivi valore procedit, ac ita exposcente syntaxi etiam apocopatur; resecto suo affirmativo, et eius loco apostropho posito; quo in casu more Hebraeorum duo concurrentia diversarum rerum nomina in unum veluti vocabulum colliquescere videntur, v.g. *fá-nak*, arbori; *hal-nak*, pisci; *kert-nek*, horto; *elmé-nek*, ingenio; — *kert' szépsége*, horti pulchritudo; *az ajtónak sarka*, ianuae cardo etc. d) *Accusativi* casus affirmativum est: et syllabicum in *at*, *ot*, *öt*, nominum classi congruenter, mutatum, si ea in consonam desinant; in nominibus tamen, vocali terminatis, fit vocalis eiusdem assimilatio; seu brevius: usurpatur assyllabum *t*; v. g. *fá-t*, arborem; *hal-at*, piscem; *kert-et*, hortum; *öröm-öt*, laetitiam; *tök-öt*, cucurbitam; *dob-ot*, tympanum. e) *Nominativus pluralis* fit per *ek*, mutatum in *ak*, *ok*, *ök*, pro Classe nominum; quod integrum adligitur nominativo singulari nominum, consona finitorum; absque vocali vero, vel: si ita placet loqui, per assimilationem vocalis suae adglutinatur nominibus, in vocalem desinentibus; v. g. *fá-k*, arbores; *ház-ok*, domus; *hal-ak*, pisces; *kert-ek*, horti; *elm-é-k*, ingenia; *öröm-ök*, gaudia; *tök-ök*, cucurbitae. f) Denique, dum *Genitivus*, et *Dativus pluralis*, a *nominativo plurali* per eadem, quae in singulari numero vidimus, affirmativa formantur; *accusativus pluralis* in cunctis nominibus *at*, *et*, affirmativum perpetuo poscit. v. g. *tökök - é*, *halak - é*, *halak - nak*, *tökök - nek*, *halak - at*, *tökök - et* etc.

Cum adiectiva proprietates rerum designent, certo subiecto attribui solitas; diversos admittunt gradus; et quidem qualitas, ac proprietas alicuius Subiecti, adiectivo absolute expressa, gradus *Positivus*; gradus vero idem collatione Subiecti cum uno, vel pluribus

facta, expressus, *Comparativus* : collatione vero cum omnibus facta generatim indicatus, *Superlativus* audit.

§. 27.

De Inflexione Nominum per numeros et casus.

Nominum inflexio per numeros, et casus *declinatio* vacari solet. Cum vero casibus destituamur; utique proprie sumtam declinationem quoque desiderari apud nos, sponte intelligitur. — Sed et ipsis casibus, more Latinorum assumptis, declinatio tantum una est; quia affirmativae casuum (ut mox vidimus) apud nos semper eadem sunt; et omnis accidentalis earum variatio a legibus Euphoniae (§. 10. propositis) pendet. Facilitatis ergo tamen lubet quatuor statuere; quarum duae iuxta *classes nominum*; prout ad primam, vel alteram adtinent: aliae duae vero *iuxta terminationes earumdem*; prout vocali, vel consona finiuntur, metiendae veniunt. De quibus iam agendum est.

§. 28.

De prima Declinatione.

Ad primam declinationem adtinent omnia nomina *primae Classis*, exeuntia in vocalem.

Paradigma horum est:

In Numero

	Singulari.	Plurali.
<i>Nom.</i>	Fa, arbor.	Fá-k, arbores.
<i>Gen.</i>	Fa-é, arboris.	Fák-é, arborum.
<i>Dat.</i>	Fá-nak, arbori.	Fák-nak, arboribus.
<i>Accu.</i>	Fá-t, arborem.	Fák-at, arbores.

Pariter inflectenda.

Alma, pomum.	Gyertya, candela.
Atya, pater.	Hajó, navis.
Anyá, mater.	Olló, forfex.
Falú, pagus.	Posztó, pannus.
Példa, exemplum.	Bánya, fodina.
Kapú, porta.	Fagygyú, sebum.

Nota 1. Recedunt a paradigmate nomina adiectiva, derivata per formativas: *i*, et *nyi*; quae in nominativo plurali, affirmativum syllabicum exposcunt, ut: *Budai*, *Budai-ak*; *parti*, *rippensis*, *parti-ak*; *tavaszi*, *vernalis*, *tavaszi-ak*; *láb-nyi*, *lábnyi-ak* etc.

Nota 2. Nomen *fi*, *filius* cum compositis in *Acc. sing.* et *Nom. plural.* integrum affirmativum *ak* poscit; ut: *fi-ak*; *atyafi-ak*, *consanguinei*; *baromfiat*, *pecus.* etc. quamquam accusativum etiam regulariter patiantur, ut: *atya fit*; *baromfit*.

Nota 3. Nomina in *ú* adiectiva, usu promiscuo iam syllabicum; iam assyllabicum affirmativum volunt in *Accusativo singul.* et *Nominativo plurali*; ut: *lassú*, *tardus*, *lassú-ak*, vel *lassú-k*; *domború*, *convexus*, *domború-ak*, vel *domború-k*; *szomorú-at*, vel *szomorú-t*; etc. Quaedam substantiva porro in *ú* iam per assimilationem litterae *ú* in *a*, iam regulariter adhibentur in *Accus. sing.* et *Nominativo plurali*; ut: *fiú*, *fia-t* vel *fiú-t*; *borjú*, *vitulus* *borjat*, vel *borjú-t*; *gyapjú*, *lana*, *gyapjat*, vel *gyapjú-t*; *ifjú*, *ifjak*, vel *ifjúk*; et reliqua usu discenda.

Nota 4. Nomina, in quibus (ut §. 13. diximus) littera *v* in *ú* vel *ó* latet; hoc in *Accusativo singulari* et *Nominativo plurali* resuscitant, ac movent; atque integrum affirmativum poscunt, ut: *ló*, *equus*, *lov-at*, *lov-ak*; *tó*, *lacus*, *tov-at* *tov-ak*; *szó*, *szov-ak*; *hó*, *nix*, *hov-at*; *só*, *sal*, *sov-at*; etc.

§. 29.

De secunda Declinatione.

Ad secundam Declinationem referuntur cuncta nomina *alterius Classis*, desinentia in vocalem.

Paradigma horum est.

In Numero

	Singulari.	Plurali.
<i>Nom.</i>	elme, ingenium.	elnék, ingenia.
<i>Gen.</i>	elme-é, ingenii.	elnék-é, ingeniorum.
<i>Dat.</i>	elme-nek, ingenio.	elnék-nek, ingeniis.
<i>Accu.</i>	elnék-t, ingenium.	elnék-et, ingenia.

Exercitii instar serviant.

Erdő, sylva.	Fésű, pecten.
Gyűrű, annulus.	Eszkendő, annus.
Ige, verbum.	Vessző, virga.
Teve, camelus.	Fölhő, nubes.
Erő, vis.	Böte, littera.
Szölő, vitis.	Gyepű, maceria.

Nota 1. Recedunt a paradigmate adiectiva in *i*, et *ny i*, [formata, quae in Nominativo plurali integrum affirmativum volunt; v.g. Bécsi, Bécsi-ek; ölnyi, ölnyi-ek; Egerszegi, Egerszegi-ek; Ménesi, Ménesi-ek; teli, teli-ek; őszi, őszi-ek etc. Huc referuntur etiam nomina itidem adiectiva in *ü* exeuntia; quae tamen et regulare paradigma sustinent ut: keserű, amarus, keserű-ek, vel keserű-k; sűrű, densus, sűrű-ek, vel sűrű-k; gyönyörű, amoenus, gyönyörű-ek, vel gyönyörűk; etc.

Nota 2. Nomina substantiva in *ü* et *ő* terminata, vau quiescens habentia, idem in Accusativo singulari et Nominativo plurali movent, ut; kő-lapis, köv-ek; mű, opus, művek; nyelv, lingua nyelv-et; tetű, pediculus, tet-vet; enyő, gluten, eny, vet; nyű, vermis, nyűv-ek; fű, herba, fűv-ek; fűv-et; bő, amplus, copiosus, bőv-ek. etc.

§. 30.

De tertia Declinatione.

Tertiae declinationis sunt cuncta nomina, *primae Classis*, in consonam desinentia.

Paradigma horum est.

In Numero

	Singulari.	Plurali.
<i>Nom.</i>	Hal, piscis.	Hal-ak, pisces.
<i>Gen.</i>	Hal-é, piscis.	Halak-é, piscium.
<i>Dat.</i>	Hal-nak, pisci.	Halak-nak, piscibus.
<i>Accu.</i>	Hal-at, piscem.	Halak-at, pisces.

Pariter declinanda.

Had, bellum.	Új, novus.
Ház, domus.	Híd, pons.
Haj, coma.	Fonál, filum.
Fal, paries.	Kanál, cochlear.
Toll, calamus.	Nyíl, sagitta.
Vad, fera.	Arany, aurum.

Nota 1. Nomina in b, g, h, k, p, rs, cs, cz, ty, desinentia ut plurimum amant, in accusat. singulari ot, in numero plurali ok affirmativum. v. g. mag semen, mag-ot; ablak, fenestra, ablak-ok; kalap, pileus, kalap-ot; bors, piper, bors-ot; acs, faber lignarius, ács-ok; virág, flos, virág-ok, etc.

Nota 2. Nomina consonis, b, ly, n, ny, r, s, sz, terminata, in accusativo sing. affirmativum assyllabum volunt, a potiori; ut asztal, mensa, asztalt; sas, aquila, sas-t; vadász, venator, vadászt; etc. Quae vero in j, desinunt, variant, uti: baj-at; bajt; rajt; raj-at; fajt; zajt, etc.

Nota 3. Nomina exeuntia in og, ok, ol, om, on, or, alom, in accusat. singul. et numero plurali per syncopen (iuxta §. 10 reg. 4am) vocalem suam eliciunt, uti: átok, maledictum, átk-ot; barom, pecus, barm-ot; akol, caula, akl-ok; korom, korm-ok; halom, halmak; hatalom, hatalm-ak etc. Quae vero (ut §. 10. itidem diximus) longam habent ultimam, dum augmentum finale accipiunt, quocum ultima eorum littera in unam syllabam con- crescat, vocalem longam ut plurimum corripunt; uti: agár, vertagus; agar-at; számár, asinus, szamarat; úr,

urat; lúd, lúdat; bogár, bogarat; madár, madarat etc.

§. 31.

De quarta Declinatione.

Ad quartam declinationem adtinent cuncta Nomina secundae Classis, consona finita.

Paradigma eorum est:

In Numero

	Singulari.	Plurali.
<i>Nom.</i>	Test, corpus.	Test-ek, corpora.
<i>Gen.</i>	Test-e, corporis.	Testek-e, corporum.
<i>Dat.</i>	Test-nek, corpori.	Testek-nek, corporibus.
<i>Accu.</i>	Test-et, corpus.	Testek-et, corpora.

Eodem modo declinantur.

Tűz, ignis.	Szem, oculus.
Beszéd, sermo.	Vidék, tenitorium, vicinia.
Nép, populus.	Szék, sella.
Őz, dama.	Kép, imago.
Völgy, vallis.	Ezüst, argentum.
Fül, auris.	Öröm, gaudium.

Nota 1. Exeuntia in l, ly, n, ny, r, s, sz, accipiunt, simplex affirmativum fere omnia v.g. étel, étel-t, cibus; veszély, veszély-t; periculum; len-t, linum; ember-t, hominem; hires-t; famosum; rekesz-t, clausulam, etc.

Nota 2. Quae desinunt in eg, ek, er, öl, öm, elem, (iuxta §. 10.) contrahi amant, in accusativo singulari, et numero plurali; — sicut multa ultimam vocalem longam corripere; uti: vétek, culpa, vétke-et; berek, lucus, berke-ek; féreg, vermis, férg-e-ek; öböl, sinus, öbl-ök; köröm, unguis, körm-ök; vödör, vödör-ök; ökör, ökr-ök; etc. — kenyér, panis, kenyere-et, level, folium, epistola, level-et; egér, mus, eger-et, kéz, manns, kez-ek; fedél, tegumentum, fedel-et; tűz, tű-

zet; szűz, szűz-et; szeker, szeker-et; víz, vizet; mirigy, mirigy-et; etc.

§. 32.

Observationes Generales circa Inflexionem Nominum.

In Nominibus flectendis generatim observandum :
 I. Nullum dari in Lingva nostra nomen indeclinabile ; nec discrimen ullum esse respectu inflexionis adiectivorum, aut substantivorum ; sed, (si demas pronomina quaedam, proprio loco indicanda) cuncta nomina iuxta datas quatuor declinationes inflecti ; imo et comparativos, superlativos, quoties a substantivis seorsim ponuntur, vel iis postlocantur, declinari.

II. Genitivum a Latinis eo, quod hinc reliqui casus formentur, ita appellatum ; a nobis rectius *possessivum*, eumque *absolutum* dictum, in omnibus quatuor declinationibus ulteriorem inflexionem admittere ; v.g. *Péter-é*, *Péter-é-nek*, *Péter-é-t*, *Péter-é-tól* ; *Antal-é*, *Antal-é-nak*, *Antal-é-t*, *Antal-é-tól*, etc. *Pálfiak-é*, *Pálfiak-é-nek* etc.

III. In Nominibus compositis tantum pars posterior declinatur ; ut : *haj-szál-é*, *haj-szál-nak* ; *kor-beli-ek*, *kor-beli-ek-nek* ; *harmad-évi-ek* ; si demas composita cum *né*, (orto ex *nő* uxor) v. g. *barát-né-nak*, *barát-né-tól* ; et non : *barát-né-nek* ; item : *Hús-vét*, *Husvét-nak*, *Husvét-ot* ; etc.

IV. Nomina collectiva, et numeralia, ceu in singulari iam multitudinem indicantia, numero plurali destituuntur ; uti : *láb*, pes ; male a quibusdam usurpatur *lábok* ; sic *szem*, *szemek* ; v. g. *lábokkal* tapodta ; *bor*, *borok*, *buzá*, *buzák*, etc. *tíz*, *tizek*, *husz*, *huszak*, etc. in plurali erronee usurpantur, praesertim si in nexu cum aliis locentur : quamvis absolute posita quandoque possint in numero plurali adhiberi, v. g. *ezreket láttam*, millia vidi.

V. Cum, ut monuimus, casus stricte dicti, apud Hungaros, desiderentur, et mutationes vocum per particulas, vocibus subnecti solitas, ac ideo *postpositiones* dictas, peragantur, operae pretium est Declinationibus adiungere tractatum de postpositionibus.

§. 33.

De postpositionibus.

Postpositiones ad varias modificationes nominum, ac pronominum inserviunt; ab aliis et *suffixu praepositionalia* vocari solent; *suffixa*, quia subduntur nominibus; *praepositionalia*, quia valorem eundem praestant, quem *praefixae* litterae orientalium, *praepositiones* vero Latinorum.

Dividuntur in *separatus* et *inseparabiles*. Hae sunt: quae, nominibus additae, cum iis in unam vocem coalescunt; illae vero, cum in se subsistant, nominibus, quin cum iis in unum abeant vocabulum, subduntur. *Inseparabiles*, quae ablativum vario modo exprimunt, sunt quatuordecim:

Terminativus: *íg, usque*; *a* híd-íg*, usque pontem.

Causalis: *ért, pro*; *a* Hazá-ért*, pro Patria.

Ablativus, *t-l*, cum intermedia vocali *ó*, vel *ő*, longa; aliis placet, *í*, vel *ű*, *a*, vel *ab*, v. g. *tagtól*, a membro; *Péter-től*, a Petro.

Locativus *b-n* cum intercalari *a* vel *e* brevi, vocum classi congruenter: *in* ad quaestionem *ubi?* v. g. *az udvarban*, in aula; *a* kertben*, in horto.

Illativus *b-* cum *a*, vel *e*, *in* adquaestionem *mibe?* *hová?* quo? v. g. *Becsbe*; *Udvarba ment*.

Elativus, *b-l*, cum intercalari *ó*, *ő*; apud alios etiam *í*, *ű*, *e* vel *ex*; *fából*, ex ligno; *rézből*, ex cupro.

Sublativus *r-* cum subsidiaria *a*, *e*, *super*, vel *supra* v. g. *ház-ra*; *szeg-re*; supra domum, supra clavum.

Delativus, *r-l*, cum intermedia *ó*, *ő*; apud alios etiam *ú*, *ű*, significat: *de*, v. g. *fá-ról*, *szín-ről*.

Adhaesivus, *n-l*, cum longa *á* vel *e*, apud; v. g. *ház-nál*; *víz-nél*.

Inhaesivus, *-n*, cum adglutinativa vocali, classi *vc-* cum congrua; vel in nominibus, vocali finitis, sine vocali accedit; notatque *supra*, vel *super*, v. g. *fá-n*, *szeke-en*.

Advicinativus, *h-z*, cum brevi *o*, *e*, vel *ö*, classi vocum convenienter; *ad*, v. c. *Pál-hoz*; *kez-hez*.

Instrumentalis, *v-l*, cum *a*, vel *e*, mediis vocalibus; significat *cum*; v. g. *bot-tal*, *kez-zel*. Si nominibus, duabus consonantibus finitis, accedat; simpliciter *al*, *el*, solet a recentioribus adhiberi v. g. *forint-al*; *rend-el*.

Mutativus, per quem status mutatio, quam res, nomine Hungarico significata, subit, exprimitur, est *v-* cum subsidaria *á*, vel *e*, longa, v. g. *katoná-vá*, *bor-rá*.

Substitutivus, quo in vicem casus mutativi exprimitur actualis significatio vocis; prout nempe hic, et nunc sumitur; est *l*, cum vocali *ú*, *ű*, v. g. *ajándék-úl*, *ember-ül*.

Separatae postpositiones sunt sequentes, ordine alphabetico proponendae:

alá, alatt, alól, infra,	fogva, abhinc,
által, per,	gyanánt, adinstar.
eleibe, ante,	helyett, in locum, vel loco,
elé, elő, elől, előtt, ante,	kivül, praeter.
ab ante,	között, közé, inter,
ellen, contra,	közül, ex,
íránt, erga,	körül, circa,
felé, versus,	képen, adinstar,
fölül, fölött, supra,	képest, respectu,

megé, megett, megül, pe-	nézve, respectu,
nes, pone,	táján, circa,
mellé, mellet, penes,	óta, abhinc,
miatt, propter,	túl, trans,
nélkül, sine,	után, post.

Quae nominibus vario modo subiunguntur; (uti hoc Syntaxis docebit) et quidem communiter nominativo immediate postponuntur, nec tamen cum eo in unam coalescunt vocem.

§. 34.

De Inflexione adiectivorum per gradus.

Adiectivorum inflexio per gradus *comparatio* dicitur. Inflectuntur vero non tantum adiectiva, sed et participia; utpote adiectivorum valore procedentia. Est autem Inflexio haec apud nos facillima, utpote adiectivo absoluto, quod *positivus* gradus est, adiungitur - *bb*, in consona finitis cum vocali adglutinativa *a*, *e*, rarius *o*, pro classe vocum; vocali terminatis autem accedit tantum *bb*, et habetur gradus *Comparativus*. Hinc porro, si nomen *leg* (arabibus *ingens agmen, copia*) praeponas, habebis *superlativum* v. g. *okos*, prudens, *okos-abb*, prudentior, *leg-okos-abb*, prudentissimus; *gazdag*, dives, *gazdag-abb*, ditior, *leg-gazdag-abb*, ditissimus; *öreg*, senex, *öreg-ebb*, senior, *leg-öreg-ebb*; *kedves*, charus, *kedves-ebb*, charior, *leg-kedves-ebb*, charissimus; *merész*, audax, *merész-ebb*, audacior, *leg-méresz-ebb*, audacissimus; etc. — *sárga*, flavus, *sárgá-bb*, *leg-sárgá-bb*; *fekete*, niger, *feketé-bb*, *leg-feketé-bb*; *tarka*, variegatus, *tarká-bb*, *leg-tarká-bb*; etc.

Nota I. Adiectiva, in *l*, *ly*, *r*, *s*, *sz*, *z*, *zs*, desinentia, etiam assyllabum formativum absque adglutinativa sustinent; attamen tunc tantum simplex *b*, communiter recipere

solent, e. g. *kancsal*, *luscus*, *kancsal-b*, *legkancsal-b*; *komoly*, *perfectus*, *morosus*, *komoly-b*; *komor*; *komor-b*; *édes*, *edes-b*; *kopasz*, *kopasz-b*; *vitéz*, *vitéz-b*; *igaz*, *igaz-b*; etc.

Nota 2. Quaedam adiectiva in *ú*, *ű* terminata suam ultimam vocalem etiam assimilare solent vocali formativae corporativorum v. g. *Ifjú*, *Juvenis*, *Ifjubb*, vel *Ifjabb*; *hoszszú*, *hoszszabb*. Quaedam eiusdem terminationis iam cum agglutinativa vocali; iam absque ea, suscipiunt formativum, v. g. *domború-bb*, vel *domború-abb*, *convexus* *gyönyörű-bb*, vel *gyönyörű-ebb*, *amoenus*; etc. Haec tria, *gyakor*, *frequens*; *bátor*, *audax*, *termerarius*; *lator*, *dant*: *gyakrabb*, *bátrabb*, *latrabb*. — Irregularia sunt: *sok* *multus*, *több*, *legtöbb*; *szép*, *szebb*, *legszebb*; *teli*, *plenus*, *dat*: *telj-ebb*, *pro*: *teli-ebb*; ita adiectiva, ex adverbiiis per formativam *i* derivata, uti: *föli*, *supernus* *fülj-ebb*, *kii*, vel *kili*, *externus*, *kij-ebb*, vel *kilj-ebb*; *beli*, *internus* *belj-ebb*, *lei*, *lej-ebb*, *pro*: *feli-ebb*, *beli-ebb*, *kii-ebb*, vel *kili-ebb* etc.

Nota 3. Adverbia quoque comparari possunt apud Hungaros; quae a nominibus derivata si fuerint: eorum regulas sequuntur; v. g. *nagyon*, *nagyobban*, *legnagyobban*; *szépen*, *szebben*, *legszebben*. Primitiva: v. g. *alantabb*, *fentebb*. etc. — Quaedam derivata per *só*, *ső*, adiecto nomine *leg* superlativa fiunt, v. g. *első*, *legelső*; *utolsó*, *legutolsó*; *hátulsó*, *leg hátulsó*; etc.

Observatio. Cum Emphasi et intensione quadam superlativus] exprimi solet per nomen *leg* duplicatum, interiecta particula copulativa *és*, v. g. *leg és legjobb*, *optimus inter omnes*; *leg és legszebb*, *pulcherrimus*. — Est porro tam comparativo, quam superlativo amicum *ik*, ad unius rei, e comparatis duabus, vel pluribus, prae his praestantiam indicandam, v. g. *Gerlicze a' Galambok közt legszebbik*. Turtur inter columbas est pulcherrimus; *kettő közül a' szebbiket választottam*; e duobus pulchrius selegi. In Adiectivis, cum substantivis, per *ú*, *ű*, formativam adiectivatis, compositis; tantum primum adiectivum comparatur; posteriore parte componente haud mutata v. g. *hoszszú hajú*, *longos*

capillos habens, hosszabb hajú; leghosszabb hajú;
jó eszű, jobb eszű, legjobb eszű etc. Bő, dat: bőv
ebb, legbőv-ebb; jó, jobb; pro: jóv-abb.

§. 35.

De Inflexione adiectivorum Numeralium.

Quantitatem substantivorum indicantia nomina audiunt adiectiva *numeralia*. Quae quidem quadrupliciter distinguuntur; nimirum: *cardinalia*, *ordinalia*, *multiplicativa*, et *distributiva*.

A) Cardinalia audiunt, quibus res numerabiles absolute indicantur, quot sint? — Respondent proin interrogationi *hány? Quot?* huiusmodi sunt:

Egy, unus,	1.	Húsz, viginti,	20.
Kettő, duo,	2.	Harmincz, triginta,	30.
Három, tria,	3.	Negyven, quadraginta,	40.
Négy, quatuor,	4.	Ötven, quinquaginta,	50.
Öt, quinque,	5.	Hatvan, sexaginta,	60.
Hat, sex,	6.	Hetven, septuaginta,	70.
Hét, septem,	7.	Nyolczvan, octuaginta,	80.
Nyolcz, octo,	8.	Kilenczven, nonaginta,	90.
Kilencz, novem,	9.	Száz, centum,	100.
Tíz, decem,	10.	Ezer, mille,	1000.

Lex numerandi generalis est: post primam, et secundam decadem numeris denariis *tíz*, et *húsz*, subiicitur postpositio: *an, en*, quae aequivalet Latinarum praepositioni *supra*, et sic monadica cardinalia adduntur; in reliquis decadibus tamen lex haec vigore suo destituitur v.g. *tizenegy*, *tizenkettő*, *tizenöt*, *huszonnégy*, *huszonkilencz*, *harminczhét*, *hatvannyolcz*, etc. Porro, ut decades posteriores praemissis monadicis indicantur; ita centenarii, ac millenarii, dum increscunt, iisdem monadicis numerantur; v. g. *hatszáz*, sexcenti; *hétyszáz*, septin-

genti; *nyolcz ezer*, octo millia; *tíz ezer*, decem millia etc. Denique in exprimendis numeris maioribus praecedunt millenarii; sequuntur centenarii; quos excipiunt decades; postremo demum loco ponuntur monades v. g. *száz tizen hét*, vel: *egy száz tizen hét*, centum septemdecim. *Három száz huszon öt*, tercenta viginti quinque; *egy ezer hat száz harminzhat*, 1636, *ezer nyolczszáz huszon kettő*, 1822:

Nota 1. Nomen két, qua substantivum significat, dñbium; qua numerale, duo, et non nisi in nexu cum aliis usurpatur; dum kettő, ex két ortum, semper solitarie adhiberi solet. v. g. két almát adnak egy garason, duo poma dant grosso; hány órát ütött most? kettőt: hány aranyod vagyon? kettő.

Nota 2. Dum Cardinalia, qua adiectiva nominibus praeposuntur, haec in singulari relinquunt, et ipsa immutabiliter manent; solitarie usurpata declinantur; et aucta terminatione numeri pluralis Aramaeorum an, verbum ad pluralem ponunt; v. g. két ház, duae domus; et non: két házak; vel: kettők házak; három mentek, terni iverunt, et non: három mentek. Si vero nomina numerorum coacervata, separatim usitata, quamdam variationem exposcant; tantum postrema eorum inflectuntur v. g. hány forinttal tartozol? Hét száz hatvannal; Quot florenis teneris? septingentis sexaginta.

Observatio. Respectu originis cardinalia, monadica prima septem, et primae duae decades sunt originariae: reliquae vero derivativae, imprimis decades a monadibus a quadraginta usque nonaginta inclusive, per syllabam van, formativam pluralis sani apud Arabes ad horumdem modum derivantur; nt: negyven, ötven, hatvan, hetven, nyolczvan, kilenczven:

B) Ordinalia sunt, quae indicant res numeratas, quadam serie dispositas, et quaestioni hányad? vel hányadik, quotus? respondent. Fiunt vero a Cardinalibus (si primum első et alterum második, vel másod, ortum ex más demas) per formativam -d cum congrua subsidiaria, iis addi solitam; cui etiam adiungi

solet, ad intensionem *ik* v. g. *harmad-ik*, *negy-ed-ik*, *öt-öd-ik*, *tized-ik*, *ezer-ed-ik*, *tizen-egy-edik*, *tizen-kettő-dik*. etc.

In usu horum advertendum: si nimirum ordinalia increcant maioribus numeris: solum postrema accipiunt formativum ordinale v. g. *ezer nyolcz száz harmincz egyedikben az epemirigy uralkodott Magyar országban*. Millesimo octingentesimo trigesimo primo cholera dominabatur in Hungaria.

C) *Multiplicativa* sunt, quae rerum multiplicationem indicant; et quidem vel genere vario, vel eadem specie repetita. Rem varii generis indicantia fiunt de cardinalibus, adiecto his nomine *féle* v. g. *egy-féle*, unius generis; *két-féle*, dupplicis generis; *három-féle*, *ezer-féle*. etc. *Multiplicativa* eadem specie repetita triplici formantur modo: a) accipiunt nomen *szerű* vel *szeres* a Substantivo *szer* derivatum, et indicant: *ordinem*, vel, *seriem unam*, vel *plures habens*; v. g. *egy-szerű*, unius ordinis, seu simplex, *két-szerű*, *hat-szeres*, *két-szeres* etc. b) fiunt etiam per *rétű* (orto ex nomine *rét* plica) notantque: *plicam habens* e. c. *egy-rétű*, *két-rétű*, *hat-rétű*, *szász-rétű*. etc. c) denique augentur etiam formativa *-s*, cum congrua adglutinativa proviso; e. g. *egyes*, *monas*, *tizes*, *decas*, *denarius*; *százas*, *centenarius*; *ezeres*, *millenarius*; *hatos*, *senarius*; *hetes*, *septennarius*; etc. Quae respondent quaestionibus? *Hányféle?* Quot duplex? *Hányrétű?* quot plicarum? *Hányszeres?* vel *Hányszerű?* Quot serierum? *hányas?* Quot quotitatum?

D) *Distributiva*, seu *divisiva*, nuncupantur, quae rerum numeratarum divisionem exprimunt; ad distributionem designandam, iam Cardinalia nuda geminantur, v. g. *négy négy garast fizetnek egy egy napra a Munkásoknak*; iam cum particula *an*, congruenter muta-

ta, augentur; respondentque quaestioni *hányan?* Quoteni? et simul duplicantur, ut: *ketten ketten mennek a Déák-
kok; hármán hármán a vitézek*; bini pergunt studiosi, terni milites; iam ad quaestionem, *hányával*, cum *v-l*, congruentibus vocalibus instructo, nectuntur. v. g. *hármával, negyével, hatával, hetével*, etc. iam denique ad quaestionem *Hányanként?* quoti? praeter particulam *an* etiam *ként* suscipiunt; uti: *egyenként*, singulatum; *kettőnként*, per duo; *hármanként*, per tria; *ezerenként*, per mille etc.

Indefinitae denique voces numericae Hungaris sunt: *sok*, multus; *több*, plus; *keves*, paucus; quae quantitatem non determinant, etiam si de re definita sit sermo; substantivis praepositae adiectivorum indolem sequuntur; elegantiusve sonat nomen, ad quod adtinent, in singulari, quam plurali v. g. *Te a Magyar nyelvből keveset tudsz*; tu e lingua Hungarica parum scis; *sok legény ment katonának*; — Imo si fas est dicere, hoc postremum sic prolatum; *sok legények mentek katonának*; erroneum est.

C a p u t II.

De inflexione Pronominum.

§. 36.

Notio pronominis, eiusque divisio.

Pronomen est, quod loco nominum ponitur ad vitandam eorum in sermone repetitionem, et venustatem orationi conciliandam. —

Tribuuntur autem Pronomina:

1. Respectu *Originis*: in *primitiva*, seu originaria, uti: *én, te, ő* etc. b) *Derivata*, uti: *egyém, tied, övé* etc. c) *Composita*: *magam, magad, maga, valuki, valami* etc.

2. *Ratione significationis*: a) *Ia Personalia*, ut: *én, te, ő*. b) *Reciproca*, uti: *magam, magad, maga*. c) *Possessiva*, uti: *enyém, tiéd, övé*. d) *Relativa*, ut: *ki, melly*, e) *Interrogativa*: *mi, micsoda, kicsoda*. f) *Redditiva*: *illy, olly, illyen, ollyan*. g) *Demonstrativa*: *az, ez*. h) *Partitiva*, *némelly, mindnyájon*, etc.
3. *Obtutu inflexionis* in a) *regularia*, uti: *ez, az*, et b) in *anomala*, seu *irregularia*, uti: *én, te, ő*. etc.

§. 37.

De pronominibus personalibus in genere.

Pronomina, in locum personarum, seu absolute, sive relative locata, *personalia* audiunt. Cum vero in omni sermone personae distinguantur tres: prima, quae loquitur; secunda, ad quam prima loquitur; et tertia, de qua ea loquitur; totidem erunt et pronomina personalia, hasce personas indicantia. Et quidem stricte *personalia* audiunt pronomina, quae ad personas absolute indicandas, loco nominum adhibentur; quae vero ad subiectum sententiae reflectuntur, et ad indicandam personarum praesentiam cum quadam emphasi aptantur; *personalia reciproca, emphatica pronomina* appellantur; denique pronomina personalia, loco personarum ad harum relationem ad obiectum possessum indicandam, inserviunt, *possessiva* nuncupantur. De quibus ordine.

§. 38.

De pronominibus stricte personalibus.

Pronomina stricte personalia, sunt *primitiva*; utpote quae e nullo alio fonte deducuntur; sed in ipsis Linguae incunabilis reperiuntur; talia sunt: *én, te, ő*, ego, tu, ille, *mi, ti, ők*. nos, vos, illi.

Declinatio horum irregularis sequenti progreditur modo:

In Numero singulari.

	Persona I.	Persona II.	Persona III.
N.	En, ego.	Te, tu,	Ö, ille.
G.	Enyém, mei.	Tied, tui,	Övé, illius.
D.	Nekem, vel, } <i>mihi.</i> Énnekem, } <i>mihi.</i>	Neked, vel, } <i>tibi.</i> Teneked, } <i>tibi.</i>	Neki, vel } <i>illi.</i> Ö neki. } <i>illi.</i>
Acc.	Engemot, vel, } <i>me.</i> Engem, } <i>me.</i>	Tégedet, vel, } <i>te.</i> Téged, } <i>te.</i>	Ötet, vel } <i>illum.</i> Öt, } <i>illum.</i>

In Numero plurali.

	Persona I.	Persona II.	Persona III.
N.	mi, vel, mink, nos	Ti, vel tik, vos,	Ök, illi.
G.	Miénk, nostrum	Tiétek, vestrum.	Övék, illorum.
D.	Nekünk, vel, } <i>no- bis.</i> Minekünk, } <i>no- bis.</i>	Nektek, v. 'Ti, } <i>vobis.</i> nektek, } <i>vobis.</i>	Nekik, vel, } <i>illis.</i> Ö nekik. } <i>illis.</i>
Acc.	Minket, nos.	Titeket, vos,	Oket, illos.

§. 39.

De pronomibus personalibus reciprocis.

Pronominum Reciprocorum vices apud nos gerunt: pronomina personalia composita, uti: a) sunt, quae e primitivis, *én, te, ő, mi, ti*, littera *n*, auctis, et antiquo pronomine *en*, coalita fuerunt: *ennén, tennen, önnön*, ego ipse, tu ipse, ille ipse, *minnen, tinnen, önnön*, nos ipsi, vos ipsi, illi ipsi; et haec sunt indeclinabilia, rariusve solitarie, sed ut plurimum cum altero reciproco *magam*, iunctim emphatice adhibentur; ut: *ennén magam*, ego omnino ipse, *tennen magad*, tu omnino ipse etc. quae etiam cum simplici *n* aucta usur-

pari solent hoc modo; enmagam, tenmagad, ünмага, minmagunk, tinmagatok, önmagok. b) Quae ex nomine *mag*, medulla, semen, (nobis cum Arabibus et Hebraeis communi) et pronomini bus adfixis, (de quibus mox) coalescunt, uti *mag-am*, ego ipse, *mag-ad*, tu ipse, *mag-a*, ille ipse, *magunk*, nos ipsi, *mag-atok*, vos ipsi, *mag-ok*, illi ipsi, seu medulla mei, tui, eius; etc. et haec regulariter inflectuntur.

§. 40.

De pronomini bus personalibus possessionem indicantibus, seu possessivis.

Pronominum *possessivorum* vices apud nos subit genitivus pronominum stricte personalium, qui tamen tantum ad usum absolutum, relativi valore, . antecedente remotiore, non coniunctim posito, adhibetur; vel si huic praemisso, et nomini, ad eundem relato, verbum aliquod interseratur; praesertim verbum substantivum, vel tacite subintellectum, ut in praesenti obtinet, vel expresse positum, ut in reliquis viget temporibus; v. g. *kie ex a' könyv?* az *enyém*, *tiéd*, *övé*, *miénk*, *tiétek*, *övék*, cuius est hic liber? meus, tuus, eius, noster, vester, illorum, stricte: mei, tui, etc. *enyém ex a' pénz*, mea (stricte mei) est haec pecunia; *tiéd volt ex a' ház*, tui, (vel tua) fuit haec domus; *övé lesz en a' jutalom*, eius erit proemium.

Illa vero nominum relatio, quam Europaeorum pronomina possessiva, nominibus possessis plerumque praemissa, atque, adiectiva siquidem sint, cum iis genere, numero, ac casu concordantia, exprimunt: in Lingua nostra leges peculiares, nobis cum orientalibus communes habet.

Exprimitur nimirum apud nos relatio nominum, verborum, aut particularum ad personas per Genitivos pro-

nominum stricte personalium, primis suis syllabis detruncatos, et iuxta Euphoniae leges mutatos. Sicut vero genitivi integri; *enyém, tiéd, övé, miénk, tiélek, övék*, pronomina possessiva *separata* audiunt, atque dum obiectum possessum in sermone suppressum est, usurpantur: ita iidem Genitivi (ut subsequens tabella exhibet) detruncati; eo, quod cum vocibus, quibus adfiguntur, in unum coalescant, *pronomina possessiva inseparabilia* nuncupantur; vel brevius dicuntur: *suffixa, adfixa*, atque, dum obiectum possessum expressum est, adhibentur.

Pronomina igitur possessiva sunt:

A) *Dum obiectum possessum suppressum est:*

	Singularia.	Pluralia.
Stricte.	Mei, <i>Enyém</i> , meus.	<i>Miénk</i> , noster, vel nostri.
	Tui, <i>Tiéd</i> , tuus.	<i>Tiélek</i> , vester, vel vestri.
	Eius, <i>Övé</i> , Eius.	<i>Övék</i> , illorum.

B) *Dum obiectum possessum expressum occurrit:*

	Singularia.	
Mei, vel Meus, <i>Ém</i> , mutari solitum		{ in <i>em, om.</i> <i>am, om.</i>
Tui, vel Tuus, <i>Éd</i> , — —		{ in <i>ed, öd</i> , <i>ad, od.</i>
Sui, Suus, <i>E, vé</i> , — —		{ in <i>e, a, i</i> , <i>je, ja.</i>

Pluralia.

Noster, vel nostri, <i>Énk</i> , mutari solitum	in: <i>ünk, unk.</i>
	{ <i>etek, ötök</i> , <i>atok, otok</i>
Vester, vel vestri, <i>Etek</i> — —	{ priore voca- li saepe ab- sorpta <i>tek</i> , <i>tok, tök.</i>

Illorum — *Ēk*, *veĕk*, mutari solitum in: $\left. \begin{array}{l} ek, ök, ok, uk, \\ ük, jek, jök, \\ jok, juk, jük. \end{array} \right\}$

Observatio 1. Haec pronomina, in nominibus possessionem, particulis relationem ad personam; verbis ipsas personas indicant; et copiosissimi usus sunt in Lingua nostra. Dantur praeter haec personalia pronomina obsoleta, et tantum in verbis ad formandas eorum personas usitata, ideoque adfixa personarum vocata, ut ea Révai satis viudicat; ut adeo nobis hic tantum adferre, et usum, quem in verbis habebunt, praevis generatim indicare; satis sit. Talia sunt:

In Numero Singulari.

ek, ego mutari solitum in *ek*, *ök*, *ok*, est adfixum primae personae.

esz, tu, in *asz*, *esz*, mutari solitum, in concursu duriore absque vocali *sz*, personam secundam format.

äl, tu, aequè affixum secundae personae, inque *el*, *öl*, *ol*, mutari solet.

Ön, quod est ipsum *ö*, auctum littera *n*, ille personae tertiae adfixum in imperativo obtinet.

ik, *ille*, aequè tertiae personae adfixum, formaeque secundae, si perfectum demas, ubique proprium; ino Comparativis, et Cardinalibus (ut supra vidimus) ad maiorem determinationem addi solitum.

Pluralia.

Ük, vocali congruenter mutatum *uk*, *nos*, adfixum primae personae numeri pluralis, formae determinatae proprium.

Önök, *illi*, numerus pluralis, praedicti pronominis *ön*, quod in *enek*, *unuk*, etiam absorpta vocali *nak*, *nek*, mutatum, est adfixum tertiae personae nu-

meri pluralis. Haec pronomina tanto magis notanda sunt a discentibus: quanto magis respectu, eorum Orientalis Linguae nostrae indoles indigitatur.

Observatio 2. Cum pronomina possessiva ad possidentis personae relationem ad obiectum possessum indicandam inserviant; in omni vero rerum nexu, ac sermonis contextu possessi, et possidentis numerus, quadruplici modo varians, occurrere possit: prius, ac de usu debito pronominum possessivorum quidquam adstruamus, iuvabit, quatuor hosce variantes casus exponere, qui sunt: a) Potest esse tam possessum, quam possidens singulare; seu: res una possessa esse ab uno; v. g. rét-em pratum mei, vel meum. b) Possessum singulare et possidens plurale; sive: res una a pluribus possessa, e. g. ház-unk, domus nostra. c) Possessum plurale, et possidens singulare, res nimirum plures possessae ab uno; v. g. ház-aim, domus meae. d) Possessum plurale, item et possidens; seu: res plures a pluribus possessae, e. g. rét-eink, prata nostra. His praemissis, agendum nunc iam de usu pronominum possessivorum pro diversitate enumeratorum quatuor casuum;

§. 41.

De applicatione pronominum possessivorum, pro varia relatione nominum, quorum loco ponuntur.

In usu pronominum possessivorum respectu quatuor mox dictorum casuum advertendum:

A) Dum obiectum possessum est suppressum.

a) *In primo casu*, ponitur Genitivus pronominum, stricte personalium, numeri singularis habita ratione, personarum; *enyém, tiéd, övé*, v. g. *kié ex a' kalap? Enyém*. Cuius est hic pileus? meus. *Tiéd, tuus, övé*, eius. b) *Altero in casu* adhibetur genitivus pluralis v. g. *ex a' rét a' mienk, tiétek, övék*, est hoc pratum nostrum, vestrum, illorum; *mienk vólt ex a' ló*, noster erat

hic equus. c) *Tertio in casu*, adhibetur itidem Genitivus singularis; formativa tamen multitudinis *i* auctus hoc modo: *enyém*, vel: usu, et ore vulgi; licet non recto etiam: *enyémek*; *Ticíd*; *övéi*, v. c. *enyém ezek a' kertek*, mei sunt hi horti; *ticíd ezek a' könyvek*? tui sunt hi libri? *ezek a' lovak az övéi voltak előbb*; hi equi eius erant prius. d) *Quarto in casu*, denique genitivus pluralis formativa *i* pariter auctus, ac in tertio casu vidimus, hoc modo: *mié-ink*, *ticé-itek*, *övéik*, v. g. *miéink, lesznek ezek a' házak nagy Apánk holtá után*; nostrae erunt hae domus post mortem avi. *Ticéitek voltak előbb azok a' lovak?* vestri erant prius illi equi? *Övéik leendének hihetőleg a' kitett jutulmak*; illorum erunt probabiliter exposita proemia.

B) *Dum obiectum possessum expressum est, possidentis vices gerunt adfixu, hoc modo:*

I. In nominibus vocali terminatis a) in *primo casu* ponitur pro persona prima *em*; secunda, *él* vocali tamen rejecta; vel si ita placet loqui, nominis vocali ultimae assimolata; in tertia vero persona *ja*, *je*, congruenter classi nominum adhibetur, v. g. *fá-m*, *fá-d*, *fá-ja*; arbor mea, tua, eius; *erdő-m*, *erdő-d*, *erdő-je*; sylva mea, tua, eius; *dió-m*, *dió-d*, *dió-ja*; nux mea, tua, eius. b) Altero in casu pro persona prima *énk*, secunda *étek*, vocali tamen utrobique rescissa; tertia vero *jok*, *jek*, *jök*, vel etiam *juk*, *jük* voci conformiter adliguntur; v. g. *fá-nk*, *fá-tok*, *fá-jok*. Arbor nostra, vestra, illorum; *elme-nk*, *elme'-tek*, *elme'-jek*; ingenium nostrum, vestrum, illorum; *dió-nk*, *dió*, *tok*, *dió-jok*, nux nostra, vestra, illorum, *szőlőnk*, *szőlőtök*, *szőlőjök*, vinea nostra, vestra, illorum. c) *Tertio in Casu* nomini ante omnia additur *i* formativa multitudinis in persona prima, et se-

cunda; dein adduntur, *em*, *ed*, reiectis tamen vocalibus; in tertia vero persona, addito nomini *j* adfixo, accedit dein formativa *i*; ut: *fá-im*, arbores meae, *fá-i-d*, arbores tuae, *fá-j-i*, arbores eius. *fecské-i-m*, *fecské-i-d*, *fecské-j-i*, hirundines meae, tuae, eius; *dió-i-m*, *dió-i-d*, *dió-j-i*, nuces meae, tuae, eius; *szőlő-i-m*, *szőlő-i-d*, *szőlő-j-i*, vineae meae, tuae, eius. d) Quarto denique in casu adiuncta in omnibus personis nomini formativa *i*, accedunt *enk*, *étek*, et *ek* vocali ubique abiecta; v. g. *fá-i-nk*, *fá-i-tok*, *fá-ik*. Arbores nostrae vestrae illorum, *csibé-i-nk*, *csibé-i-tek*, *csibé-ik*, *ajtó-i-nk*, *ajtó-i-tok*, *ajtó-ik*, *szőlő-i-nk*, *szőlő-i-tek*, *szőlő-ik*.

Nota 1. Nomina in *ó*, *ö*, *ű*, *ü* exeuntia, in quibus *vau* quiescens latet, in statu adfixionis locata, idem resuscitant, et normam nominum, consona finitorum sequuntur, v. g. *lő*, equus, *lov-am*, *lov-ad*, *lov-a*; *hó* mensis, *hov-am*, *ad*, *a*; *só*, sal, *sov-am*; *kő*, *kő-vem*, *nyelő*, *nyelv-em*; *tetű*, *tetr-em*; *hamu*, *hamv-am*, ad. Iluc referuntur: *daru*, grus, *falu*, pagus, ut: *Péter falva*; *szarű*, Cornu, *odű*, Caverna, *tó*, lacus, *mű* opus, *velmi*, item *dí*, lytrum, quod habet *dijjam*, vel etiam *dí-j-am*, pro: *dívam*, *enyő*, gluten, *cső*, tubus, *győ*, radix, *szó* vox etc. *Fiű*, filius, *vau* in *j* mutat, ut *fij-am* etc.

Nota 2. Multa nomina in *ó*, exeuntia, hoc in *e*; in *ö* desinentia, hoc in *a* mutare solent in statu adfixionis, v. g. *erő*, vis, *ere-je*; *szőlő*, vinea, *szőle-je*, *mező*, Campus, *meze-je*, *esztendő*, Annus, *esztende-je* *bíró* Iudex, *bíra-ja*, *ajtó*, ianua, *ajtaja*, *hordó*, vas, *horda-ja*, *orsó*, *orsa-ja* et sic porro, quamquam recte etiam regulariter adhibeantur, ut: *szőlő-je*, *ajtója* *hordó-ja*, *mező-je*. etc.

II. In nominibus, consona finitis: a) In primo casu, pro prima persona inservit *em*, secunda *ed*, tertia *e* congruenter mutata; v. g. *hal-am*, *hal-ad*, *hal-a*;

piscis meus, tuus, eius; *szék-em, szék-ed, szék-e*;¹
 sella mea, tua, eius; *öröm-öm, öröm-öd, öröm-e*,
 gaudium meum, tuum, eius; *nyom-om, nyom-od, nyom-*
a; vestigium meum, tuum, eius. b) *In altero casu*,
 idem Genitivus detruncatus numeri pluralis, in persona
 prima *énk*; secunda *étek*; tertia *ék*, mutatis vocalibus clas-
 si nominum congruenter adhibetur; ut: *hal-unk, hal-atok,*
hal-ok; piscis noster, vester, illorum; *nyom-unk, nyom-*
otok, nyom-ok; vestigia nostra, vestra, illorum; *szék-ünk,*
szék-etek, szék-ek, vel *szék-ök* aut *szék-ük*; pro lubitu Eu-
 phonia, et Etymologia non repugnante, usu vero promi-
 scuo, et variante; sella nostra, vestra, illorum; *öröm-*
ünk, öröm-ötök, öröm-ök, vel *öröm-ük*; gaudium nostri,
 vestri, illorum. c) *Tertio in casu*, ante omnia nomini additur
 formativa i multitudinis, cui dein, *ém, éd, e* ita addun-
 tur, ut suam vocalem in *a, e*, Classi vocum conformi-
 ter mutatam, praemittant i litterae formativae multi-
 tudinis ut: *fal-a-i-m*, muri mei, *fal-a-i-d*, muri tui, *fal-*
a-i, muri eius, *szék-e-i-m, szék-e-d, szék-e-i*, sellae
 meae, tuae, eius; *nyom-a-i-m, nyom-a-i-d, nyom-a-i*,
 vestigia mea, tua, eius; *öröm-e-i-m, öröme-i-d, öröm-*
e-i; gaudia mea, tua eius. d) *Quarto denique in Casu*
 nomini, formativa multitudinis proviso: itidem sic ad-
 duntur adfixa: *énk, étek, ék*, ut vocalem suam in *a, e*,
 vocibus adaequate, versam, praemittant formativae
 multitudinis, sic: *fal-a-i-nk*, parietes nostri, *fal-a-i-*
tok, parietes vestri, *fal-a-ik*, parietes illorum: *nyom-a-*
i-n-k, nyom-a-i-tok, nyom-a-ik; vestigia nostra, vestra
 illorum; *rét-e-ink, rét-e-i-tek, rét-e-ik*, prata nostra,
 vestra, illorum; *öröm-e-i-n-k, öröm-e-i-tek, öröm-e-i-k*,
 gaudia nostra, vestra, illorum etc.

Exceptio. Bene multa nomina in consonam desinen-
 tia, in tertia persona numeri utriusque in *primo* ac *se-*
cundo casu, in omnibus autem personis in *tertio*, et

quarto Casu, assumunt ante adfixa, secus adhiberi solita, etiam *j*, uti: *hab*, spuma, *hab-ja*, *hab-jok*, *hab-jaim*, *habjaid* *habjai*, *habjaink*, *habjaitok*, *habjaik*, *dob*, *dobja*, etc. Quae cum admodum multa sint, nec ad fixas regulas reduci possint; usu discenda veniunt. Aliquas tamen directrices leges adnotare, haud superfluum erit; igitur: a) Nomina primae Classis exeuntia in *b*, *f*, *p*, fere omnia *j* assumunt, ut *bab*, faba, *babja*, *rab*, captivus, *rabja*, *gomb*, nodus, *gombja*, *tisztabb*, *tisztább-ja*, *pap*, Sacerdos, *papja*; *csúf*, *csúfja*; *nap*, dies *napja*; *láb*, pes, tamen habet: *láb-a*. b) Desinentia in *n*, regularem formam quoque patiuntur: dum cum *j* amant usurpari, ut: *len*, linum, *len-e*, vel *len-je*; *katlan*, *katlan-a*, vel *katlan-ja*. c) Quae in *d*, et *t*, desinunt, cuiuscunque classis fuerint, si has litteras *l*, vel *r*, praecedat, ut *hold*, luna, *hold-ja*, *föld*, terra, *föld-je*; *kert*, hortus, *kert-je*; *kürt*, *kürt-je*, *bárd*, ascia, *bárd-ja*, *part*, ripa, *part-ja*, *pánt*, *canthus*, *pánt-ja*; etc. d) In nominibus *d*, *t*, *g*, *k*, littera terminatis, et multis in *r* desinentibus plerumque, v. g. *hid*, pons, *hidja*, *lúd*, anser, *lúd-ja*; *had*, bellum, *had-ja*; *gond*, cura, *gond-ja*, *akarat*, *akarat-ja*, *gondolat-ja*; *tag*, membrum, *tagja*; *madzag*, funiculus, *madzagja*; *csillag*, stella, *csillag-ja*; vel *csillag-a*, *mug*, semen, *magva*, habet; *zár*, *zár-ja*, *sír*, *sír-ja*, *zsír*, *zsír-ja*; *tok*, *tok-ja*; etc. e) Contra vero nomina dictis litteris vel *h*, et *v*, finita, ut plurimum *j*, respuunt, si alterius Classis fuerint; v. g. *réf*, ulna, *réf-e*; *rév*, ripa, *rév-e*; *név*, nomen, *ne-ve*; *Isten*, Deus, *Isten-e*; *szék*, sella, *szék-e*; *vég*, finis, *vég-e*; *vér*, sanguis, *vér-e*; et reliqua, usu, exercitatione discenda.

Nota I. Nomina, quae (ut §. 10. insinuavimus) consona finita, ultimam vocalem longam habent, hanc in statu ad-

fixionis abbreviant, v.g. agár, agar-a; név, nev-e, egér, eger-e. Quae vero in singulari Acc. contrahi amant, idem et hic faciunt; ut: ökör, ökr-e; öböl, öbl-e; köböl, köhl-e; hatalom, hatalm-a; kegyelem, kegyelm-eim; etc.

Nota 2. Nominum, consonis gy, ly, ny, ty, s, sz, es, cz, z, zs, finitorum ultimam, praecedente has litteras vocali longa, duplicare, erroneum est; praecedente vero brevi superfluum videtur; nec nisi in Carminibus tolerandum, sic bálván y, idolum, male diceretur bálván nya, pro: bálván ya; juhász, opilio male suffigeretur: juhász-sza; pro: juhász-a; vadászsza; pro: vadász-a; sassa, pro: sas-a. etc.

Nota 3. Quidam, dum ja, je, pro genuino adfixo cum Beregszászio agnoscere nolunt: loco huius post finales, gy, ly, ny, ty, omissione litterae j, easdem duplicant, et sic pro: aty-ja, any-ja, báty-ja, nén-je, jobágy-a; vel jobágy-ja adhibent: aty-tya, any-nya, báty-tya, jobágy-gya; sed nos ductu Semioticae simplicitatem potius, geniumque Linguae nostrae, quam vulgi segnitiam in pronuntiando sequi praeligimus; praesertim; cum mos scribendi apud plerosque nostri aevi scriptores vigens, huic adstipuletur.

Nota 4. Quandoque fin tertio, et quarto Casu ante formativam multitudinis⁷i positae vocales a, e, etiam exmitti solent, v.g. öröm-i-m, öröm-i-d, öröm-i; pro: öröm-e-i-m - e-i-d, e-i, szem-i-m; pro: szem-e-i-m; etc.

Observatio. Non desunt inter Recentiores, qui nominibus in secundo casu adfixo numeri pluralis tertiae personae providendis, si primae classis sint u k, vel j u k: pro: ok, vel jok, si alterius Classis fuerint, ük, vel jük, pro: ek, ök vel jek, jök, suffigi possint, sic pro: oszlop-ok: columna illorum, svadent: oszlop-uk, pro: öröm-ök, gaudia illorum, öröm-ük, pro: akarat-jok, voluntas illorum, akarat-juk, etc. Quod cum basim habeat in distinguendo Nominativo plurali a statu suffixionis, optandum, esset, ut usu communi recipiatur; cum tamen recenter solum coeperit, maturescere hucdum non potuit. — Porro alii in omni nomine, consona terminato, regulas solum prae oculis habendas svadent, exceptionemque a nobis datam velut superfluam, eliminandam censent, quod itidem ut a paucis defenditur, ita vix spes est, ut contra pene ubique irradicatam consuetudinem loquendi, et scribendi praevaleat.

§. 42.

*Observationes generales circa usum pronominum
possessivorum.*

Circa usum pronominum *possessivorum* generatim advertendum:

1. Cum ad possessionem indicandam genitivus pronominum personalium integer, dum obiectum possessum supprimitur; detruncatus vero, dum idem exprimitur, inserviat; Genitivus vero declinationem apud Hungaros ulteriorem admittat: sequitur nostra pronomina possessiva ultro inflecti posse. Et quidem *separata* regulariter, prout in se sunt, inflectuntur. v. g. *enyém-é, enyém-et, enyém-ért, enyém-től, tiétek-nek, tiétek-nél, övék-nek, övék-ről, enyeim-et, övéi, miéink-et, tiéilek-től, övéik-ért*, et sic porro. *Inseparabilia*, pariter declinantur, et quidem ita, ut nomen, cui adliguntur, maneat immutatum, v. g. *ház-om-e, atyjá-ért, Hazá-jának, lov-á-val, tollá-val*. etc.

2. Licet nomina, solis affixis pronominibus aucta, iam sint plene in statu possessivo posita; genius tamen Linguae nostrae admittit, imo frequentissime etiam exproscit ad possessionem cum emphasi indicandam etiam pronomina *stricte personalia*, quae nominibus, in eodem cum adfixo numero, praemittuntur; v. g. *az én inasem*, meus ephēbus, quasi: meus mei ephēbus; *a' te pénzed*; *az ő kalapja*; *a' mi kertünk*; *a' ti rózsátok*.

3. Cum in quavis Lingua Orientali generalis lex sit: „Numerus adfixorum pronominum non sequatur Numerum nominis, cui illa adduntur, sed eius, cuius in locum illa substituuntur” sequitur singularem possessorem in nostra quoque Lingua affixum pronomen singulare; pluralem item possessorem affixum plurale exigere

cuiuscunque dein fuerit numeri obiectum, seu nomen possumus, cui adfixum adhaeret.

4. Singularis et cum Orientalibus communis est Linguae nostrae illa dos, vi cuius *particulae*; seu potius *postpositiones*, pronomina personarum, quarum relationem ad alia explicant, sibi eadem lege, qua ea nominibus adfiguntur, adnecti velint; quae simul *postpositiones* in statu *adfixionis*, etiam pronomina stricte personalia, ad emphasim patiuntur sibi praemitti. Ipsae porro pluralem numerum per formativam i multitudinis in statu adfixionis indicari solitum haud sustinent, sed solum *adfixa*, singularia, et pluralia assumunt.

Paradigmata postpositionum harum sunt:

A. *Inseparabilem.*

Ben, *bennem, bennet, benne, bennünk, bennetek, bennök*, in me, te, illo, nobis, vobis, illis; et hoc unicum est, quod Accusativum pluralem habet: *bennünk-et, bennetek-et, bennö-ket*, hocque in casu reciproci pronominis valore vadit; reliquae vero postpositiones, adfixis licet auctae, nullam inflexionem tolerant.

be, dat *bel-ém, bel-éd, bel-é, vel bel-eje, bel-énk, belétek, belejek*; in me, te, illum, nos, vos, illos.

Böl, *belöl-em, belöl-ed, belöle, belöl-ünk, belöletek, belölök*; ex me, te, illo, nobis, vobis, illis.

Ert, *értem, érted, érte, értünk, értetek, értök*; pro me, te, illo. etc,

Hoz, *hozzám, hozzád, hozzá, hozzánk, hozzátok, hozzájok*; ad me, te, illum, nos, vos, illos.

Nál, *Nálom, nálad, nála, nálunk, nálátok, nálók*; apud me, te, se, nos, vos, illos.

Ra, *Rám*, vel *reám*, *rád*, vel *reád*, *rája*, vel *reája*;
ránk, vel *reánk*, *rátok*, vel *reátok*, *rájok*,
 vel *reájok*, *ad me*, *te*, *illum*; *supra*, vel *ad nos*,
vos, *illos*.

Ról, *Rólám*, *rólad*, *róla*, *rólunk*, *rólatok*, *rólok*;
de me, *te*, *illo*, *nobis*, *vobis*, *illis*.

Től, *tőlem*, *tőled*, *tőle*, *tőlünk*, *tőletek*, *tőlök*, *a me*,
te, *illo*, *nobis*, *vobis*, *illis*.

Vel, *velem*, *veled*, *vele*, *velünk*, *veletek*, *velök*, *me-*
cum, *tecum*, *secum*, *nobiscum*, *vobiscum*,
cum iis.

B. Separatárum.

Alá, *alám*, *alád*, *alája*, *alánk*, *alátok*, *alájok*, *infra*
me, *te*, *se*, *nos*, *vos*, *illos*.

Alól, *alólám*, *alólad*, *alóla*, *alólunk*, *alólatok*, *aló-*
lok, *ex infra me*, *te*, *se*, *ex sub nobis*, *vobis*,
illis.

Alatt, *alatt-am*, *alattad*, *alatta*, *alatt-unk*, *alatt-*
atok, *alattok*, *sub me*, *te*, *illo*, *nobis*, *vobis*,
illis.

Altal, *általam*, *általad*, *általa*, *általunk*, *általatok*,
általok, *per me*, *te*, *se*, *nos*, *vos*, *illos*.

Elő, *előmbe*, *elődbe*, *eleibe*, *előnkbe*, *előtökbe*, *elsi-*
bek, *ante me*, *te*, *illum*, *nos*, *vos*, *illos*.

Előtt, *előttem*, *előtted*, *előtte*, *előttünk*, *előttelek*,
előttök, *coram me*, *te*, *illo*, *vel ante me*, *te*,
illum, *nos*, *vos*, *illos*.

Felé, *felém*, *feléd*, *feleje*, *felénk*, *felétek*, *felejek*,
versus me, *te*, *se*, *nos*, *vos*, *illos*.

Fölött, *fölött-em*, *fölött-ed*, *fölötte*, *fölöttünk*, *fö-*
löttetek, *fölött-ök*, *supra me*, *te*, *se*, *nos*, *vos*,
illos.

Pari modo suffiguntur: *Iránt*, circa; *körűt*, circum; *között*, inter; *kivűl*, extra; *közé*, intra; *mege*, pone post; *megett*, post; *miatt*, propter; *melle*, penes; *mellett*, penes; *után*, post; *ellen*, contra, *nélkül*, sine.

T a b e l l a.

Pronominum possessivorum ut ea adhibentur,
memoriae iuvandae Causa.

I. Dum obiectum possessum supprimitur.

Pers.	In primo casu.	Pers.	In tertio casu.
1.	enyem, meus,	1.	enyeim, v. enyémek.
2.	Tiéd, tuus.	2.	Tieid, mea, tua,
3.	Öve, eius.	3.	Övéi, eius,
Pers.	In secundo casu.	Pers.	In quarto casu.
1.	Miénk, nostrum;	1.	Mieink, nostra.
2.	Tiétek, vestrum,	2.	Tiéitek, vestra.
3.	Övék illorum,	3.	Övéik, illorum.

II. Dum obiectum possessum, expressum est:

a) Pro Nominibus, vocalifinitis.

Pers.	In primo casu.	Pers.	In tertio casu.
1.	m. — meus.	1.	im, — — mea,
2.	d. — tuus.	2.	id, — — tua,
3.	ja, je, eius.	3.	ji, — — eius,

Pers.	In secundo casu.	Pers.	In quarto casu.
1.	nk, noster,	1.	ink, — — nostra,
2.	tok, tek, tök, vester,	2.	itok, itek, — vestra.
3.	jok, jek, jök, juk, jük,	3.	ik, — — illorum.

b) Pro nominibus Consona finitis.

Pers.	In primo casu.	Pers.	In tertio casu.
1.	am, om, em, öm,	1.	aim, eim,
2.	ad, od, ed, öd,	2.	aid, eid,
3.	a — e.	3.	ai, ei,

Pers.	In secundo casu.	Pers.	In quarto casu.
1.	unk, — ünk,	1.	aink, eink,
2.	atok, etek, otok, ötök,	2.	aitok, eitek,
3.	ok, ek, ök, uk, ük,	3.	aik, eik.

c) Pro nominibus consona finitis, exceptioni subiectis.

Pers.	In primo casu.	Pers.	In tertio casu.
1.	om, em, am, öm,	1.	jaim, jeim,
2.	od, ed, ad, öd,	2.	jaid, jeid,
3.	ja, je,	3.	jai, jei,

Pers.	In secundo casu.	Pers.	In quarto casu.
1.	unk, ünk.	1.	jaink, jeink.
2.	otok, etek, ötök.	8.	jaitok, jeitek.
3.	jok, jek, jök, juk, jük.	3.	jaik, jeik.

§. 43.

De Pronominibus Demonstrativis.

Pronomina *demonstrativa* primitiva sunt: *ex, hic, az, ille*; quod articuli vices quoque gerit et ante consonas sic apocopatum ponitur: *a' föld, e' világ*, pro: *afföld*, hoc vero pro: *az föld, ex föld*, etc. Composita sunt: *az-on, ex-en, im-ex, am-az*, *hic, ille, ecce hic, ecce iste*; *ugyan-az, ugyanaz*; idem *hic, idem ille*. Quorum omnium inflexio regularis est. *Azon* tamen, et *ezen* indeclinabilia sunt.

§. 44.

De pronomibus relativis et, partitivis.

Pronomina *relativa*, duo sunt: *ki*, et *melly*, quod utrumque amicum est articulo, *a' ki*, *a' melly*, qui tamen sine vitio saepe etiam negligitur: *ki* est relativum, personis indicandis proprium, ac proin post antecedentia nomina propria, Dei, Spirituum, hominum, ac nonnulla appellativa personarum ponitur; *melly* vero de rebus, quae personae non sunt, adhibetur. Si tamen relativum praemittatur antecedenti suo, etiam ad personas solum *melly*, *a' melly*, adhibetur. v. g. *a' melly férfi annyit tett a' Hazdért, mellő jutalomra*; qui vir tanta fecit pro Patria, dignus est praemio; *A' melly Tanító engem tanított Anya Nyelvem tulpigazságaiban, mostan*

α' *Magyar Társaságnak rendes tagja*. Et haec primitiva Relativa inflectuntur regulariter. Quandoque et *mi* pronomen Interrogativum Relativi valore vadit, si articulus ei praeponatur, et semper de rebus usuvenit.

Pronomina cum Relativis his, et vocibus: *akár*, *vala*, *né*, coalita sunt: *partitiva*, quae ab aliis Grammaticis *indefinita*, vel *indeterminata*, vocari solent: Talia proinsunt: *akárki*, *akár-melly*, *akármi*, quiscunque, *vala-ki*, *vala-melly*, *vala-mi*, *néki*, *némi*, *némelly*, aliquis, quidam, quispiam, aliquis, nonnullus. *Sem-ki* nullus, *sem-mi*, nullus, nil, *minden-ki*, quisque, omnis; quae et pronomine *ik*, saltem aliqua, augeri amant, ut: *vala-melly-ik*, *akár-melly-ik*, *né-melly-ik*, etc. Hucadhuc referri possunt: *egybizonyos*, quidam certus, *mindnyájan*, *mindegyik*, *mindenik*, unus quisque; *egyik*, *másik*; unus, alter. Quorum omnium inflexio iuxta regulas nominum peragitur.

§. 45.

De pronomibus Interrogativis, et Redditivis.

Pronomina *Interrogativa* simplicia sunt: *ki*? de personis, *mi*? de irrationalibus, quod utrumque; sicut generatim interrogativa, articulum constanter, respuunt, si enim articulum habeant: iam relativi naturam induunt. Composita sunt: *ki-csoda*? *mi-csoda*? *millyen*, et *mennyi*, sunt ex: *mi-illyen*, et *mi-ennyi*. Declinantur regulariter.

Redditiva ad interrogationem: *millyen* et *mennyi*? simplicia sunt: *illy*. De proximis, *olly*, de remotis obiectis: *talis*. Composita vero sunt: *illy-en*, *olly-an*, *illy-es*, *olly-as*, *illyet-én*, *ollyat-án*, *talis*, *qualis* iste; *im-illyen*, *am-ollyan*, ceu *talis*, *annyi*, *ennyi*, *tantus a*, *um*.

Inflexio horum fit iuxta leges nominum.

C a p u t III.

De Inflexione Verborum,

§. 46.

Notio Verbi, ejusque divisio.

Verbum est, quod habitudinem substantiae indicat ac praedicati, vel copulae vices in quavis enunciata propositione gerit; seu: est illa pars orationis, quae actionem, passionem, subsistentiam, aut aliquem statum, hujusque modum, tempus, numerum, ac personam exprimit; v. g. *a' nap sül*, sol lucet; *én sétáltam*, ego ambulavi. Omnia autem verba vi primariae suae notionis sunt: vel *activa*, aut *neutra*, vel *passiva*; attamen multa etiam secundariam notionem adiunctam habere solent et hinc repetitur divisio verborum in *primaria*, atque *secundaria* eorundem genera.

Primaria verborum genera sunt:

1. *Activa*, quae indicant statum agentem actione subiecti in aliud obiectum transeunte; unde et *transitiva* dicuntur v. g. *szerelem atyámot*, amo Patrem meum; *Minervát olvasom*, Minervam lego.

2. *Neutra*, quae statum purum, vel agentem quidem denotant, actione tamen subiecti in aliud obiectum haud transeunte; unde et *intransitiva*, vocari solent, v. g. *énállok*, ego sto; *te ülsz*, tu sedes; *sárgúl*, flavescit; *pirosodik a' hajnal*, aurora rubescit.

3. *Passiva*, quae statum subiecti, cui iunguntur, patientem indicant, actione ab alio in id transeunte; v. g. *a' könyv nyomtatatik*, liber inprimitur; quamvis stricte sumta passiva, terminatione peculiari distincta, saltem ex indole linguae nostrae non habeamus; nec

aliud sint nostra passiva, quam factitiva pronomine *ik* aucta; vi cuius actio, per primum ab alio peragi iussa in se ipsum, et non in tertium obiectum redit.

Si verbum quodpiam praeter enumeratas notiones primarias, et quasdam secundarias sibi nexas habeat, ad *secundaria* verborum genera pertinebit, talia sunt:

1. Verba *potentialia*, quae unum ex enumeratis statibus indicant, inclusa simul notione potentiae; et horum formativa est verbum *hat, het*, radici nudae, vel nudatae subiiciendum, v. g. *szerethetlem utyámul*, amare possum patrem meum; *dicsekedhetik*, gloriari potest.

2. *Factitiva*, sive *mandativa* exprimunt relationem actionis non modo ad obiectum; sed etiam ad ipsum statum, verbo aliquo indicatum, et eum neutrum aequae activum, qui tamen potissimum in passivum abit; formativa horum peculiaris est: *at, et*, vel *lat, tel*, v. g. *olvastat*, legi; *ír-at*, scribi curat.

3. *Reciproca* sunt: quae vel actionem ad rem eandem, seu subiectum simul, et obiectum referunt; v. g. *emelkedik a gőz*, vapor sese levat; *fényeskedik a csillag*, stella sese splendidam exhibet; vel notant passionem subiecti per se ipsum respectu ad se; v. g. *emesztődik*, consumitur ipse per se; *fojtlódik*, suffocatur ipse per se; vel denique notant actionem subiecti intra se intuitu sui; v. g. *gondolkodik*, cogitat intra se; *elmelkedik*, meditatatur intra se intuitu sui; vel denique subiecti actionem cum alio mutuam indicant; v. g. *barátkozik*, amicitiam contrahit; *vagdalkozik* digladiatur.

4. Denique *inchoativa*, *mutativa*, *continuativa*, *frequentativa*, *diminutiva*, *minute-frequentativa* audiunt, quae habitudini, verbo expressae, adnexam habent notionem inchoationis, mutationis, continuationis, fre-

quentationis, diminutionis, frequentationis diminutae; quorum verborum formativas peculiares vide Sect. II, §.69. De derivatione Verborum. Alia, praeter datam *ratione significationis*, verborum divisio porro est: *ratione originis*, in *primitiva*, et *derivativa*, *simplicia* et *composita*. Ratione inflexionis in *Regularia*, et *Irregularia*, seu *anomala*; denique in *Personalia*, et *Impersonalia*.

§. 47.

De accidentiis Verborum.

Accidentiae verborum sunt: Personae, numeri, tempora, et modi. Cum verbum ad subiectum refertur, utpote cui per id status quis attribuatur, subiectum hocce aut determinatum aut indeterminatum est. Determinatum vero est, vel quod loquitur vel ad quod loquitur, vel de quo loquitur; proin, determinatio haec exprimi potest per pnomina personalia, et nobis revera per *adfixa personalia*; in nominibus (ut suo loco diximus) ad possessionem indicandam inservientia; modo a lingvis occidentalibus diversissimo et cum semiticis communi exprimitur; atque verbum, quod habet subiectum, persona determinata finitum, *personale* audit; audit vero *impersonale*, dum de subiecto subintelligendo nil cogitatur; dum vero omnis notio subiecti plene resecatur *infinilum* nuncupatur.

Numeri verborum sunt iidem cum adfixis pronominalibus: *Singularis* nempe, et *Pluralis*.

Tempora, sunt quinque: Praesens, Imperfectum, Perfectum, Plusquam perfectum, et Futurum.

Modi, denique quinque: Indicativus, Imperativus, Conjunctivus, sive Subjunctivus: subquo continetur et Optativus, ac tandem Infinitivus *absolutus*, et *constructus* distinguitur; ille etiam instar verbalis substantivi

adhibetur; hic vero in statu relationis usurpari solet; v. g. *vételi's hibázni emberi gyarlóság*, a' *hibát nem jobbitani ostobaság*; peccare, et errare humana fragilitas est, sed errorem non emendare insipientia est.

§. 48.

Notio Coniugationis, et Fundamentum eiusdem, nec non characteristicae modorum et temporum.

Verborum inflexio per modos, tempora, et personas utriusque numeri coniugatio est; quae si fiat iuxta leges ex Analogia, et usu linguae, deductas *regularis*, secus *irregularis* est.

Fundamentum Coniugationis (quae apud nos stricte tantum una est, sed respectu dupplicis Classis verborum, duae in commodum discentium assignantur) consistit in radice rite invenienda, et huic debite addendis characteristicis modorum, ac temporum, nec non affixis personarum.

Radix semper est 3-a persona modi indicativi, ea-que *nuda*; si tamen verbum *ik*, adiunctum habeat, hoc pronomine *nudata*, erit radix, v. g. *ver*, verberat; est radix *nudu*; *dicsekedik* gloriatur, radix est *nudata*: *dicseked*.

Characteristicae modorum sunt: a) *j* est nota distinctiva Imperativi, nec non Coniunctivi, seu Subiunctivi. b) *na*, *ne*, est character Optativi. c) *ni* denique est character Infinitivi.

Characteristicae temporum sunt: a) Imperfecti est: *a*, *e*. b) Praeteriti perfecti est consona *t*, vel in concursu duriore syllaba, *ott*, *ett*, *ött*. c) Futuri exacti *and*, *end*.

Suffixa personarum sunt pronomina Personalia ad possessionem quoque indicandam adhiberi solita, seu *adfixa possessiva*, et quaeplam solis verbis propria §. 40.

iam indigitata, quorum iterata hic repetitio tyroni commendatur.

§. 49.

Formae Coniugationum.

Formae Coniugationum sunt tres : *I. Indeterminata* est radice constanter *nuda*, et iuxta hanc inflectuntur copiosissima de activis, et neutris, factitivis, inchoativis, diminutivis, potentialibus. *II. Forma Indeterminata* est constanter *nudata*, ad quam quippe pertinent cuncta verba, quae radicem pronomine *ik* auctam habent; proinde iuxta hanc inflectuntur omnia passiva, et reciproca, multa inchoativa et copiosa potentialia. *III. Denique Forma determinata* est activis, et factitivis, propria, licet etiam neutra iuxta hanc inflecti queant, et quaevis verba secundaria notionem primariam activam habentia.

A. Paradigma

Inflexionis verborum I. Classis,

seu :

Primae Coniugationis,

In omnibus tribus formis et per omnes modos, ac tempora deductum :

Pers.	Forma I. Indeterminata.	Forma II. Indeterminata.	Forma III. Determinata.

Indicativi modi Tempus praesens.

Singularis.

1.	ok.	vár-ok.	om	aggód-om	om	vár-om
2.	sz.	vár-sz	ol	aggód-ol	od	vár-od
3.	Radix.	vár	ik	aggód-ik	ja	vár-ja

Pers.	Forma I. Inde- terminata.	Forma II. Inde- terminata.	Forma III. De- terminata.

Pluralis.

1.	unk	vár-unk.	unk	aggód-unk	juk	vár-juk
2.	tok.	vár-tok	tok	aggód-tok	játok	vár-játok
3.	nak.	vár-nak.	nak	aggód-nak	ják	vár-ják
	expecto.		sollicitor.		expecto hunc, vel illum.	

Praeteritum Historicum, sive Imperf.

Singularis.

1.	ék	vár-ék	ám	aggód-ám	am	vár-am
2.	ál	vár-ál	ál	aggód-ál	ád	vár-ád
3.	a	vár-a	ek	aggód-ék	á	vár-á

Pluralis

1.	ánk	vár-ánk.	ánk	aggód-ánk	ók	vár-ók
2.	átok	vár-átok	átok	aggód-átok	átok	vár-átok
3.	ának	vár-ának	ának	aggód-ának	ák	vár-ák
	expectabam.		sollicitabar.		expectabam illum.	

Nota. Imperfectum etiam per Praesens exprimi solet adiuncto eidem in omnibus personis in cunctis tribus formis auxiliari: **v**ala, ut várok **v**ala, vársz **v**ala, vár **v**ala, expectabam etc. aggódom **v**ala, aggódol **v**ala, aggódik **v**ala etc. várom **v**ala ötöt, várod **v**ala etc.

Praeteritum Perfectum.

Singularis.

1.	tam	vár-tam	tam	aggód-tam	tam	vár-tam
2.	tál	vár-tál	tál	aggód-tál	tad	vár-tad
3.	t v. ott	várt	ott	aggód-ott	ta	vár-ta

Pluralis.

1.	tunk	vár-tunk	tunk	aggód-tunk	tuk	vár-tuk
2.	tatok	vár-tatok	tatok	aggód-tatok	tátok	vár-tátok
3.	tak, v. tanak	vár-tak, v. vár-tanak.	tak, v. tanak,	aggód-tak. v. tanak.	ták	vár-ták
	expectavi.		sollicitatus, a, um, sum.		expectavi eum.	

Pers.	Forma I. Inde-terminata.	Forma II. Inde-terminata.	Forma III. De-terminata.

Praeteritum plusquam perfectum.

Tempus hoc est ipsa Praeteritum perfectum per verbum auxiliare *vala v. vólt* circumscriptum, ut: *vártam vala, v. vártam vólt, vártál vólt, aggódott vala, vártuk vólt* etc.

Futurum exactum.

Singularis.

1.	andok	vár-andok	andom	aggód - an- dom	andom	vár-andom
2.	andasz	vár-andasz	andol	aggód - an- dol	andod	vár-andod
3.	and	vár-and	andik	aggód - an- dik	andja	vár-andja

Pluralis.

1.	andunk	vár-andunk	andunk	aggód - an- dunk	andjuk	vár-andjuk
2.	anda- tok	vár - anda- tok	anda- tok	aggód - an- datok	andjá- tok	vár-andjá- tok
3.	anda- nak	vár - anda- nak	anda- nak	aggód - an- danak	andják	vár-andják
	expectabo.		sollicitabor.		expectabo eum.	

Futurum auxiliatum.

Tempus hoc indicatur ope praesentis infinitivi absoluti per praesens verbi *fog* capit, circumscripti in omnibus tribus formis hoc modo: *várni fogok, fogsz, fog, aggódni fogok, fogsz, fog, várni fogom, fogod, fogja.*

Modus Imperativus.

Singularis.

2.	j	vár-j	jál	aggód-jál	jád, v. d,	vár-jád, v. vár-d
3.	jon	vár-jon	jék	aggód-jék	ja	vár-ja

Pers.	Forma I. Inde- terminata.	Forma II. Inde- terminata.	Forma III. De- terminata.

Pluralis

1.	junk	vár-junk	junk	aggód-junk	juk	vár-juk
2.	jatok	vár-jatok	jatok	aggód - ja- tok	játok	vár-játok
3.	janak	vár - janak	janak	aggód - ja- nak	ják	vár-ják
	expecta.		sollicitare.		expecta eum.	

Modi conjunctivi, sive subjunctivi.

Tempus praesens.

Tempus hoc in omnibus formis, et personis congruit cum Imperativo, nisi quod primam personam singularem quoque habeat, in f. I. per *jak*, *vár-jak*, in f. II. et III. per *jam*, ut: *aggód-jam*, *vár-jam*.

Imperfectum, sive modus optativus.

Singularis.

1.	nék	vár-nék	nám,	aggód-nám	nám	vár-nám
2.	nál	vár-nál.	nál	aggód-nál	nád	vár-nád
3.	na	vár-na	nék	aggód-nék'	ná	vár-ná

Pluralis.

1.	nánk	vár-nánk	nánk	aggód-nánk	nók	vár-nók
2.	nátok	vár-nátok	nátok	aggód - ná- tok	nátok	vár-ná-tok
3.	nának	vár-nának	nának	aggód - ná- nak	nák	vár-nák
	expectarem.		sollicitarer.		expectarem eum.	

Praeteritum Perfectum.

Tempus hoc est ipsum modi Indicativi perfectum per auxiliare *légyen* circumscriptum in omnibus tribus formis, ut: *vártam légyen*, *aggódtam légyen*. etc.

Pers.	Forma I. Inde- terminata.	Forma II. Inde- terminata.	Forma III. De- terminata.

Modi Infinitivi absoluti praesens.

ni vel ani: várni. aggód-ni. vár-ni.

Futurum.

andani: vár-andani. aggód-andani. vár-andani.

Infinitivi Constructi praesens.

Singularis.

1.	nom	vár-nom	nom	aggód-nom	nom	vár-nom
2.	nod	vár-nod	nod	aggód-nod	nod	vár-nod
3.	nia	vár-nia	nia	aggód-nia	nia	vár-nia

Pluralis.

1.	nunk	vár-nunk	nunk	aggód-nunk	nunk	vár-nunk
2.	notok	vár-notok	notok	aggód - no- tok	notok	vár-notok
3.	niok	vár-niok	niok	aggód-niok	niok	vár-niok

expectare.

sollicitari.

expectare eum.

Futurum.

Pariter sic procedit adjuncta primum radici characteristicæ futuri, ut: vár-andanom, vár-andanod, vár-andania etc. aggód-andanom, aggód-andanod, aggód-andania etc.

Participia variabilia.

Tempus praesens.

ó in omnibus tribus formis, ut: vár-ó expectans, aggód-ó sollicitus, seu qui sollicitatur.

Tempus perfectum.

t, v. ott, ut: vár-t, aggód-ott, ad-ott. etc.

Tempus futurum.

and ó, ut: vár-andó, aggód-andó. etc.

Participia invariabilia.

várán, ut: vár-ván, aggód-ván. etc.

várva, ut: vár-va, aggód-va. etc.

B. Paradigma**Inflexionis verborum alterius Classis,**

seu

Coniugationis secundae.**In omnibus tribus Formis**

per

omnes modos, et tempora.

Part.	Forma I. Inde- terminata.	Forma II. Inde- terminata.	Forma III. De- terminata.

Indicativi modi Tempus praesens.**Singularis.**

1.	ek, ök,	ver-ek	em,öm	sinlód-öm.	em,öm	ver-em
2.	sz	ver-sz.	el,öl,	sinlód-öl.	ed,öd,	ver-ed
3.	Radix	ver	ik	sinlód-ik	i,	ver-i

Pluralis.

1.	ünk	ver-ünk	ünk	sinlód-ünk	jük	ver-jük
2.	tek	ver-tek	tek	sinlód-tek	itek	ver-itek
3.	nek	ver-nek	nek	sinlód-nek	ik	ver-ik
	percutio.		affligor.		percutio eum.	

Tempus historicum, sive Imperfectum.**Singularis.**

1.	ék	ver-ék	ém	sinlód-ém	ém	ver-ém.
2.	él	ver-él	él	sinlód-él	éd	ver-éd
3.	e	ver-e	ék	sinlód-ék	é	ver-é

Pers.	Forma I. Inde- terminata.	Forma II. Inde- terminata.	Forma III. De- terminata.

Pluralis.

1.	énk	ver-énk	énk	sinlód-énk	ók	ver-ók
2.	étek	ver-étek	étek	sinlód-étek	étek	ver-étek
3.	ének	ver-ének	ének	sinlód-ének	ék	ver-ék
	percutiebam.		affligebar.		percutiebam eum.	

Nota. Imperfectum etiam praesens indicat circumscriptum verbo auxiliari *vala*, ut: *ver-ek vala*, *ver-sz vala*, *ver vala*, *sinlódöm vala*, *sinlódöl vala*, *sinlódik vala*, *verem vala*, *ve red vala*, *veri vala* etc.

Praeteritum perfectum.

Singularis.

1.	tem	ver-tem	tem	sinlód-tem	tem	ver-tem
2.	tél	ver-tél	tél	sinlód-tél	ted	ver-ted
3.	t, v. ett, ött,	ver-t.	ett, ött	sinlód-ött	te	ver-te

Pluralis.

1.	tünk	ver-tünk	tünk	sinlód-tünk	tük	ver-tük
2.	etek	ver-tetek	tetek	sinlód - te- tek	tétek	ver-tétek
3.	tek, v. tenek	ver-tek v. ver-tenek	tek v. tenek	sinlód - tek v. sinlód-te- nek	ték	ver-ték
	percussi.		afflictus sum.		percussi eum.	

Praeteritum plusquam perfectum.

Tempus hoc indicatur per perfectum circumscriptum verbo auxiliari: *vala*, aut *volt* in omnibus formis, ut *vertem vala* **v.** *volt*, *vertél vala*, **v.** *volt*, *vert vala*, **v.** *volt*, *aggódtunk vala*, **v.** *volt*, etc.

Pers.	Forma I. Inde- terminata.	Forma II. In- determinata.	Forma III. De- terminata.

Futurum exactum.

Singularis.

1.	endek	ver-endek	endem	sinlód - en- dem	endem	ver-endem
2.	endesz	ver-endesz	endel	sinlód - en- del	ended	ver-ended
3.	end	ver-end	endik	sinlód - en- dik	endi	ver-endi

Pluralis.

1.	en- dünk	ver-endünk	en- dünk	sinlód - en- dünk	endjők	ver-endjük
2.	ende- tek	ver - ende- tek	ende- tek	sinlód - en- detek	endi- tek	ver-enditek
3.	ende- nek	ver - ende- nek	ende- nek	sinlód-en- denek	endik	ver-endik
	percutiam		affligar.		percutiam eum.	

Futurum auxiliatum

Tempus hocce indicatur per infinitivum absolutum circumscriptum praesente verbi fog, ut: verni fogok, verni fogsz, fog, fogunk fogtok, fognak, sinlódni fogok, fogsz, fog, verni fogom, fogod, fogja etc.

Modus Imperativus.

Singularis.

2.	j	ver-j	jél	sinlód-jél	jed v. d.	ver-jed v. ver-d
3.	jen	ver-jen	jék	sinlód-jék	je	ver-je

Pluralis.

1.	jünk	ver-jünk	jünk	sinlód-jünk	jük	ver-jük
2.	jetek	ver-jetek	jetek	sinlód - je- tek	jétek	ver-jétek
3.	jenek	ver-jenek	jenek	sinlód - je- nek	jék	ver-jék
	percute.		affligere.		percute eum.	

Persona	Forma I. Indeterminata.	Forma II. Indeterminata.	Forma III. Determinata.

Modi coniunctivi, sive subiunctivi.

Tempus praesens.

Tempus hoc ubique congruit cum Imperativo, nisi quod etiam prima persona gaudeat, quam in forma I. per j e k; II. et III. per j e m habet, v. g. ver-jek, sinlöd-jem, ver-jem.

Imperfectum sive Modus optativus.

Singularis.

1.	nék	ver-nék	ném	sinlöd-ném	ném	ver-ném
2.	nél	ver-nél	nél	sinlöd-nél	néd	ver-néd
3.	ne	ver-ne	nék	sinlöd-nék	né	ver-né

Pluralis.

1.	nénk	ver-nénk	nénk	sinlöd-nénk	nők	ver-nők
2.	nétek	ver-nétek	nétek	sinlöd - nétek	nétek	ver-nétek
3.	nének	ver-nének	nének	sinlöd - nének.	nék	ver-nék
	percuterem.		affligere.		percuterem eum.	

Praeteritum perfectum.

Indicatur tempus hoc per perfectum Indicativi modi ope auxiliaris légyen circumscriptum, ut: vertem légyen, sinlödtem légyen etc.

Praeteritum plusquam perfectum.

Tempus hoc quoque est ipsum perfectum Indicativi, circumscriptum auxiliari verbo volna, ut: vertem volna, sinlödtem volna etc.

Modi Infinitivi absoluti praesens.

ai, eni, ut: ver-ni, sinlöd-ni, dönt-eni.

Futurum.

endeni, ut: ver-endeni, sinlöd-endeni, etc.

Pers.	Forma I. Inde- terminata.	Forma II. In- determinata.	Forma III. De- terminata.

Infinitivi constructi praesens.

Singularis.

1.	n-em	ver-nem	n-em	sinlód-nem	n-em	ver-nem
2.	n-ed	ver-ned	n-ed	sinlód-ned	n-ed	ver-ned
3.	ni-e	ver-nie	ni-e	sinlód-nie	ni-e	ver-nie

Pluralis.

1.	nünk	ver-nünk	nünk	sinlód-nünk	nünk	ver-nünk
2.	netek	ver-netek	netek	sinlód-netek	netek	ver-netek
3.	niek	ver-niek	niek	sinlód-niek	niek	ver-niek
	percutere.		affligi.		percutere eum.	

Futurum.

Hoc tempus pariter sic procedit, ac praecedens adiuncta primum radici characteristicam *en d*, et in prima persona *n em*, in secunda vero *ned* constanter ut: *ver-end-nem*, *sinlód-end-nem*, *ver-end-ned*, *sinlód-end-ned*, etc.

Participia variabilia.

Tempus praesens.

ő in omnibus tribus formis, ut: *ver-ő*, *sinlód-ő* etc.

Tempus perfectum.

t, *ett*, *ött*, ut: *ver-t*, *sinlód-ött*, *önt-ött*.

Tempus futurum.

endő in omnibus tribus formis, ut: *ver-endő*, *sinlód-endő* etc.

Participia invariabilia.

vén, ut: *ver-vén*, *sinlód-vén*, *önt-vén* etc.

ve, ut: *ver-ve*, *sinlód-ve*, *önt-ve* etc.

§. 50.

Observationes circa usum horum paradigmatum.

Circa usum horum paradigmatum observanda sunt:

1. Quod cuncta verba regularia, sive derivativa, aut composita sint, imo et irregularium derivata ad unum horum paradigmatum pertineant, atque juxta haec inflectantur, v. g. *várogat*, *veregel*, *várhat*, *ítal*, *etet*, *jőhet*, *ríhat*, *mchet*, etc.

2. Cum principium inflexionum verborum in radice consistat, radix vero sit tertia persona indicativi praesentis *nuda*, vel *nudata* (ut ex paradi-gmate patet) huic primum characteristicae temporum accedunt, ac postea demum affixa personarum adnectuntur, e. g. *ver-t-em*, *tunít-ott-am*, etc.

3. Verba vocali *i* communi pure sonantia, si *i* longum habeant, in ultima syllaba; sequuntur paradigma primae Coniugationis; si vero *breve*, ad alteram Coniugationem pertinebunt, v. g. *ír* scribit, *nyír* ton-det, *virít* viret, *indít* movet, *visít* clamat, *sír* flet, etc. sunt primae Classis, adeoque primae Coniugationis; contra: *illik* decet, *int* monet, etc. alterius clas-sis, adeoque secundae Coniugationis sunt.

§. 51.

De formatione temporum modi Indicativi in specie.

In formatione, et inflexione Temporum Modi Indicativi in specie notandum:

1. In Praesente Indicativi Persona secunda singularis 1-mae formae affixum integrum: *asz*, *esz* postulat, ad concursum duriorem *apertum*, aut *implicitum* evitandum; est vero *apertus* concursus in verbis radi-cetenus duplici consona terminatis; — *implicitus* in

derivatis per *ít*; v. g. *moud*, dicit, *moudasz*; *szánt*, arat, *szántasz*; *önt*, fundit, *öntesz*; *tunít*, docet, *tunítasz*; *készít*, parat, *készítesz*; *boldogít*, beat, *boldogítasz*; *magyarosít*, hungarizat, *magyarosítasz*.

Radicibus in sibillantes: *s*, *sz*, *z*, desinentibus usus, et euphonia addit affixa *ol*, *el*, *öl*, licet etiam cum affixo *sz* recte usurpentur, ut *olvas*, *olvas-ol*, v. *olvas-sz*, legis; *öntöz-öl* rigas; *futkoz-ol*, fugitas; etc.

Multi porro verba per formativas inprimis *-g*, *-l*, *-z*, derivata, praecedente has litteras *adglutinativa* brevi vocali, per hujus vocalis eiectionem, contrahi amant, ac *syncopica* propterea audiunt, inflexioque dein juxta contractam eorundem formam peragitur, v. g. *csikorog*, stridet, *csikorgom*, *csikorgasz*, *csikorg*; *háborog*, tumultuatur, *háborg*; *morog*, murmurat, *morg*; *énekel*, canit, *énekl-em*, *énekl-esz*; *vexérel*, ducit, *vezérl*; *ingerel*, irritat, *ingerl*; *érez*, sentit, *érz-em*, *-ed*, *-i*, sentio, sentis, sentit; *arányoz*, collineat, *arányz*; etc. Quae tamen sicut in se absque Syncopé usurpari recte solent, ita in concursu duriore, et Euphoniā laedente contractionem haud patiuntur, v. g. male dicerem: *énekl-tek*, sed *énekel-tek*, quod de his generatim ubique notandum erit.

In forma vero determinata in 3-tia persona singulari verba primae Classis integrum affixum *ja* suscipiunt, quod tamen *j* in verbis alterius Classis (ut iam in Orthoepia advertimus) in *i* abit.

Exceptioni tamen subiacent verba primae Classis desinentia in *s*, *sz*, *z*, quae idem affixum *j* ultimae suae litterae Euphoniae gratia assimilari volunt, ut: *Vadász-sza*, venatur hoc, v. illud pro: *vadász-ja*, *ássa*, fodit, pro: *ás-ja*; *ráz-za*, pro: *ráz-ja*. Cum vero personae numeri pluralis, (ut e paradigmatis patet) fiant a 3-tia singulari; utique et in iis assimilatio

locum habebit, v. g. *vadász-szuk*; *olvas-suk*; *rész-zuk*, *rész-zátok*, *rész-zák*.

2. In Praeterito Imperfecto nunquam receditur a paradigmate in verbis regularibus.

3. Praeteritum perfectum per Characteristicam minorem *t* fit in verbis per *-j*, *-l*, *-ly*, *-ny*, *-r*, desinentibus; secus vero major *ott*, *ett*, *ött*, adhibetur utique in 3-tia persona singulari, cui dein ad caeteras personas formandas accedunt affixa pronominalia, v. g. *fej-t* mulsit; *fáj-t*, doluit; *hál-t*, pernoctavit; *emel-t*, levavit; *foly-t*, fluxit; *zavar-t*, turbulentavit; *hány-t*, vomuit; *tör-t*, fregit etc.

Verba in *d* exeuntia polysyllaba, dum in 3-tia persona maiorem Characteristicam volunt; in caeteris minorem assumunt, sicut et in participio perfecto. v. g. *apad-ott*, *apad-tam*, *apad-tál*, etc.

Quod idem in aliis quoque verbis persaepe obtinet, praesertim quae in *p* desinunt, ut *kap-tam*, *kap-tál*, *kap-ott*, etc.

Syncopica verba porro syncopen tantum in 3-tia persona singulari tolerant, ut: *háborgott*, *háborogtam*, *háborogtál*; *csikorog-t-am*, etc.

4. Reliqua duo Tempora nempe: Plusquamperfectum normam Praeteriti; Futurum Paradigma constanter sequuntur.

§. 52.

De Modo Imperativo.

Characteristica Imperativi est in forma 1-ma *j*, 2-da *j-ál*, 3-tia *j-d*, vel per contractionem *d*. Littera tamen *j* distinctiva:

a) post consonas sibillantes *s*, *sz*, *z*, his assimilatur, v. g. *vadász-sz*, venare, pro: *vadász-j*; *keres-s* quaere, pro: *keres-j*; *rész-x*, pro: *rész-j*; *rész-xad*, pro *rész-jad*; etc.

b) post Consonam *t*, hanc praecedente vocali brevi, non solum *j* abit in sibillantem asperam, sed et radicis ultima littera in eandem mutatur, v. g. *aras-s*, pro *arat-j*, mete; *süs-s*, pro: *süt-j*, pinse; *kéres-s*, pro *kéret-j*, cura peti.

c) at si Litteram *t* consona praecedat quaecunque non sibillans, vel vocalis longa; tantum *j* abit in sibillantem asperam, v. g. *tanít-s*, doce, pro *tanít-j*; *boldogít-s*, bea, pro: *boldogít-j*; *önt-s*, funde, pro: *önt-j*; *árt-s*, noce, pro: *árt-j*; etc.

d) Si denique ante consonam *t* sibillans *sz* consona audiatur; imperativi Characteristica *j* hoc in casu sibillo se accommodat, ac *t* radicalem elidit, ut: *élesz-sz*, pro: *éleszt-j*, vivifica; *epesz-sz*, pro: *epeszt-j*, huc refer: *fest*, colorat, quod habet *fes-s*; verbum, *veszt*, perdit, habet peculiariter: *vesz-ejts*, perde; quod hodie rectius usurpatur: *veszit*, perdit, *vesz-íts*, perde.

Nota. Quidam post consonas, *g*, *gy*, *l*, *ly*, *n*, *ny* solent *j* Characteristicam imperativi, non tam Euphoniae, quam alendae in pronunciando quorundam segnitiei studio, in consonas compositas congruentes mutare; ut *hagy-gy*, pro: *hagy-j*; sic: *talály-ly*, pro: *talál-j*; *fon-ny*, pro: *fon-j*; *hán-ny*, pro: *hán-j*; quod tamen usu Scriptorum celeberrimorum merito reprobat. Idem etiam in tertia persona formae determinatae usui loquendi, licet eum in sui defensionem, ceu firmissimum praesidium adducere ament, repugnanter, nec attento vulgi ore: post *d*, *gy*; post *l*, *ly*; post *n*, *ny*; post *t*, *ty*; adhibent; ut: *tud-gya*, pro: *tud-ja* iuxta vulgus tamen esset *tugy-gya*, *hall-lya*, pro: *hall-ja*; *tát-tya*, pro: *tát-ja*; quod quidem praeter Semioticam usus scribendi hodiernus damnat.

§. 53.

De modis, subiunctivo, optativo, et infinitivo.

Modi subiunctivi praesens, est ipse imperativus; perfectum, et plusquamperfectum, siquidem circumscripti-

ve indicetur per perfectum indicativi, easdem cum hoc regulas tenet. *Imperfectum*, seu *Optativus* discriminatur ab Imperfecto indicativi, per solam syllabam *na*, radicem inter et affixa positam; cuius vocalis dein cum affixi adglutinativa, in unam longam concrecit, ut Paradigmata exhibent.

Infinitivus *absolutus* radici postulat additionem Characteristicae: *ni*; in concursu tamen duriore ut plurimum *ani*, *eni*; cui in futuro praeponi vult characteristica huius: *and*, *end*. — *Constructus* ab *absoluto* differt, quod *affixa* personalia, (ut in paradigmatis videre est,) assumat.

§. 54.

De Participiis.

Participia alia sunt *variabilia*, quae naturam nominum sequuntur, et inflexionibus obnoxia sunt; *Invariabilia* alia, quae nulli mutationi ulteriori subiacent. Characteristicae *variabilium* sunt: *praesentis*: *ó*, *ö*, *praeteriti*: *t*, in concursu duriore: *ott*, *ett*, *ött*; *futuri*: *and-ó*, *end-ö*. *Invariabilium* autem sunt: *van*, *ven*, et *va*, *ve*. Ab aliis etiam his adnumeratur: *väst*, *vést*, *ten*, *tön*; verum haec adverbis, a participiis formatis, per *-st*, et *-n* rectius accensentur.

A) De Inflexione verborum Irregularium.

§. 55.

Notio, ac divisio verborum Irregularium.

Verba, ab *analogia* coeterorum deflectentia, *anomala*, seu *irregularia* vocantur. — Est vero triplex classis huiusmodi verborum; *ad primam* cum finali *gy*

terminata; *ad alteram* finalem *sz* habentia; *ad tertiam* denique classem ultima *ó, ő, ű, í, van* latens, in se comprehendente, terminata referuntur. — *Primae classis* verba *irregularia* duo novimus; nempe: *vagyok*, sum, et *megyek*, eo. — *Alterius classis* sunt a monosyllabis *lé, té, vé, ví, hí, é, í*, ceu simplicissimis radicibus derivata: *lesz, tesz, vesz, visz, hisz, esz, isz* quorum tamen *priora* quinque pronomine *ön*, congruenter mutato; *posteriora* vero duo affixo *ik*, hodierno in usu aucta reperiuntur, hoc modo: *vesz-en, visz-en, hisz-en, lesz-en, tesz-en, esz-ik, isz-ik*. Haec verba origine tenus revera fuisse monosyllaba simplicissima, patulum fit ex potentialibus eorundem: *le-het, te-het, hi-het, ve-het, vi-het, e-hetik, i-hatik*, nec non factitivis: *ve-tet, vi-tet, e-tet, i-tat, te-tet, hi-tet*. — Ad hanc porro classem pertinent verba intransitiva, ut plurimum a nominibus per *-sz*, aut *-d*; *h-sz*, aut *h-d* derivata, et affixo *ik* aucta: uti potissimum sunt:

gazdag-szik	vel	gazdagodik,	ditescit.
beteg-szik	—	betegedik,	infirmatur.
elégszik	—	elégedik,	contentatur.
meleg-szik	—	melegedik,	calescit.
hideg-szik	—	hidegedik,	frigescit.
részeg-szik	—	részegedik,	inebriatur.
öreg-szik	—	öregedik,	senescit.
dicsek-szik	—	dicsekedik,	gloriatur.
gyanak-szik	—	gyanakodik,	suspicatur.
cselek-szik	—	cselekedik,	facit.
veszek-szik	—	veszekedik,	rixatur.
fenek-szik	—	fenekodik,	fundatur.
keverc-szik	—	keveredik,	immiscetur.
vénhe-szik	—	vénhedik,	senescit.
szaporo-szik	—	szaporodik,	multiplicatur.
savanyo-szik	—	savanyodik,	acescit.

nyomoro-szik — nyomorodik, affligitur.
 rako-szik — rakodik, repletur.
 dühö-szik — dühödik, furit.
 bűnhö-szik — bűnhődik, culpatur.
 hamvaho-szik — hamvahodik, cinerescit.
 vérhe-szik — vérhedik, sanguis eius fluit.
 sebhe-szik — sebhedik, vulnus habet, etc.

Huc cave tamen referas *igyekszik*, conatur.

Tertiae denique *classis* sunt: a) Quinque vocali *í* terminata, uti: *hi* vocat, *si*, *ri* flet, *szi* sugit, *vi* pugnat, et haec activa sunt. b) In *ó* duo itidem activa: *ó*, cavet, defendit, *ró*, incidendo notat. c) In *ú*, *fi* flat, activum, *bí*, mergitur, abscondit se, neutrum. d) Denique sex in *ő*; tria activa: *lő*, iaculatur; *nyő*, atterit; *sző*, textit; totidem neutra: *fő*, coquit; *jő*, venit; *nő*, crescit.

§. 56.

De prima classe verborum Irregularium.

Verba *primae Classis* in inflexione peculiare habent id, quod radices duplices habeant, ac tempora sua iam ab una, iam altera derivent. — Sic verbum *vagyon*, *est*, habet radicem primigeniam *vagy*, et alteram *val*, quae etiam in *vol*, abit. Format praesens Indicativi a *vagy* hoc modo: *vagy-ok*, sum, *vagy*, es, *vagy-on*, vel per contractionem: *van*, est, *vagy-unk*, sumus, *vagy-tok*, vel *vat-tok*, estis, *vagy-nak*, vel *vannak*, sunt; Imperfectum a radice *val* regulariter habet: *valék*, *valál*, *vala*, *valánk*, *valátok*, *valának*, perfectum a *vol* aequè regulariter: *voltam*, *voltál*, *volt*, optativum: *volnék*, *volnál*, *volna*, *volnánk*, *volnádtok*, *volnának*; Imperativum, Subiunctivum, Infinitivum, Futurum utrumque, nec non participia mutuatur a verbo:

leszen, de quo inferius. — Habet tamen participium praesens: *való*, hocque magni usus in lingua nostra, et perfectum: *volt*.

Verbum *megyen* idem cum Arabico: *مَجَى* ivit, tantum in praesenti anomaliae subiacet, hocque sequenti modo habet: *megyek*, vel *menek*, *mégy*, vel *mensz*, *megyen*, vel *mén*, *megyünk*, vel *menünk*, *mentek*, *mennek*. Reliqua tempora a radice contracta *mén*; accentu tamen abiecto iuxta formam 1-am secundae coniugationis regulariter habet. — Et haec duo verba neutra tantum iuxta formam 1-am inflectuntur.

§. 57.

De altera Classe verborum Irregularium.

Verba *alterius Classis* irregularia, hasce patiuntur deflexiones a coniugatione regulari.

a) In Imperfecto: *Sibillum sz* in *v* mutant, ut: *lev-ék*, *tevék*, *evém*, *ivám*, *aluvám*, *nyugovám*, *feküvém*, *cselekvém*.

b) In praeterito perfecto *sz* *sibillum* characteristicae *t* assimilant, ut: *te-t-t*, *alu-t-t*, *feküt-t*, *nyugot-t*, *hí-t-t*, *ve-t-t*; verba tamen: *eszik*, *iszik*, habent tertiam personam *ev-ett*, vel *ett*, *iv-ott*, vel *ött*.

c) In imperativo abiecto *sibillo* characteristicam in *gy* convertunt, et accentum loco eiectae litterae vi inviolabilis orientalium legis poscunt, ut: *egyél*, *igyl*, *alugyl*, *fekügyél*, *hígy*, *vígy*, *tégy*, *légy*, etc.

In futuro exacto *sibillus* in his: *lesz*, *tesz*, *vesz*, *vész*, *hész*, *eszik*, *iszik*; vel disparet et accentu suppletur; vel in *j* abit; dum in ceteris constanter in *v* mutatur; ut: *lé-endeck*, vel *lejendeck*, *éendeck*, vel *ejendeck*, *te-endeck*, vel *tejendeck*, *aluvandom*, *feküvendem*, *cselekvendem*, etc.

Participia, si futurum demas, quod futuri exacti, mox dicti, leges sequitur, generatim *sibillum* in *v* convertunt, v. g. *levő*, *tevő*, *evő*, *ivó*, *aluvó*, *nyugovó*, *feküvő*, *öregvő*, *aluván*, *evén*, *iván*, *feküvén*, *alva*, *fekve*, etc.

Nota. Advertendum generatim de verbis per dupplices formativas: -sz, et -d, vel: h-d derivari solitis, quod radicem suam sibillantem, ubi concursus durior se non offert, contrahere ament; a radice vero non sibillante tempora sua regulariter forment, ut: *alszom*, *alszol*, *alszik*, est contracta forma; pro: *aluszom*, *fekszem*, pro: *feküszöm*; *cselekszem*, pro: *cselekeszem*; *nyugszom*, pro: *nyugoszom*; etc. A radice non sibillante, v. g. in imperativo: *aludjál*, *feküdjél*, *cselekedjél*, etc. Et haec forma prae priore magis commendatur.

§. 58.

De tertia Classe verborum irregularium.

Verba tertiae Classis *irregularia*, (ut advertimus supra) *v* absconditum continent in ultima sua vocali longa; hoc igitur toties in apertum producant, et in praedictis vocalibus secus *quiescens* movent; quoties *affixum* cum *adglutinativa* vocali adiungitur, atque accentum eo ipso amittunt; si vero iisdem accedat *affixum*, consona inchoatum, suum *v* non manifestant, ut: *jő*, *jövök*; *lő*, *lövök*; *nő*, *növök*; *si*, *sivok*; *ri*, *rivok*, etc.

In praeterito perfecto tamen suum *v* latens characteristicae eiusdem *t* assimilant; ut: *jő-t-t*, *lő-t-t*, *nő-t-t*, *si-t-t*, *ri-t-t*, etc.

In Imperativo denique vel simpliciter characteristicam *j* assumunt, non resuscitata sua abscondita littera *v*; quod ob suam simplicitatem multum commendariquit; aut vero suum *v* resuscitatum characteristicae *j*

assimilant; ut: *lőj*, vel *lőjj*, *nőj*, vel *nőjj*, *jőj*, vel *jőjj*, *rőj*, vel *rőjj*, *őj*, vel *őjj*, etc. secus autem regulariter inflectuntur.

Nota. Usus in *fő*, litteram *z* loco *v* addit; in verbis autem reliquis *v* apud plures semper retinetur; in *bú*, *fú*, denique in *j* mutatur, ut: *főz*, *buj*, *fuj*, *sziv*, *riv*, etc. Quod, ut universali consuetudine introduceretur, saltem ex eo optandum esset; quia hoc modo irregularium verborum numerus minueretur; nam in tali habitu regulariter inflectuntur, ut: *főzök*, *főzöl*, *bujok*, *bujsz*, *bujtam*, *bujszék*, *bujni*, *hivni*, *hivtam*, *hivnék*, *ovni*, *ovtam*, etc.

B) De Inflexione verborum Impersonalium.

§. 59.

Notio verborum impersonalium.

Verbum *Impersonale* est; quod in utroque numero tantum in tertia persona usurpatur; locumque habet, dum subiectum ita est indeterminatum, ut de eo, quodnam in sermone intelligendum veniat, nil cogitetur; v. g. *illik*, *nincs*, *kell*, *tetszik*, etc. — De his in genere notandum: quod horum inflexio in nominis, in statu affixionis locati, iisve adnexi, mutatione, ac variatione consistat.

§. 60.

De verbis kell, et illik Impersonalibus.

Verbum *kell* in significatione: *oportet*, est impersonale, proprie sic dictum, et loco nominativi constructum cum Dativo personae, et infinitivo *relativo*, sive *constructo* alterius verbi, v. g. *nekem kell tanulnom*; *neked kell tanulnod*; *neki kell tanulnia*; ego debeo di-

scere, tu debes discere, ille debet discere. Idem kell in significatione: *necessarius sum iam personale est*; et cum suo nominativo in persona, numero concordat: ut: *én kellek ide, de kellesz ide, ő kell ide*; ego necessarius sum huc, tu necessarius es huc, ille necessarius est huc; *mi kellünk ide*, etc.

Verbum *illik* notione: *quadrat*, est *personale*, exprimitque convenientiam, vel repugnantiam status agentis, et actionis, collatione utriusque ortam, v. g. *a' Magyar Huszár illik a' lóra, de te még sem illesz így, mint azok, a' kiket minap láttam*. At idem verbum in significatione: *decet*, *expedit* iam impersonale est, quia absolute absque alio nominativo fundit sensum perfectum; necessariam nimirum positionem actionis indicat; et hoc sensu potest, vel absolute stare, vel vero cum nomine, postpositione proviso, v. c. *illik meg tenni, a' mire ki köteles*; decet facere, ad quod quis obligatur; *illik nemes Ifjúhoz tudni Honi nyelvét*, decet nobilem Juvenem scire linguam Patriam. Dum significat: *quadrat*, phrases ope huius verbi et nominibus postpositione *tól, től*, vel *hoz, hez, höz*, provisus, aut postpositionibus adfixatis elegantes sunt: *ex nem illik az Urtól*, vel: *az Urhoz*; *inkább illik egy szolgához*; *az nem illik hozzád, ő hozzá*; *igen illik egy Ifjúhoz a' módosság, és helyes maga viselete, de a' durvaság, neveletlenség se hozzám, se hozzád nem illik*.

§. 61.

De verbis illet et lehet Impersonalibus,

Illet verbum impersonale significans: *adinet*, *pertinet* usurpatur ad significandum: *ius ad rem*, vel ad insinuandam obligationem agendi; et id peculiare habet, ut in determinato saepe sensu adhibeatur; semper ta-

inön impersonaliter; ut: *ex engem illet, ezek pedig téged' illetnek*; hoc ad me adtinet; haec vero ad te pertinent; *nem tudom, miként illasser téged' az, a' mi engem' illet, hogy pedig Pált illetn' fogja, kétséget nem szenved*. Quando accusativum personae, imprimis pronominalem habet adnexum; elegantem dat constructionem, si loco nominativi infinita aliqua constructio ei addatur, ut: *jónak lenni mindnyájunkat illet*; bonum esse ad omnes adtinet. Ab hoc verbo probe discernendum venit verbum personale: *illem*, tango, attingo.

Lehet cum dativo pronominis personalis est impersonale potentiale verbi *vagyon*, ut: *nekem lehet*; mihi esse potest; *neked lehet*; tibi lehet; *nekünk lehet*; etc.

§. 62.

De verbis impersonalibus vagyon, et nincs, sincs.

Verbum *vagyon* cum Dativo personae est verbum impersonale, quod quoniam loco *habeo* ad exprimendam possessionem adhibetur, persona eiusdem verbi ponitur in Dativum; substantivo autem, rem possessam significanti, additur adfixum competens, ac relinquitur in nominativo; qui si pluralis fuerit, et verbum *vagyon* ad eundem numerum locatur; v. g. *nekem vagyon pénzem, nekünk vagyon pénzünk*, etc.

Inflexio huius est:

Singularis.

Pluralis.

Nekem vagyon könyvem.
Neked vagyon könyved.
Neki vagyon könyve.
Nekünk vagyon könyvünk.
Nektek vagyon könyvetek.
Nekik vagyon könyvök.

Nekem vagynak könyveim.
Neked vagynak könyveid.
Neki vagynak könyvei.
etc.

Et sic porro procedit per omnia tempora.

Nota. Ita inflectitur et potentiale eius: *nekem lehet könyvem*; ego possum habere librum; item *nekem kell* dum significatione volo gaudet; tantum, quod nominativus affixa non assumat, ut: *nekem kell pénz*, ego volo pecuniam, *neked kell pénz*; etc. Quod idem facit, dum significat: debeo, et ad infinitivum, seu absolutum, sive constructum refertur, ut: *neked el kell hagyni*, vel: *hagynod az iskolát*.

Verba *nincs*, *nincsen*, et *sincs*, *sincsen* possessionem negative exprimunt, et verbo *vagyon* e diametro opponuntur, ac easdem proprietates habent cum verbo *vagyon*, ut *nekem sincs pénzem*; *Neked sincs pénzed*, *nekünk nincsen könyvünk*, *de látom neked sincsen*. *Nekem nincsenek könyveim*: *de neked sincsenek*; singulares phrases his exprimuntur, uti: *nekem nincs pénzem*; ego non habeo pecuniam; est constructio absoluta, quae nil supponit praecessisse; *nekem sincs pénzem*, est constructio relativa praesupponens; nec alios aliquos habere pecuniam; *nekem pénzem sincs*, exprimit defectum pecuniae apud me ita, ut supponat aliud quoque mihi deesse.

Observatio. Gratiam, venustatem, et elegantiam Linguae Hungaricae loquitur id, quod verba Hungarica activae significationis secundam personam, *tégedet*, *titeket*, *benneteket*, dum actio ad solam hanc personam refertur exprimant, qui accusativus personae secundae potest etiam supprimi, aut exponi. — Quod compendio brevissimo fit: verbi quippe determinatae formae (excepto tamen tempore praesente, et futuro exacto modi indicativi, ubi indeterminata forma sumitur,) tertiae personae numeri singularis cuiuslibet temporis additur in prima coniugatione *lak*, in secunda vero; *lek*. In futuro auxiliato utique verbi subsidiarii tertiae personae: *fog* formativa haec accedit. Habet vero hoc locum in omnibus, etiam secundariis verbis, activae significationis.

P a r a d i g m a

Modi	Tempora	Primae	Secundae
		C o n i u g a t i o n i s	
Indicativus	Praesens	elvár-lak	szeret-lek
	Imperfectum	elvára-lak	szereté-lek
	Perfectum	elvártá-lak	szeretté-lek
	Futur. Exact	elvárand-lak	szeretend-lek
	Futur. Auxil.	el fog-lak várni	foglak szeretni
Coniunctivus	Praesens	elvárja-lak	szeresse-lek
	Imperfectum	elvárná-lak	szeretné-lek
	Perfectum	elvártá-lak légyen	szerette-lek légyen
	Plusq. Perf.	elvártá-lak vólna.	szerette-lek vólna

tégedet, titket, ve
benneteket.

C a p u t IV.

De adverbiiis, coniunctionibus, et interiectionibus.

§. 63.

De adverbiiis.

Adverbia constituunt partem sermonis, quae substantiarum, aut actionum varia adiuncta, ac circumstantias loci, temporis, modi, ordinis, etc. indicant.

Adverbia loci sunt a) quae ad quaestionem ubi? *Hol?* respondent: uti: *alatt, alant; infra; által ellenben*, ex adverso; *amott, illic; benn, bent*, intus; *elől*, ante; *fön, fönt*, supra; *fölül*, superius; *hátúl*, a tergo; *imitt*: ecce hic: *innen*, cis; *innenfelől*, ex cis parte; *itt*, hic; *itten*, hicce; *kín, kint*, foris; *lent*, subtus; *másutt*, alibi; *meszsze*, procul; *mindenütt*, ubique; *odább*, ultro; *oda ki*, illic foris; *ott*, ibi; *ottan*,

ecce ibi; *sehol*, nullibi; *seholsem*, nullibi; *szanaszét*, sparsim; *távúl*, eminus; *túl*, trans. b) Adquaestiones: *hová?* merre? quo? *melly felé?* qua versum? respondet; *akar hova?* quorsumcunque; *amoda*, illuc; *alá*, deorsum; *arra*, illac; *amarra*, illac; *balra*, sinistrorsum; *bal kéz felé*, sinistrum versus; *be*, *bé*, intro; *egyenes*, recte; *előre*, antrosum; *emerre*, hac erre, hac; *föl 's alá*, huc illuc; *hátra*, retrorsum; *hozzád*, ad te; *ide*, huc; *jobbra*, dextrorsum; *ki*, foras; *le*, deorsum; *másfelé*, aliorsum; *másuvá*, aliorsum; *meszsze*, procul; *meszszire*, procul; *oda*, illuc; *sehová*, nullorsum; *tüledre*, valahová. c) ad quaestionem *honnan?* *honnét?* unde? reponimus: *akarthonnan*, undecunque; *alólról*, ex infra; *fölülről*, ex supra; *innen*, *innét*, hinc; *onnan*, *onnét*, illinc; *másunnan*, aliunde; *mellyekről*, *meszszünnen*, *meszszéről*, a procul; *mindenünnen*, ex omni parte; *sehonnan*, nulliunde; *távúlról*, a procul; *valahonnan*, alicunde. d) ad quaestionem quousque? *meddig?* respondent: *addig*, illuc usque; *amaddig*; *cousque*; *eddig*, hucusque; *idáig*, idem; *idább*, *idebb*, hucius; *odáig*, illuciusque; *tovább* ulterius.

Adverbia temporis sunt a) *Praesentis*: *az idén*, hoc anno; *ezennel*, statim, illico; *ezentúl*, ab hinc; *ma*, hodie; *már*, iam; *most*, nunc; *tüstént*, illico; *mostan*, nunc.

b) *Praeteriti*: *hajdan*, *hajdanában*, olim; *imént*, prius; *minap*, *minapában*, nuper; *régén*, pridem; *régenten*, olim; *tavaly*, anno praelapso; *tegnap*, heri; *tegnap előtt*, pridie; *valaha*, aliquando.

c) *Futuri*: *ennekutána*, *ezután*, posthac; *holnap*, cras; *holnapután*, post cras; *jövendőben*, in futurum; *majd*, dein; *mindjárt*, statim.

d) *incerti temporis sunt*: *akkor*, tunc; *deltájban*, circa prandium; *déllest*, idem; *éjjel*, noctu; *nappal*, diu; *éjszaka*, noctu; *estel*, vesperi; *gyakran*, crebro; *hébehóba*, dum et quando; *hébe korba*, idem; *jókor*, *korán*, mature; *későn*, tarde; *mindig*, *mindenkor*, *mindetig*, semper; *mind örökké*, aeternum; *mindennap*, quotidie; *naponként*, dietim; *némellykor*, quandoque; *ollykor*, idem; *reggel*, mane; *reggelenként*, per mane et mane; *soha*, nunquam; *sohanapján*, ad calendas Graecas; *sokáig*, diu.

Adverbia denique diversum statum indicantia sunt

a) Quae qualitatem, modum, circumstantias indicant ad quaestiones: *mint?* *miképen?* *Hogy?* *Hogyan?* *mi módon?* quomodo? ut: *jól*, bene; *rosszul*, male; *szépen*, pulchre; *rutúl*, turpiter; *nagyon*, magnopere; *ekképen*, hoc modo; *másképen*, alio modo; *így*, sic; *úgy*, ita; *amúgy*, aliter; *sehogy*, nullo modo; et generatim, quae per *l-g*, *-n*, et *v-* fiunt.

b) Quantitatem indicantia respondent quaestioni: *mennyiszer?* *mennyire?* Quoties? in quantum? ut; *annyira*, in tantum; *annyiszor*, toties; *bőven*, copiose; *eléggé*, satis; *ennyire*, in tantum; *ennyiszer*, toties; *gyakran*, frequenter; *kevessé*, parum; *hatszor*, sexies; *sokszor*, multoties; *hétyszer*, többször, etc.

c) Adverbia Ordinis, et distributiva ad quaestiones: *hányan?* quot? *hányadszor?* quota vice? *hányanként?* quot? *ketten*, *hármán*, *négyen*, *százan*, *először* *másodszor*, *harmadszor*, *egyenként*, *hatanként*, etc.

d) Affirmationis sunt: *biz*, *bizony*, *bizonyára* *bizonyal*, profecto, certe; *igen*, *igen is*, ita: *igaza* certo; *így*, sic; *úgy*, ita; *valóban*, profecto; *valóban*, effective; etc.

e) Negationis vel ambiguitatis sunt: *koránt sem*, procul abest; *nem*, non; *nem így*, non sic; *nem úgy*, non ita; *nem igen*, non vere; *soha*, *soha sem*, nunquam; *talán*, fors; *távúl legyen*, procul absit, etc. *Nem*, et *sem* negative adhibentur, *ne*, et *se* prohibitive ut: *nem láttam*, *sem nem hallottam*, non vidi, nec audiui; *ne szólj*, *ne nevéss*.

f) Adverbia denique tarditatem, festinationem, adversionem indicantia sunt: *alig*, *aligha*, vix; *lassan* *lassan*, sensim sine sensu; *hamar*, cito, *rajta*, cito, *noszsa rajta*, age cito; *szaporán*, velociter, *tüstént*, illico, etc. Tandem

g) Collectiva; *egyetemben*, *összesleg*, in simul; *együtt*, simul; *egyszer smind*, una simul, etc. De adverbiorum derivatione inferius agemus.

§. 64.

De Coniunctionibus.

Coniunctiones sunt particulae orationis, voces ad sententias iungentes in unam constructionem. Tales sunt:

a) Copulativae: *és*, et; *is*, etiam; *meg*, atque; *ismét*, iterum.

b) Conditionatae: *ha*, si; *hogyha*, quodsi; *hanem*, sed; *ha csak*, nisi; *ha pedig*, si vero; *haugyan*, si quidem.

c) Disiunctivae: *vagy-vagy*, vel-vel; *akar-akar*, sive-sive; *sem-sem*, *se-se*, nec-nec, etc.

d) Obiectivae: *de*, ast; *úgyde*, ita sed; *pedig*, verum; *holott*, ubi; *mindazáltal*, interim; *hanem*, sed; *másként*, secus; *viszont*, vicissim.

e) Concessivae: *bár*, *ámbar*, licet; *bátor*, *ám-bátor*, quamvis; *noha*, etsi; *jóllehet*, etiamsi, *ha is*.

etiamsi; *csak ugyan*, attamen; *még is*, verum tamen; etc.

f) Causales: *mivel*, quoniam; *mivelhogy*, eo quod; *minthogy*, si quidem; *azután*, deinde; *tehát*, ergo; *ugyan is*, namque.

g) Exclusivae: *se, sem*, nec; *nem is*, neque; *sem pedig*, nec vero; *épen nem*, absolute non; *ezen kívül*, praeter hoc; etc.

h) Consecutivae: *minekutána*, postquam; *minthogy*, siquidem; *azután*, dein; *még*, adhuc; *tovább*, porro; *többire*, de reliquo; *addig*, eousque; *azért*, ideo; *ahhoz képest*, conformiter illi; *lám*, *tehát*, etc.

i) Explicativae: *mint*, sicut; *tudniillik*, scilicet; *példának okáért*, exempli gratia; *például*, pro exemplo, *mintegy*, circiter, etc.

k) Interrogativae: *hát?* *Hátha?* *e?* etc.

Coniunctiones ut plurimum eius sunt proprietatis. ut una adhibita, altera quoque usurpetur v. g. *akar-akar*, *ámbar-még is*, *a' hol-ott*, *a' hová-oda*, *a' merre arra*, *a' mint-úgy*; *azért-mert*; *alig-már*, *hol-hol*, *majd-majd*, *mincl-annál*, *mind-mind*, *mihelyt-azonnal*, *íakább - mintsem*, *nemcsak-hanem*, *sem-sem*, *így-hogy*, etc.

§. 65.

De Interiectionibus.

Interiectiones sunt voces singulares ad animi affectus varios, variaque suspiria indicanda inservientes. Sunt vero multiplices pro ratione affectuum; uti:

a) Gaudentis: *haja!* *huj!* *huj!* *uczu!*

b) Suspirantis: *oh!* *ha!* *ah!* *bár!* *bárcsak!* *vajha!*

c) Excitantis, et urgentis: *no!* *noszsa!* *rajta!* etc.

d) Quaerulantis : *Jaj! Istenem! oh egek! oh! a be kár!*

e) Abhorrentis : *o! aha! piha! pih! csunya, ká-ká, etc.*

f) Silentium imponentis : *hallga! csitt! pisz! lass, etc.*

g) Admirantis, laudantis, deprimentis, extollentis : *be! de! vajmi! vajki! melly! minő! micsoda! ejnye! soha soha!*

h) Irridentis : *hizsem! épen! épen bizony! soha bizony! bezzeg! hm! et sic porro.*

Nota. Interiectionibus adnumerantur et voces, quibus irrationalia animalia alloqui, pellere, vocare solemus, nt: *csá, szic, cset, cselő, hajs, hi, hott, ki, czoki, hess, hók, csálé, etc.*

S e c t i o II.

De Vocum Derivatione.

§. 66.

Notio Derivationis.

Derivatio est vocum de voce priore deductio per adiectiones varias; quibus originis prima notio in deductis augetur notionibus secundariis. Adiectiones huiusmodi vocantur: *Formativæ*, quae simplices Consonantes si sint: *assyllabae*, alias vero *syllabicae* audiunt.

§. 67.

Notiones praeviae de Derivationibus Vocum.

Litterae serviles, seu: formativae vocales habere solent, vel tales, quibuscum radicibus adnectuntur,

et hae *adglutinativae*; vel tales, quibuscum syllaba earum completur, et hae *subsidiariae*, si in fine sint; *mediae*, vel *intercalares*, si in medio duarum huiusmodi formativae servilium litterarum occurrant, nuncupantur. Cum vero vocales hae pro ratione Euphoniae varient, earundem locum constanter lineola horisontali notabo, ut: *-s*, *s-g*, *cs-*, v. g. *kir-es*, celebris; *igax-sig*, veritas; *tó-csa*, lacuna.

Multae sunt voces in lingua nostra nobis cum semptis communes, multae obsoletae, antiquitatisque ruina consepultae, quarum primigeniam significationem defectu monumentorum vetustatis ignoramus: felicius forsitan olim, si linguae orientales nobis magis notae evaserint, detegendam. Sunt porro quam plurimae voces a sonis naturalibus fictae, variisque servilibus auctae, quae *Onomatopoëticae* dicuntur.

Peculiare item in lingua nostra est: pronomen *ik*, quod verborum passivorum distinctivum est, et intransitivis, quam plurimis, ita fortiter inhaeret in tertia persona singulari; ut absque eo nec subsistere queant; imo ex nominibus quibusdam, iis additum verba facit, et propterea Beregszászi non dubitavit *ik fulcrum* huiusmodi verborum nominare.

Priusquam denique ad ipsas derivationis formativas proponendas passum figamus: probe tenendum, voces derivatas non omnes posse reddi totidem latinis vocibus, verum persaepe circumscriptione opus esse ad indicandas utcumque earundem significationes; quod in qualibet originali lingua ita esse nemo dubitat. — His iam praemissis agemus primo de derivatione nominum; tum verborum; ac denique adverbiorum.

De derivatione nominum.

Formativae, quibus nomina derivari solent, et quidem :

I. *Substantiva*, sunt sequentes ordine alphabetico proponendae :

-*b* in *hasáb*, fissa, vel rescissa pars alicuius rei, in specie: ligni, a radice *has*; hanc esse radicem patet ex alia inde derivata voce *has-ít*, findit; *hasogat*, diffindit; Arabibus in eadem significatione et iisdem litteris est: حَشَبَ; et cum apud nos, ut vidimus, sit derivata vox, quae tamen apud Arabes saltem a Grammaticis nullibi, ut derivata, proponatur: ideo non possum non tenue meum iudicium hioce depromere, quod est: exoptandum profecto, et vehementer exoptandum esset, ut quique Orientis late pansas oras permeandi campum nanciscuntur, linguarum orientalium tali systemati construendo manum admovent; in quo non solum adnotatum legeremus, voces alias esse primitivas alias derivatas; sed simul, quae sint illae derivatae, et qui derivatio peragatur? quae sit radix primaria? quae secundaria? determinatum inveniremus; nam tertiam personam aoristi primi invenire, et hinc inflexiones verbi formare, saltem ego haud sufficiens esse puto; potest enim, imo nullum dubium, quod sit etiam in pluribus verbis ipsa trilitera radix solum secundaria; non enim mihi persuadere possum v. g. in Arabica litteram *l* ultimam radicalem copiosissimorum verborum non esse eandem cum nostra formativa *l* feracissima, de qua infra — Eadem littera *b* derivata sunt: *doromb* bombilum instrumentum, a radice onomatopoeica: *dron*, vel *doron*. Talia a sono ficta sunt: *bömb*, *dö-*

rōmb, *toromb*, quae hodie derivata in forma tantum: *bömböl*, *dörömböz*, *torombita* usu veniunt.

-*d* quaedam nomina substantiva gignit, et imprimis nominibus locorum addi solet; ut *beszed* sermo, ab obsoleto: *besze*, Persis بسته, *hód* luna, a Pers. *hó* nobis quoque usitato: *mensis*, *luna*; quia menses iuxta cursum lunae sumuntur. *Borsó-d*, *Almos-d*, *Erdő-d*, sunt nomina locorum, ita etiam *Palád*, quod tamen est Arabicum بلد regio, sic *Szeged*, etc.

-*dék* constanter cum vocali *e* longa imprimis e quibusdam verbis facit substantiva, ut: *mened-ék*, declivitas a *mén*, it, vadit, *aján-dék*, donum, ab obs. *aján*, hodie *ajánl*, *hulla-dék*, remansiuncula, quae decidit, *töredék* fragmentum; *növedék*, hodie *nevendék*, a *nő*, vel *növ*. Hebraeis נצה, Arabibus ناب crescit etc. quae omnia fiunt a tertia persona Imperfecti Indicativi, ut cuique patulum esse potest.

d-l-m in prima classe *a o*, secunda vero *e* intercalari; saepe etiam *adglutinativam* congruentem poscit, et e verbis substantiva format, ut *lak-odalom*, nuptiae *fáj-dalom* dolor, *nyúg-odalom* quies, *győz-ödelem* victoria, *jöv-edelem* proventus, *biz-odalom* confidentia etc.

d-r cum intermedia longa, dat: *csap-odár* assentator, levis a *csap*; cum dativo: *valakinek csapni*, alicui assentari; *búdár*, a *bú* et *dár*, quae tamen vox mihi composita esse videtur ex nostro *bú* abscondit se et Arabico بئس, domus, adeoque *bú-dár*, domus ad abscondendum, locus secretus; *tündér* praestigiator, a verbo *tün-ik* disparet.

-*cs* e substantivis diminutiva format, ut: *lyuk-acs* foramellum; *köv-ecs* lapillus; [etiam absque adglutinativa usu venit, ut: *vakar-cs*, fricamentum massae; *leker-cs*, vestis contorta, quam mulieres capiti impo-

nunt sub scaphum. Huc adhuc pertinent: *kov-ács* fabor ferrarius, a *koh* ustrina, est in usu etiam *kod-ács*, sed prior magis probari potest ex genio orientali, quatenus he est ex litteris mutationi obnoxiiis; *grad-ics*, ex lat. gradus, *guba-cs* galla, a *guba* idem; *ken-őcs* unguentum, a *ken*, ungit; quod ab Hebr. קֶנֶף, itidem radix apud nos simplicior, *ken* et inde derivatum *ken-et*; *tan-ács* consilium, senatus, ab obs. *tan*, hinc *tan-ít*, *tan-úl*, etc. Etiam cum subsidiaria *o* vel *ö*, aut *a*, *e*, *i*, vocibus congruenter adhibetur, et parit e substantivis diminutiva; e verbis substantiva, ut: *ló-csa* lacuna, a *tó* lacus; *szem-cse* granulum, a *szem* granum, oculus, *lép-cső* gradus; a *lép* graditur; *hág-csó* scala, ab *hág*, scandit; *kiván-csi*, cupidus, percupidus, a *kiván*, cupit. Sic ex *kis*, *kicsi*, *kicsike*, parvulus, minutulus, etc.

-cz- cum *subsidiaria* dat: *kemen-cze* fornax, ex *kémén*, a latino: *caminum*; *kan-cza*, equa, a *kan*, mas; *pi-czi*, *piczike* sunt diminutiva, *minutulus*. — Etiam absque *subsidiaria* dat quaedam, ut: *kar-cz* collectio domalis Parochorum in quibusdam Dioecesibus a *kar* brachium; *kannavász* Beregszászi a Germ. *kanefasz* derivare vult, mihi saltem verosimilius esse videtur a قَنْبٌ tam Latinorum cannabem, quam nostrum *kannavász* ortum esse.

-g pauca dat nomina, uti *lov-ag* eques, a *ló* equus *gyal-og* pedes ab Arabico جَال ivit, obivit, oberravit, Hebraeis גִּיר *ür-eg* cavitas ab obs. *ür*, unde etiam *űrít* evacuat, *űrül* vacuum fit; *virág*, aut est Hebraicum פֶּרֶח, aut compositum ex *vir*-Hebraeis: אֶרֶךְ luxit; de floribus, et *ág* עֵץ arbor, ramus, virga; aut denique ex *vir* et -g derivatum. Huc porro pertinet *gomboly-ag*, glomeramen; *sivatag*, desertum, *füvatag*, etc.

k- est formativa nominum diminutivorum, v. g. *madár-ka* avicula; *papiros-ka*, chartula, *kocsi-ka*, carpentulum; *emberke*, humuncio, *nenike*, sororecula, *bátyi-ka*, fraterculus: huc pertinet *daj-ka*, nutrix ab Arabica radice دوي, unde دایت nutrix, obstetrix. Etiam nomina propria solent per *k-* vel *cs-* et *cz-* diminui; ita *Palkó*, *Ferkó*, *Jóska*, *Miska*, *Juliska*, *Mariska*, *Marcza*, *Manczí*, *Punczi*, *Zsuzsika*, *Tercsa*, *Terezka*, etc. Eadem porro littera cum adglutinativa vocali, plerumque brevi, quaeprimis gignit substantiva, uti: *birt-ok*, possessio, *zsizs-ik* curculio, ab obs. *zsizs* Hebraeis סם; *ét-ek* cibus, ab *eszik*: *vét-ek* peccatum, a *vét* peccat; *ker-ek* rota, a *kör*, Hebraeis כור; Arabibus ك orbiculus, orbis, circulus, *alak*, forma, creatura, ex qua contracte habemus *alk-ot*, quod est ab Arabico حلق formavit, plasmavit, creavit Hebr. חלק.

ék Cum fixa hac vocali format substantiva verbalia; quae respectu formae conveniunt cum tertia persona Imperfecti modi indicativi: ut *marad-ék*, reliquiae, *hasad-ék*, fissura, *érz-ék*, sensus, *fest-ék*, color, *akad-ék*, impedimentum, *fenyít-ék*, disciplina. Nominalia sunt: *táj-ék*, ora, *árny-ék*, umbra, *körny-ék*, periphæria etc.

-l est fertilissima servilis littera, quae plura nomina verbalia gignit, uti: *fon-ál*, filum; *fed-él*, tegumentum; *hivat-al*, officium; *hit-el*, fides, *jövet-el*, adventus; *it-al*, potus; *ét-el*, *eledel*, cibus; *létel*, existentia; *tétel*, positio, situs; *menet-el*; *fiatal*, adiectivum Juvenis, a *fiú*, *vau* in *j* mutando.

-lék parit Substantiva concreta ex tertia persona Imperfecti Indicativi, ut: *főze-lék*, edulium, *áza-lék*, edulium, in specie legumen; *tölte-lék* vinum pro implendis vasis destinatum; *köto-lék* ligaculum; *tarta-lék*,

quidpiam ad aliquid sustentandum; *apró-lék* minutiae ex adiectivo *apró* minutus etc.

-l-m pariter nomina abstracta ex Imperfecti Indicativi tertia persona facit, ut: *hata-lom* potestas, *juta-lom*, proemium; *tila-lom*, ab obs. *tíl*; *árta-lom* nocumentum, *féle-lem* timor; *szere-lem* amor ab obs. *szer*, Arabibus سر laetus, hilaris fuit, amavit, beneplacuit ei; *kegye-lem*, gratia, a *kegy* gratia etc.

-ly cum vocali adglutinativa *á, é*, longa gignit quaedam substantiva concreta; ut: *akad-ály*, impedimentum ab *akad* adhaeret; *oszt-ály*, divisio, ab *oszt* tribuit; *sereg-ély*, sturnus, a *sereg* grex; *vesz-ély*, perniciēs; a *vesz* perit, *szem-ély* persona a *szem* etc.

-m dat substantiva concreta, a verbis, nominibus, aliisque orationis partibus, nec non a vocibus obsoletis, et peregrinis; v. g. *foly-am* fluvius a *foly*, *vagy-am* bonum possessum, *álom*, idem in Hebraico חלם, Arabibus حلم, *ver-em* ab Hebraico בזר cisterna, fossa; *szemér-em*, pudor, *vid-ám* excitatus, ab obs. *vid*; *mal-om* ex mola latinorum etc.

-m-s cum intercalari *á* et *é* dat: *áldo-más* benedictio, mercipotus; *vallo-más*, fassio; *láto-más*, visio; adiectivum *vér-mes* sanguinosus etc.

-m-ny, cum intermedia *á* vel *é* longa ut plurimum a verbis activis substantiva verbalia derivat, ut: *alkot-mány* aedificium, machina, creatum; *talál-mány*, inventum; *csinál-mány*, factum quid, opus; *tarto-mány* regio; *takar-mány* omne pabulum, quod quis ad hyemem pro pecoribus reponit; *kölle-mény*, figmentum; *zsák-mány* rapina; *jótéte-mény* benefactum.

n-k, Substantiva concreta cum congrua intermedia gignit, ut: *baj-nok*, athleta; *tár-nok*, thesaurarius, magazinarius; *pohár-nok*, pincerna; *ál-nok*, astutus; *eret-*

nek, haeroticus, quasi *haeret-nek*; *titok-nok*, secretarius etc.

-ny gignit varia Substantiva cum vocali longa *á, é*, adglutinativa, ut *er-ény*, virtus, ab *erő*, vis, robur; *köt-ény* vestis ab ante ligari solita, a *köt*, ligat Hebraeis כְּתוּנָה, Arabibus كِتَان Syris ܟܬܢ, *lap-ány* locus depressior a *lap* etc. Cum *Subsidiaria* etiam quandoque, ut: *berk-enye*, szok-nya etc.

-p dat: *ül-ep*, *isz-ap*, *gyar-ap*, *tel-ep*.

-r cum vocali longa *á* et *é* dat substantiva concreta, ut: *kád-ár*, victor; dicitur etiam *pintér* a Germ. *Binder*. *Vez-ér*, Arabibus وَزِير a radice hungarica: *vez* obsoleta; et in *vez-et* usitata, *buv-ár*, urinator, a *bú* abscondit se etc.

-s littera una e feracissimis, formatque substantiva verbalia activa, a tertia persona Imperfecti Ind. formae III. huic immediate absque ulla adglutinativa addendo, ut: *kéré-s*, petitio; *ivá-s*, potio, *evé-s*, comestio; *ülé-s*, sessio; *fekvé-s*, cubitus; *furá-s*, terebratio; *esküvé-s*, iuratio etc. Participalia sunt: *tudós*, doctus; *kapós*, acceptus; *tartós*, durabilis; *hathatós*, efficax; *fellengős*, sublimis etc. Multorum porro opificum, operariorum et Servorum publicorum, a nominibus rerum, circa quas occupantur, cum congrua vocali appellativa fiunt per hanc formativam, ut: *kalap-os*, *süveg-es*, *üveg-es*, *asztal-os*, *kapás*, *csikós*, *vámos*, *kocsis*, *gulyás*, *csordás*, *ezeredes*, *százados*, *tizedes*, *villás*, *majoros*, *sós-úr* etc.

s-g formativa satis fertilis, cum intermedia *á* vel *é* format Substantiva abstracta, tam nominalia, quam verbalia; ino et quaedam adverbialia; v.g. *igaz-ság*, iustitia; *egész-ség*, integritas, sanitas; *kész-ség*, promptitudo; *nemzet-ség*, familia, natio; *kegyes-ség*, gratio-

sitas; *köz-ség*, communitas; *adós-ság*, debitum; *reszég-ség*, ebrietas; *házas-ság*, matrimonium; *dicső-ség*, gloria; *hamar-ság*, celeritas; *nagy-ság*, magnitudo; *mennyi-ség*, quantitas etc.

—*sz* dat substantiva nominalia cum vocali longa, ea-
que concreta, ut *madar-ász*, aueps; *vad-ász*, venator;
tyúk-ász, *vereb-ész*, *csik-ász*, *fűv-ész*, *lov-ász*, *kert-ész*, *rév-ész*, *kan-ász*, *juh-ász*, vel *ih-ász*, *lelk-ész*. etc.

—*t* format nomina substantiva verbalia realia, ac-
tum, vel factum indicantia, dum immediate accedit ter-
tiae personae Imperfecti Ind. form. 1. ut: *fala-t*, offa;
kene-t, unctio; *felele-t*, responsum; *parancsola-t*, man-
datum. Verba irregularia *sz* sibillum habentia, eundem
hoc in casu in *t* mutant, ut: *tét*, factum, a *tesz*; *lét*
existentia, a *lesz*; *ét*, cibus, ab *eszik*; *hit*, fides, ab
hisz credit; omnia vero haec irregularia cum *s* dant de-
rivata ita ut sibillum in *v* mutant, v. g. *aluvás*, ex
aluszik; *ivás* ex *iszik*; *evés*, ex *eszik*; *cselekvés* ex
cselekszik; *fekvés*, ex *fekszik* etc.

ty— pauca substantiva concreta format, ut: *sarkantyú*
calcar; *kez-tyű* usu promiscuo: etiam *kesz-tyű* chirotheca;
csenget-tyű, tintinabulum; *patlan-tyú* tormentum, hinc
patlan-tyús pirobolarius etc.

zi, et *zsi* dant: *lak-zi* nuptiae; *kap-zsi*, rapax.

v - ny cum intermedia longa *á* vel *e* est formativa
Substantivorum concretorum, ut: *marad-vány*, id quod
remansit, reliquiae; *oltóvány* arbor insita; *bálvány*, ido-
lum; *örvény* gurgis; *törvény* lex; ab Hebraico תִּרְהָה
kelevény, ulcus; *jövevény*, advena; *szökevény*, profugus;
tanít-vány discipulus etc.

ü et *ű*, denique quaedam nominalia parit, ut
gyep-ű, maceries; *gyep-ű mester* significat: carnificem,
ab Arabico جاني cadaver foetuit; *lap-ü* declivitas; *tan-ü*,

testis, ab obsoleto *tan*; *gyan-ú*, suspicio; *becs-ü* aestimium.

II. Formativae adiectivorum sunt sequentes:

ded quibusdam additur adiectivis, atque eorum significatum minuit, v. g. *kiseded*, parvulus, minutulus; *édesded*, svavis, dulcis; ex *kerek* fit adiectivum *kerekded*, subrotundus, orbicularis.

di eandem vim habet, ut *okosdi*, prudens est.

i adiectiva sic dicta relationis et patronymica imprimis quam plurima derivat, estque nobis cum Arabibus communis; v. g. *Roma-i*, *Bécsi*, *reggeli*, *estéli*, *éjjeli* etc. Format adiectiva ex omnibus postpositionibus separatis et haec ad *való* evitandum egregie inserviunt, ut: *iránt-i*, *után-i*, *előtt-i* pro: *iránt-való*, *után-való*. etc.

don dat: *hajadon*, quod de puellabus nondum nuptis usu venit, ut: *hajadon ledny*, virgo innupta, *tulajadon*, proprius.

k- est formativa, ex adiectivis diminutiva generans v. g. *szegény-ke*, pauperculus; *piros-ka*, rubellus; etiam cum *cs-ka*, et *cs-ke*, tam substantiva, quam adiectiva diminutiva formantur, ut: *madarácska*, *állatocska*, *eger-ecske*, *nagyocska*, *öregecs-ke* etc.

-nk unum alterumve format adiectivum verbale, v. g. *nyulánk*, catillo; *nyulánk*, gracilis; a *nyal* lingit; *nyúlik*, extenditur, protenditur, *fél-énk*, timidus a *fél* timet.

-ny plura parit adiectiva, ut: *kárték-ony*, damnifer; *termék-eny* fertilis; *érzék-eny* sensibilis; *feledék-eny*, obliviosus; *hízék-ony*, pinguescens, *fűzék-ony*, frigescens.

nyi substantivis quibusdam additum dimensionis comparativae inservit, ut: *láb-nyi*, *öl-nyi*, *mák-nyi*, *arasz-nyi*, *tenyer-nyi*, *ököl-nyi*, v. g. *egy lábnyi magasságú*,

unius pedis altus; *két ölnyi hosszú*, duarum orgiarum longus etc.

-*r* parit *csal-ár*, fraudulentus, a *csal*, decipit; *folyár*; *kopár*, etc.

-*s* format a substantivis tam primitivis, quam derivatis, in *l-m* et *s-g* terminatis; imprimis vero a verbalibus per *t* factis, actumque significantibus, adiectiva et nomina adiectivescentia ingenti numero; vaditque constanter cum adglutinativa brevi, classi vocum congrua v. g. *fényes*, splendidus; *okos* rationalis, prudens; *pénz-es*, pecuniosus; *eczel-es* acetosus; *bús*, tristis; *fontos*, ponderosus; *nedv-es*, humidus; madidus a *nedő*, vel *nedv* Arabibus ندى *szoros*, ab Hebr. ָרָב; *sárgá-s*, subflavus; *barná-s*, subfuscus; *beteg-es*, valetudinarius; *tarká-s*, variegatus; etc. Verum quorundam van quiescens, et hoc in casu movetur; ut: *hav-as*, niveus; *sov-as*, salsus; *lov-as*, eques; *fűv-es*, herbosus; etc. n Substantivis verbalibus per *t* factis; v. g. *csodálat-os*, miraculosus, *nevezet-es*, celebris; *utálat-os*, odiosus etc. Per *l-m*, et *s-g* v. g. *jutalmas*, procemiat; *hatalmas*, potens; *kegyelmes*, gratiosus, *egészség-es*, sanus; *igazság-os*, iustus; *kétség-es*, dubius etc. Verbo: ab omnibus fere substantivis ope formativae huius possunt deduci adiectiva. — Eadem littera cum subsidiaria *ó* vel *ő* dat quaedam adiectiva, gradum, vel locum indicantia, v. g. *alsó*, *főlső*, *túlsó*, *első*, *bel-ső*, *kül-ső*, *közép-ső*, *innen-ső*, ex quibus superlativus fit addito solo *leg*, absque formativa *bb*, ut: *leg-első* primus; *leg-utolsó*, ultimus; *leg-külső* extremus.

t-l-n cum intercalaribus *a*, vel *e*; classí vocum convenienter substantivis addita; eadem sua propria significatione privat, v. g. *faj*, species, genus, *fajtalan*, degener; *oktalan*, irrationalis; *hűségtelen*, infidelis;

esztelen, demens; etc. de formativa, hac *negativa* notandum: quod prima eius littera, cum ultima vocis, cui additur, syllaba, quoties id commode fieri quit, coalescat; quo in casu loco; *talan*, *telen* accedit vocibus; *atlan*, *ellen*; si vero vox, cui accedit, vocali terminetur, simpliciter: *llan*, *tlen*, locum habet; ut *gondatlan* incurius, *rend-ellen*, inordinatus; *erő-tlen* infirmus; *lető-tlen*, tectum non habens. etc.

ű - *ű* denique descriptioni inserviens, multa adiectiva gignit; et vocem, cui hoc accedit, semper praecedere debet aliud adiectivum, qualitatem, vel quantitatem indicans: v. g. *horgas láb-ű* convexus pede; *nagy orr-ű*, magni nasus; *fekete szem-ű*, niger oculis; *szép esz-ű*, pulchri ingenii; *nagy lelkű*, magnanimus homo, etc. Quod quidem *van* vocibus vocali finitis, per *j* euphonicum adglutinator, v. g. *jó elméjű*, boni ingenii; *nagy erejű*, magnarum virium homo etc.

§. 69.

De derivatione verborum.

Formativae, ope quarum verba, seu primaria ab aliis partibus orationis; seu secundaria a primariis deducuntur, sunt:

-al neutrorum verborum formativa, et pene characteristica dici potest; cuius ope multa pura intransitiva, et inchoativa derivantur e diversis orationis partibus; iam fulcro *ik* aucta; iam eo destituta, v. g. *fog-ad*, suscipit, a *fog*, capit; *fül-ad*, suffocatur, a *fül*; *gyúl-ad*, accenditur, a *gyúl*; *tám-ad*, adoritur, ab obs. *tám*, Arabibus stetit, perseveravit; in forma quarta fulcivit, quod idem nobis: *tám-aszt*; cum vero ope formativae huius a nominibus fiunt verba: cum adglutinativa *a*, vel *e*, *ö*, classi eorundem competenter acce-

dit; consequenter nominum ultimam vocalem *a*, vel *u*, in *o*; *ü* vero in *e* mutat; v. g. *háborodik*, ex *háború*; *dombcr-o-dik*, ex *domború*; *kesere-dik*, ex *keserü*; a comparativo: *nagyobb-od-ik*; *kisebb-ed-ik*; *könnyebb-ed-ik*; etc. ab adiectivis: *beteg-ed-ik*, *öreg-ed-ik*, *meleg-ed-ik*; etc. in his *d* in *sz* quoque abit, ut: *beteg-esz-ik*, *öreg-esz-ik*, *meleg-esz-ik*; vel contracte: *beteg-szik*, *öreg-szik*, *meleg-szik*, etc. Imprimis vero a nominibus, per *s* formatis, talia fiunt verba; v. g. *aljas-od-ik*, *szuly-os-od-ik*, *ház-as-od-ik*; etc. Ex participiis reciproca passivae notiois fiunt; adiecta iis simpliciter littera *d* servili; quae plerumque cum quibusdam particulis nexa usurpantur, v. g. *megemészto-dik*, *elhanyó-d-ik*, *megvelő-d-ik*, *eltévő-d-ik*, *kitudó-dik*, *eladódik* etc. Sunt tamen et reciproca per hanc formativam derivata, quae particulas huiusmodi respuant communiter. v. g. *törő-dik*, *bajló-dik*, *kötő-dik*, *forgoló-dik*, *tudakozó-dik*, *xörgölő-dik*, *csufuló-dik* etc.

b-l aliqua solum gignit diminutivo - frequentativa, uti: *nyír-bál*, *kia-bál*.

d-l cum intermedia *a* et *e* brevi dat pariter verba diminutivo - frequentativa, v. c. *vag-dal*, scindit, a *vág* secatur; *szab-dal*, idem; *tör-del*, frangit iterato; quasi continuo; *furdal*, terebrat; *furdal a' Lelek isméret*, conscientia inquietat etc.

d-l ex vocibus onomatopoëticis verba intransitiva, actum unum immanentem indicantia, cum intercalari *ü* et *ü* profert; v. g. *móz-dül*, *csen-dül*, *pen-dül*, *dör-dül*, *kon-dül*, etc. quae cum particulis: *meg*, *el*, *ki*, *föl*, etc. iungi amant, ut: *megmozdül*, *fölzendül*, *lecsendül*; etc.

d-k-l ab activis primitivis itidem activa; ab intransitivis neutra diminutivo - frequentativa facit, et dum intransitivis accedit, pronomen *ik* exposcit, ab-

iecta sua ultima intermedia vocali, v. g. *öl-dököl*, occidit, ab *öl*; *er-dekel*, contingit, ab *ér*; *tün-döklik*, splendicat, a *tün-ik*; *es-deklik*, intercedit, ab *esik*, quia orientales, dum pro aliqua re intercedunt, ad genua procidere solent in terram; *hal-dokl-ik*, agonisat, ab *hal* moritur. etc.

d-cs-l, eiusdem cum priore, *ik* tamen constanter tenet, v. c. *vag-dácsol*, iterato secatur, *szök-décsel*, iterato aufugit, subtrahit se etc.

d-s cum *o*, *e*, vel *ö* intermedia, vocibus congrua, format *frequentativa* ab activis sine; a neutris cum pronomine *ik*, ut: *kap-dos*, captitat; *fog-dos*, idem; *lop-dos*, sufflatur; *buj-dos-ik*, *buk-dos-ik*; etc. Iluc refer. *hir-det*, publicat distinctiva formativa dat ex *hir* fama derivatum.

d-z eiusdem cum priore valoris, iisdem *intercalariis* litteris addi solet; et etiam *ik* quandoque patitur; v. g. *ing-a-doz*, movetur; *bomla-dozik*, dissolvi incipit, *esedezik*, supplicat, ab *esik*, itidem ex more orandi ac supplicandi orientalium; *csip-dez*, *kap-doz*, *ugra-dozik*. etc.

-dz Neutra, et activo intransitiva cum pronomine *ik* generat, ut: *gyep-edz-ik*, gramine induitur; *fi-j-adz-ik*, foetificat, parit; plerumque vero huiusmodi verba directe a participiis deducuntur; ut: *vakaró-dzik*; *nyargaló-dzik*; etc.

-g magnus sane est numerus verborum stricte *neutrorum*, *intransitivo-activorum*, et *frequentativorum*, quae formativae huius ope creantur; multa imprimis a vocibus onomatopoëticis dat derivata; eiusque vocalis *adglutinativa* est: *o*, vel *e*, et *ö*, quare voces *í*, *ü* litteris terminatae, dum ex iis ope huius verba formantur, finales illas litteras elidunt, v. g. *moz-og*, movetur; *kon-og*, sonat; *könjör-ög*, orat; *gőzöl-ög*, evaporat;

füstöl-ög, fumat; *mosoly-og*, subridet; *késér-eg* moeret a *késérű*, *nyomorog*, a *nyomorú*; *dörög*, tonat; *zör-ög*, strepitat; *csáll-og*, *zuh-og*; vel *zú-g*, *dob-og*, *recs-eg*, *rop-og*, *suh-og*, *hars-og*, *zok-og*, etc. Ex huiusmodi intransitivis per *t*, aut *t-t* fiunt *transitivo-frequentativa*; ut: *zörg-et*, strepitum facit; *nyomorg-at*, cruciat; *kopog-lat*, pulsat.

g-l cum intermedia longa *á*, *e* gignit *diminutivo-frequentativa*, ut: *ront-gál*, destruit; *hajít-gál* proiicit; talia sunt etiam: *id-dögál*, pitizat, *ed-degél*, comedit; *füj-dögál*, flat, quae tamen ad formativam *d-g-l* adtinent.

g-t cum brevi intercalari, et saepius etiam adglutinativa, pariter frequentationis notionem indit, verbis, et nominibus, aliisque orationis partibus, ut: *látogat* visitat, *halasztgat*, differt de die in diem; *ölel-get*, amplexatur; *felel-get*, respondet; *veve-get*, coëmit, *néze-get*, speculatur; *töltö-get*, infundit; *lopo-gat*, suffragatur; *nó-gat*, incitat; *igaz-gat*, dirigit; *ag-gat*, suspendit; *szag-gat*, lacerat, ab obs. *ak*, *szak*, etc.

h-d est formativa verborum intransitivorum, pronomine *ik* auctorum; eaque solum e nominibus derivat; ut: *hamva-hodik*, cinerescit; *vén-hedik* senescit, etc. Quae verba etiam *d* cum sibillo *sz* permutare amant, ut alibi etiam in sectione 1. §. 55. diximus.

h-t cum vocali intermedia *a* vel *e*, vocibus competenter, accedit promiscue omnibus verbis; et iis praeter primariam suam notionem, vi cuius activa, passiva, vel neutra sunt, notionem potentiae superaddit; quae propterea suo loco *potentialia* vocavimus, v. g. *ad-hat*, dare potest; *lop-hat*, furari potest; *ve-het*, emere potest; *ver-het*, verberare potest; *dicseked-hetik*, gloriari potest; *hazud-hat*, mentiri potest, etc.

ik, character omnium passivorum, reciprocorum, quam plurimorum derivatorum, intransitivorum, imo et

quorundam primitivorum, nec non impersonalium. Quibusdam nominibus additum facit ex illis verba v. g. *hagy-ik*, mingit; *szar-ik*, merdat; *sing-ik*, bombisat etc.

k - d cum intercalari *a*, *e*, vel *ö* vocibus congruenter multa dat derivata verbalia, imprimis vero nomina, poscitque pronomen *ik*, v. g. *halál-kod-ik*, *károm-kod-ik*, *hival-kodik*, *ismér-ked-ik*, *neve-ked-ik*, *öltöz-köd-ik*, *gondos-kod-ik*, *kalondás-kod-ik*, *juhász-kod-ik*, *csintalan-kod-ik*, *hirtelen-ked-ik*. etc.

-lk - d facit verba reciproca intensiva cum *ik*, v. g. *elme-lked-ik*, *gond-olkod-ik* *les-elked-ik*, *fölfuv-alkod-ik*, *hiz-elked-ik*, *eszmélkedik*; *búja-lkod-ik* etc. quae quidem verba proxime per *k - d* orta sunt a verbis per *l* servilem derivatis, partim hodie quoque usitatis, partim obsoletis v. g. *kereszt-el-ked-ik*, directe: a *kereszt-el*, quod a *kereszt* derivatum est etc.

szk - d eadem, atque prior proprietate gaudet: v. g. *kapasz-kodik*, *ragasz-kodik*, *toll-aszkodik*, *merész-kedik*, *ereszkedik*, *bolhászkodik*. etc.

k - l format frequentativa cum intermedia longa v. g. *jár-kál*, huc illuc pergit; *ír-kál*, scriptitat, *mász-kál*, reptat, *váj-kál*, scalpitat etc.

k - s dat *fut-kos*, cursitat.

k - z reciprocorum formativa et certus character, v. g. *imád-koz-ik*, orat, *fogyat-koz-ik*, amicitiam init; *hadukoz-ik*, bellat, *csalat-koz-ik*, decipitur; *tanács-koz-ik*, consultat; *kíván-koz-ik*, desiderat; *felejt-kez-ik*, obliviscitur etc.

k - z - d cum congruis intermediis aliqua *intransitivo - frequentativa*, profert pronomine *ik* aucta, v. g. *tuda-kozód-ik*, sciscitatur, inquit in aliquid; *bontu-kozód-ik*, *értekeződik*, idem etc.

-l est prae omnibus litteris servilibus feracissima, usque ope a verbis quaedam, a nominibus vero, et ab

obsoletis vocibus quam plurima derivantur verba activa, aequae ac neutra, vadit autem cum adglutinativa *a*, *e* vel *ö* brevi vocibus congruenter; nominibus vocali terminatis immediate accedit; ex neutris quaedam *ik* volunt, alia rursum temunt, verbalia sunt v. g. *forr-al*, fervefacit; machinatur; *megszól-lal*, loqui incipit; nominalia sunt: *csodá-l*, miratur; *hegedű-l*, fidibus ludit; *mesé-l* fabulatur, *besze-l* loquitur; *haszná-l*, prodest; *orvos-ol*, medetur; *inger-el*, stimulat; *füstöl*, fumat; *aján-ol*, hodie; *aján-l* commendat; *szag-ol*, odorat; *kapcs-ol*, nectit; *gond-ol* cogitat, curat, etc. Cum *ik* v. g. *fej-l-ik* evolvitur; *hanyat-l-ik*, deiicitur; *három-l-ik* etc.

-ll sine pronomine *ik* dat activo-intransitiva; cum *ik* vero neutra stricte dicta, eaque ut plurimum colorum, est vero hoc posteriore ex respectu formativa haec nobis in tantum cum Arabibus communis; quatenus et illi in verbis colorum ultimam radicalem duplicant, et propterea formam IX. *Oberleitner*, propriam colorum esse, asserit, v. g. *sárgallik*, *barnallik*, *tarkallik*, *pirosollik*, *kékellik*, *fe-jérellik*, *zöldellik*, *veresellik*, *feketellik*, *szőkellik*, etc. Quod tamen Beregszászi identidem adnotat: „*Etiám in Língua Arabica per duplex ll formari verba colorum.*“ Saltem tenui meae notitiae haud constat; per duplicationem tamen ultimae litterae radicalis a reliquis distincta eorum forma ex *Aryda* et *Oberleitner* mihi patula est.

ül-ül, format quam plurima verba intransitivo-activa ex variis partibus Orationis v. g. *von-ül*, *nyom-ül*, *jár-ül*, *bám-ül*, *ör-ül*, *der-ül*, *ker-ül*, *ür-ül*, etc. Ab adiectivis talia si fiant, desinantia in *a*, *e*, vocalem ultimam assimilant adglutinativae huius formativae, ut: *tiszt-ül*, a *tiszta*, *sárg-ül*, a *sárga*, *csuny-ül*, a *csunya*, *zöld-ül*, a *zöld*, *szép-ül*, a *szép*. etc.

l-l parit verba intensive transitiva cum intercalari *a*, vel *e* iam longa; ut plurimum si a verbis; iam brevi,

si a nominibus deducantur, v. g. *fáj-lal*, dolorem sentit de aliqua re; *hir-lel*, vulgat; *szám-lál* numerat; *táp-lál*, nutrit; *szag-lál*, odorat etc.

s-l dat: *rout-sol* manibus, vel alio modo atterit.

sz-l dat quaequam diminutiva activa v. g. *bont-szol*, dissecat, dilaniat; *von-szol*, huc illuc trahit; *ún-szol*, urget etc.

zs-l praecedenti similia facit, ut: *per-zsel*, ustulat; depilat suem igne; *tör-szöl*, terit; idem significat etiam *dör-szöl*, etc.

l-l parit quaequam activa, ut: *vígusz-tal*, consolatur; *tapasz-tal*, experitur; *nehéz-tel*, subirascitur; gravatur, aegre fert; *hazud-tol*, mendacii arguit quemdam etc. *l-t* habet *kos-lal* divagatur, discurrit: coitum exercet de canibus.

-m gignit intransitiva obsoleta, uti: *élem-ik*, *félem-ik*, *folyam-ik*, *csuszam-ik*, *ficzam-ik*, *vetem-ik*, etc. ex quibus per *l* fit: *félemlik*, *folyamlik*, *csuszamlik*, *ficzamlik* aut per *d* fit: *vetemedik*, *csuszamodik*, *ficzamodik*, *folyamodik* etc.

-n verba quae ex monosyllabis a sono fictis, per *g* frequentativa fiunt, (ut suo vidimus loco) ope huius formativae in verba unum sonum significantia, abeunt, ita tamen; ut radicalis ultima simplex si fuerit, duplicetur, v. g. *ropog*, *ropp-an* strepit; *zök-ög*, *zökk-en*, cespitat; *bugy-og*, *bugygy-an*, scaturit, strepit; littera tamen *h* utpote ex genio orientalium indageschabilis duplicari nequit, v. g. *zuh-og*, *zuh-an* resonat; *suh-og*, *suh-an*, susurrat, *pik-eg*, *pik-en*, respirat etc. Ex his tandem per *t* simplex activa fiunt, ut: *zökkent*, strepitum facit; *roppant*, idem; *zuhant*, idem; etc. *int*, profert aliqua solum, ut: *nyal-int* lambit; *nyom-int*, premit; *kacs-int*, amatorios oculos figit etc.

-szl aliqua gignit transitiva, ut: *fogy-aszt*, consumit, minuit rem suam consummando; *term-eszt*, pro-

creari facit; *vál-aszt*, seligit; tanto vero feracior formativa est activorum ex intransitivis per litteram *d* formatis; dum hanc litteram elidit, vel assimilat sibi, ut *akad*, adhaeret; *akaszt*, adhaerere facit; *árud*, exundat, *áraszt*, exundare facit: *reped* finditur, *repsz*, findi facit; *támad* exoritur; *támaszt*, exoriri facit; *szalud* fugit, *szalaszt* fugere facit, et innumera alia.

it verbale immutabile; verba intransitiva per *dül*, *dül*; *ül*, *ül*; formata, nec non derivata a primitivis per *d*; imprimis nominalia per *s* et *d* facta in transitiva mutat, et quidem ita, ut per *dül*, *dül*, derivata ultimam suam *ül*, *ül* abiciant, sicut hoc idem fit in derivatis per *ül*, *ül*; per *d* formata vero hoc ipsum elidunt, v. g. *moz-dül*, movetur, *moz-dít*, movet, *csendül*, sonat, *csendít*, sonare facit; *szender edik*, dormitat, *szender-ít*, dormire facit; *tanül*, discit, *tan-ít*, docet, *ür-ül*, evacuat, *ür-ít*, evacuat; *savanyodik*, acescit, *savany-ít*, acidum reddit. Talia sunt porro: *lódít*, *ámít*, *kábít*, *bolondít*, *hárit*, *csufít*, *csorbít*, *nehézít*, *bővit*, *egyesít*, *közelít*, etc. Sicut vero dantur talia neutra, in *ül*, *ül*; a quibus activa per *ít* haud formantur; ita vicissim inveniuntur plura activa per *ít* derivata, ex quibus haud per *ül*, *ül*; sed per *d* intransitiva fiunt, v. c. *állapít*, stabilit; *állap-odik*, stabilitur; *alapít*, fundat, *alap-odik*, fundatur; *gyarapít*, congregat, cumulat; *gyarapodik*, congregatur, cumulatur. etc.

-t simplex ex verbis *intransitivis transitiva*; ex transitivis *factitiva* facit; et verbis in *m*, *n*; nonnullis in *l* desinentibus, absque *adglutinativa* adiungitur; secus plerumque cum brevi *a*, *e*, v. g. *serken-t* excitat; *csattan-t*, strepitat; *terem-t* creat; *jelen-t* significat, *lop-at* curat furari, *mér-et*, mensurari curat; *önt*, fundit etc. Anomala in *sz*, hoc in casu idem in *t* vertunt, ut: *vet-*

et, cmi curat; *vit-et*, ferri curat, *et-et*, comedi curat; *hit-et*, credi facit, persvadet etc.

t - t duplex cum brevi *a*, *e* *intermedia*, sicut prior, est proprie characteristica factitivorum, et ex neutris activa, ex activis factitiva creat; v. g. *szok-tat*, adsvefacit, ex *szokik*, adsvefit; *bíz-tat* excitat, bona spe esse iubet, promittit, a *bízik* confidit; *ültet*, implantat, sedere facit, ab *ül*, sedet; *íta*, *olvas-tat*, *szeret-tet*, *épit-tet*, *készít-tet*, *tanít-tat*, *tanít-tat*, *nyom-tat*; est activum; cui si iterato addas characteristicam factitivorum; *nyomtat-tat*, fit factitivum. — Peculiaris utriusque huiusce factitivorum formativae dos est, ut si duplicate addantur verbis, actionem per unum iubent, ut a tertio peragatur, sic: *vágat*, significat: *immediate ipse curat secari*; *vágat-tat* iam indicat: v. g. *Petrus curat per Paulum a tertio lignum secari*; sic procedunt: *nyírat*, *nyírat-tat*; *lopat*, *lopat-tat*; *kapat*, *kapat-tat*; *írat*, *írat-tat*; Ex factitivis dein fiunt passiva, actione ab uno in aliud immediate; vel in tertium mediante altero, transeunte, v. g. *íratik*; *scribitur a Petro*; *írat-tatik*, *scribi curatur per alium a Petro*.

-z est fertilis genitrix verborum tam activorum, quam neutrorum, eaque a varia sermonis parte deducit, v. g. *ölt-öz-ik* induit se, *csikland-oz*, titillat; *szárm-oz-ik*, descendit; *irány-oz*, collineat, *bor-oz*, pítizat; *búcsú-zik*, valedicit; *kegyelm-ez*, aggratiatur; *virág-zik*, floret; *lo-vaz*, equitat; *hab-zik*, spumat etc. Quae omnia usus et solers exercitium, investigatio in origines vocum, harumque assiduum examen magis patula reddent.

§. 70.

De derivatione Adverbiorum.

Formativae, quarum ope e diversis orationis partibus adverbia derivantur, sunt:

-l-g cum intermedia *a, o*, gignit adverbia plerumque a participio praesenti, ut: *muló-lag* obiter; *hihető-leg* credibiliter; *futó-lag*, cursim; *állító-lag* affirmative; *ujo-lag*, denuo; *fölös-leg*, superflue etc.

-n adiectivis in vocali terminatis immediate; consona finitis autem cum congruente adglutinativa accedit et adverbiorum ferax mater est; v. g. *sárgá-n*, flave, *szép-en*, pulchre; *feketé-n* nigre; *elmés-en*, ingeniose; *korá-n*, mature; *édes-en*, dulciter, *okos-an*, prudenter; *keső-n*, tarde, *ritká-n*, raro etc. Dum vero substantivis, et pronominiis accedit, postpositionis vi vadit; ut §. 33. vidimus.

-st Adverbia ex participio invariabili secundo format aliqua, v. g. *bizvá-st*, *folyvá-st*, *nézve-st*, etiam aliqua e nominibus, ut: *öröm-est*, *lép-est*, *kép-est*, *látom-ást*; etc.

-l-n vel *t-l-n*, adiectiva hac formativa derivata saepe adverbii instar usu veniunt; v. g. *vélellen esett*, inopinate evenit; *kellelten tette*, non lubenter fecit, etc.

vá, ve ex adiectivis quaedam facit adverbia, ut: *kevessé* parum; *sokká*, diu etc.

-ül, ül ex adiectivis quam plurima adverbia parit; dum vero substantivis additur, postpositio est: v. g. *rút-ül*, turpiter, *bolond-ül*, stulte; *rest-ül*, pigre; *ember-ül*, homine digne, seu honeste; *magyár-ül*, hungarice, etc.

-t quaequam dat, ut: *gyakorla*, frequenter; *szinte*, quasi, *százszor-ta*, centies, etc.

S e c t i o III.

De vocum compositione.

§. 71.

Notio compositionis.

Compositio est vocum duarum, aut plurium in se claram notionem habentium, coniunctio; cum notione iam increscente et ampliore: Voces, quae a se diversae in unam coalescunt *partes componentes*; vox autem, quae e duabus coalitis nova exurgit, *composita* audit.

§. 72.

Notiones praeviae de vocum Compositione.

Prius atque ad modum *compositionis* proponendum accedamus; sequentia generationi notatu digna censemus.

I. Vocabulorum compositorum lingua nostra, utpote orientalis, vi genii sui minus ferax est, atque sint linguae occidentales, v g. Germanica vel etiam Graeca; ut adeo si quis hac in parte linguam hungaricam ultra modum ditare vellet: facile in Labyrinthum, unde exitus haud pateat, incideret; et potentes imitari volens Aesopi ranae simile fatum subiret. Cum tamen non desint quaedam voces compositae, in his advertere oportet:

II. Tantum partem posteriorem componentem in quavis composita voce ulteriori subiacere mutationi; et hanc, dum prior immutabilis manet, inflectendam esse; v. g. *harmad-évi*, *harmad-évinek*; *kert-beli*, *kert-beli-ek*; *láb-beli*, *láb-beli-nek* etc.

Nota. Ab hac tamen Regula excipiuntur: *Husvét* et appellativa cum nō uxor, mutato in *né* composita, quae derivatorum naturam potius, quam compositorum sequuntur, ut

Húsvét-et, Húsvét-nak; et non, ut analogia posceret: Húsvét-et, Húsvét-nék; barát-né-nak, et non: barát-né-nek: puskásné-nak, et non puskásné-nek etc.

III. Dantur quaedam nomina composita ex domesticis, et peregrinis vocibus; v. g. Hebraicis, Persicis, Arabicis, imo dantur voces, ex duabus peregrinis coactae, et his in casibus vox composita plerumque significatum eum habet; quem peregrina separatim sumpta, exprimit, v. g. *Id-nep*, vel hodie: *In-nep*; coalluit ex nostro *nap* dies et arabico عيد Festum;

Had-nagy ex Arabico هادي rexit, duxit, inde *Dux itineris*, et nostro *nagy*; *Hó-nap* mensis, ut alibi iam adduxi. *Sám-fa* ex Persico *Sám*, et nostro *fa* etc. His iam praemissis agendum de modo compositionis.

§. 73.

De compositione nominum.

In compositione nominum et quidem:

a) Substantivorum advertendum: quod ea imprimis cum participio praesenti iungi ament, ita quidem; ut nomen tali in casu sit in accusativo, non tamen habeat affirmativum accusativi, more Hebraeorum; apud quos pariter nota accusativi saepius exmittitur v. g. *kép-író*, pictor quasi *képet-író*; *fő-kötő*, vitta, pro *főt-kötő*; *jó-tévő*, pro *jót-tévő*; *tiszt-tartó*, *gyertya-tartó*, *szem-fény-vesztő*, *kez-kenő*, *csép-ladaró*, *Haza-szerető*, *Isten-felő*, *Elöl-járó*. etc.

Plura substantiva, eaque Nomina imprimis artificum cum *gyártó* (ex *gyár* obs. unde hodie: *gyárat*, *gyártat* orto) et rebus, circa quas occupantur, coalita, reperiuntur, v. g. *szij-gyártó*, coriarius; promiscuo usu

vi Euphoniae etiam *szi-j-jártó*, *kötél-gyártó*, *restarius*; *kerek-gyártó*, *carpentarius* etc.

Plura item nomina locorum cum nominibus: *hely*, *hegy*, *föld*, *vögy*, *falu*, *szeg*, *fa*, *ház*, *kút*, *lak*, *hid*, *vár*, etc. coalita reperiuntur, sic ex sola Dioecesi Sabariensi plura exempla adferre licet, v. g. Szombat-hely, Szerda-hely, Ket-hely, Salom-vár, Eger-vár, Sár-vár, Német-ujvár, Vas-vár, Győr-vár, Iker-vár, Vörös-vár, Uj-hegy, Döbör-hegy, Cser-hegy, Lak-hegy, Hegy-alja, Hegy-falu, Eger-vögye, Köles-völgye, Völgyi-falu, Torna-földe, Bonczód-földe, Pördefölde, Him-földe, Dömc-földe, Radafalva, Gyanafalva, Istvánfalva, Ujfalu, Pócsfalu, Egerszeg, Páliszeg, Vasszeg, Borbásszeg, Bánszeg, Iborfa, Mihályfa, Jánosfa, Fintafa, Bádonfa, Zelefa, Kosárháza, Jánosháza, Kámánháza, Taródháza, Hidegkút, Köveskút, Kútfej, Szentkút, Ujlak, Sároslak, Hidvég, Andrásida, Megye-hida etc.

Nomina porro appellativa foemininā componi amant cum *né* seu *nő* uxor, quae tamen ad derivata vocabula ex eo obtutu rectius referri possunt; quod respectu inflexionis eorundem sequantur naturam, uti iam §. praecedenti adverti, v. g. *Szabó-né*, *Király-né*, *Puskás-né*, *Otvös-né*, *Pálfi-né*, *Egerfi-né* etc.

Plura nomina tam appellativa, quam propria cum *fi* composita. inveniuntur, ut: *barom-fi*, *egér-fi*, *Pál-fi*, *Pék-fi*, *férj-fi* etc. Cum *fő*, ut: *kút-fő*, fons, principium; *Hét-fő*, dies Lunae: imprimis autem adiectiva, ex ordinalibus et *fő* solent componi ad animalium annos indicandos, ut: *harmad-fő*, *negyed-fő*, *ötöd-fő*, etc.

Nomina fractionem indicantia, ex ordinalibus et Substantivo *fél*, vel *rész* coalescere solent, ut: *harmad-fél*, *ötöd-fél*, *hatod-fél*, *heted-fél*, *nyolczad-rész*, *kilenczed-rész*, *ezred-rész* etc.

Cum nomine latino *forma* civitate donato, similitudinem indicantia; formam, in notione Latinorum sumtam, exprimentia, substantiva composita fiunt, ut: *torony-forma*, *nadrág-forma*, etc.

Denique substantiva cum diversis partibus Orationis componere moderni imprimis linguae nostrae Cultores amant; qua in re multos iam ultra limites quoque processisse; et vocabula composita, genio Linguae manifeste adversa, in lucem protulisse; potius optarem, ne id verum sit, quam operosius probare adnitar; sic quis non horreat huiusmodi composita proferre? *őné*, *ökör-né*, *any-bészélet* etc.

II. Adiectiva tempus indicantia imprimis cum *évi*, adiectivo, (ex *év*, Latinis *aezum*; per *i* formativam orto,) et ordinalibus componi amant, ut: *harmad-évi*, *negyed-évi*, *ötöd-évi*, *hatod-évi*, etc.

beli adiectivum ortum ex *bel* et *i*, imprimis multa composita profert, internam qualitatem exprimentia, v. g. *láb-beli*; *kort-beli*, *Vár-beli*, *ház-beli*, etc.

féle dat numeralia multiplicativa composita ex cardinalibus, et aliis vocibus, ut: *egy-féle*, *hat-féle*, *sok féle*, *ezer-féle*, etc.

való participium ferax imprimis mater adiectivorum non tam compositorum, quam per circumscriptionem Infinitivi et ope illius productorum; v. g. *enni-való*, comestibilis, *inni-való*, potabilis, *olvasni-való*, legendus, etc. Etiam cum aliis vocibus componi amat, ut: *nekem-való*, pro me valens, *neked-való*, *neki-való*, *elöttem-való*, etc. Quae tamen omnes sunt stricte phrases circumscriptivae, e genio linguae explicandae, et non, ut quidam erronee docent, voces derivatae.

§. 74.

De compositione verborum.

Constructio, seu compositio verborum cum particulis *be, el, meg, le, föl, ki, rá, hozzá, mellé, alá, által, túl, viszsza, össze*, etc. Supplet composita Latinorum; multiplices itaque pro diversitate particularum quibuscum verbum aliquod coniungitur, significationes exoriuntur, quas singula assumunt verba, et has lexica docent; aliquas tamen observationes de frequentioribus atque gravioribus verborum cum particulis componendi rationibus hic subiungimus. Et quidem:

I. Particulae hae verbis, in tempore praesenti existentibus, ut plurimum notionem futuri inferunt, v. g. *megyek*, eo, *elmegyek*, abibo; *mondom*, dico; *megmondom*, dicam; *öltözöm*, induo; *fölöltözöm*, induamme; *töröm*, *összetöröm*, confringam, etc. Quare si haec et similia verba ad praesens tempus designandum sint adhibenda; tum eis postpositio: *felé*, versus, addi solet, v. g. *az ellenség dulja föl felé a' várost*; *be felé megyen*, *ki felé jó*, etc. Praeterea

II. Satis multa verba intransitiva, in reciproca, activaue mutant, quae igitur secus pronomine *ik* aucta sunt, nec sine eo subsistere possunt, iuncta cum his particulis idem abiiciunt, v. g. *eszem*, *iszom*, *megeszem*, *megiszom*, etc. Hoc vero in casu iam non solum indeterminate, verum et determinate flecti queunt, et revera flectuntur. Caeterum in his omnibus optimum ducem praebebunt lexica et usus.

§. 75.

De Compositione Adverbiorum et Coniunctionum.

Plura adverbia inveniuntur composita cum substantivo *kor* aetas, tempus, v. g. *akkor*, tunc; *őszkor*, autumnus; *tavaszkor*, vere, *jókor*, mature, recto tempore; *egyébkor*, *mikor*, etc.

képen pariter plura adverbia, e multiplicativis imprimis composita, dat, ut: *kétféleképen*, *háromféleképen*, *főképen*, praecipue etc.

Cum *óta* componuntur: *rég-óta*, *tegnap-óta*, *mióta*, *az-óta*, etc.

Cum *szer* vocabulo, series, quod est idem cum Arabico سُر Hebraeis שר paries, lapilli seriatim positi, murus nobis utique *sor*, et *szer*, e cardinalibus et ordinalibus exurgunt, adverbia composita, ut: *három-szor*, *harmad-szor*, *negyed-szer*, *sokszor*, etc.

Generatim vero dictum esto tam adverbia, quam coniunctiones inter se, nec non aliis cum vocibus iungere, solenne esse; v. g. *hogyha*, *mintha*, *azután*, *ígyhát*, *ámde*, *igazugyan*, *mielőtt*, *többire*, *elvégre*, *egyébiránt*, *mincl*, *annál*, *azonfölül*, *azonkívül*, *hancum*, *lefele*, *otthon*, etc.

P a r s V.

S y n t a x i s.

§. 76.

Notio ac Divisio Syntaxis.

Syntaxis est: systema regularum voces, ac sententias apte concordandi, ac construendi in unam propositionem, dictionem, vel orationem.

Ex qua notione patet duplex munus eius, nimirum:

a) voces ac sententias, in se invicem concordandi, coordinandi ;

b) easdem rite construendi.

In omni vero sermone voces in tali nexu, aut ab invicem dependentia sunt, ut unum ex iis aliud veluti regat, et iuxta se concordari postulet, hinc in Syntaxi vox, quae alteram veluti dirigit, *regens* ; quae vero a *regente* pendet, *rectum* nuncupari solet.

Dividi proin Syntaxis vi duplicis sui muneris potest in duo capita, quorum unum de vocum concordantia; aliud de regimine, seu constructione earumdem agit.

C a p u t I.

De vocum Concordantia.

§. 77.

Notio Concordantiae vocum.

Sub nomine *concordantiae* vocum venit, earumdem sub certo respectu ad se invicem congruens applicatio, et in certo definito ordine dispositio. — Certam ad se invicem concordantiam vero exposcunt nomina substantiva cum substantivis aliis, vel adiectivis occurrentia, et tam substantiva, quam adiectiva cum verbis; ad fixum quemdam ordinem vero in sermone quovis singulae orationis partes disponendae veniunt; de his igitur in sequentibus.

§. 78.

De Concordantia Substantivorum.

Respectu Concordantiae Substantivorum sciendum.

a) *Subiectum*, quod quandoque etiam *adiectivum*, vel *pronomén*, substantivi loco positum esse solet, concordat cum verbo in persona et numero, v. g. *az erényt kiki dicséri*; virtutem quisque laudat; *a' gyerekek tanul*, puer discit; *a' szorgalmatosak boldogúlnak*, diligentes beantur.

b) Nomina substantiva, quorum unum *subiectum*, aliud *praedicatum*, est, in numero concordant, v. g. *Zrínyi Magyar Hős*, *az Ezredesek nagy urak*; *Péter bíró*; etc.

§. 79.

De Concordantia Adiectivorum.

Adiectiva usurpantur: vel ut *substantiva*, vel ut *Epitheta* ornantia; vel denique *praedicati* vices agunt. In primo casu leges nominum substantivorum sequuntur; v. g. *az erkölcsösök tiszta szívűek*; *szegények bíráják mennek' országát*. Altero in casu abque ulla mutatione nomini suo in forma absoluta praefiguntur v. g. *jó ember*; *rossz gazda*; *szép kertek*; *nagy hegyek*; etc. Si vero *praedicati* vices obeant, cum *subiecto* in numero, et casu concordant; c. g. *A' Lengyelek vitézek*; *a' tudományok hasznosak*; *a' tudomány hártékony erkölcs nélkül*.

Porro, dum adiectivum, a suo substantivo remotum, post propositionem integram per certam particulam ad illud revocatur; etiam in numero, et casu concordat v. g. *vettem könyvet*; *pedig szépet*; *eladtam ruhámat*; *pedig az újat*. Denique dum meminisse velim

lectorem, huc etiam numeralia, et participia referenda esse; de iis sciendum est, quod substantivum, aut verbum nunquam ad pluralem ponant, nisi formativa numeri pluralis Aramaeorum *-u* fuerint aucta; v. g. *száz forint*: nuspiam dixeris: *száz forintok*; *húsz aranyom van*; et non: *húsz aranyaim vagynak*; recte tamen adhibes: *hatan mentek*, *tizen voltak*, non: *tizen volt*, etc.

§. 80.

De Concordantia verborum.

Verbum omne finiti modi cum suo substantivo in numero, et persona concordat; v. g. *katonák érkeztek*, *jó bor termett*. — Si duo aut plura substantiva per copulas iuncta eiusdem personae subiecti vices gerant, et in singulari sint, verbum plerumque ad pluralem poni amat; v. g. *Bátyám, és hugom is eljöttek*; quamvis et singularis recte adhibeatur; v. g. *az ész, okosság és jó tanács a' vénekben van*. Si vero diversae personae sint; cum digniori persona verbum concordabit; v. c. *Ha te, és testvéred egészségesek; én, és bátyád különösen örvendünk rajta*. Pronomina personalia: *én, te, ő, mi, ti, ők*, communiter in oratione subti-centur; v. g. *testvérednél voltam*, *de nem volt otthon*.

§. 81.

De vocum debita dispositione in genere.

In vocum dispositione generalis regula esto: ut illa pars orationis, cui singularis, ac principalis vis inest; quod pondus, ac momentum orationis constituit, primum in enunciatione teneat locum; a quo igitur

loco et variae eiusdem dictiones significationes secundariae, et diversi eiusdem propositionis sensus pendent. Quae porro ad unam propositionem complendam adtinent; ab invicem divellere cautum esto. Speciatim vero notandum:

a) Subiectum plerumque primum in sermone locum occupat; cui dein superadditur Praedicatum; copula vero, si explicite ponenda sit, ultimum locum tenebit.

b) Si non sit in oratione coniunctio; moris est dictionem adverbio inchoare; v. g. *Holnap haza megyek minap nagy eső volt.*

c) Si plura nomina recurrant cum postpositione, unum verbo praemitti, alterum subiungi eleganter poterit; v. g. *holnap dél után ki megyek az erdőre; tegnap reggel nálam volt iskola után.*

d) Verbum, ni pondus orationis in eo resideat, ut plurimum constructionem claudit; v. c. *kérésem fogantatos volt; Bátyam tegnap magához hivatott.* —

Eleganter immediate post particulas interrogantes, vel etiam negantes locatur verbum; dum per negationem impressionem maiorem in quempiam facere intendimus v. g. *hogy vetted ezen gyűrűt? nem voltál te ma ál-dáson.*

§. 82.

De dispositione Articuli speciatim.

Articulus *determinans*: az a) in universum praepositur nomini generali, quod res plures complectitur; sive per contextum, qui generale nomen ad certam partem restringit, determinato; sive quacunque ratione definito v. g. *az ember halandó; a' király első személy az országban.*

In specie praepositur a) Appellativis, nec non nominibus populorum, fluviorum, montium, sylvarum,

v. g. *a' Duna nagy hasznot hajt; az Angolok sokban hasonlítanak a' Magyarokhoz; a' törökök már lassanként kezdenek bort inni* etc.

b) Nominibus propriis, dum ea, pluribus attributa, ad instar appellativorum usurpantur; vel dum plura subiecta eiusdem nominis ab invicem distinguere volumus, v. g. *mostanában ritkák a' Plátok; Hunyadiak, etc. éljenek a' Jánosok.*

Item, dum quempiam amice, aut e converso cum contemptu, et minis nominamus; nomini eius articulum praeponere solenne est; v. g. *Azzal a' Pistával nekem ne társalkodjál; azt az Illést én egyszer jól megszidom.*

c) Post pronomina demonstrativa constanter articulus ponatur; v. g. *az a' kocsí; ez a' ház; ez az Asztal; etc.*

d) Articulus denique etiam Pronominibus, Adiectivis, et Participiis praeponi solet; praesertim si loco substantivorum adhibeantur; vel in definito sensu usurpentur; v. g. *a' kit látsz, ez az enyém, a' járt utat, a' járattlanért el ne hadd.*

Non ponitur vero Articulus, si nomen est indeterminatum, vel in se satis definitum; adeoque

a) Cognominibus, nominibus propriis Personarum, Urbium, Pagorum, Castellorum, Articulus praeponendus haut erit; v. g. *Péter, Eszterházy, Buda, Magyar Ország, etc.*

b) Nominibus, in statu relationis positís, dum rectum nomen affirmativa dativi apocopatum est, articulus praefigitur nunquam; v. g. *Isten' háza, Úr Angyala, Király' akarajja, etc.*

c) Voces, aut particulae interrogantes articulum patiuntur nunquam; v. g. *Hol vagy olly sokáig? ki volt nálad? mit csinálsz? etc.*

d) In proverbiiis haud est moris articulo uti; v. g. *Annyi pénze van, mint békának tolla; bagoly is bira barlangjában: sok lúd disznót győz.*

e) In exclamationibus quoque, et vocationibus articulus emanet; ut: *Gyermek! tanulj; Ember! gondold meg méltóságodat.*

f) Nomen Dei *Isten*, dum alias articulum suscipit; his in phrasibus non habet: *Isten hozzád, Isten veled, Isten hozott, Isten bocsáss*, etc. quia in similibus utique obtinet vocatio, vel allocutio Dei.

Nota. Dum nomen omnimode indeterminatum vult relinquere Hungarus: utitur numerali: egy, quod a quibusdam Grammaticis pro articulo indeterminato habetur; hoc tamen nobis omnino stricte numerale est, ita, ut quisquis extra hunc usum adhibeat, facile in germanismum incidat, v. g. vere Hungarico dico: *embert látok a' hegyen*, dum quodnam sit individuum, illud non distinguo; si vero dixero: *egy emberet látok a' hegyen*; pure puteque unum intelligo hominem — sic si quis phrasim: *Die Demuth ist eine solche Tugend* etc. transponeret: *az alázatosság egy olly erkölcs: germanizare dicendus esset, cum verbo tenus verteret pro: az alázatosság olly erkölcs.* Notandae porro sunt phrases: *adj almát, da poma; adj egy almát, da unum pomum; adj egy kevés almát; da modicum de pomo; adj dinnyét: adj egy kevés dinnyét; adj egy dinnyét: et plura huiusmodi. —*

§. 83.

De Dispositione Substantivorum.

Nomen constanter apud Hungaros cognomini postponitur v. g. *Cseh Ádám, Angyalfi Péter*; nomen proprium appellativis dignitatum, officiorum, opificiorum praeponitur; v. g. *Mátyás Király, József Császár, Bathányi Herczeg, Pál Apostol; József Gazda, Imre legény*, etc.

Nota. Nomina *Herczeg*, *Princeps*; *Gróf* comes; *Báró* cognominibus praefiguntur, dum his immediate et nomina succedunt; v. g. *Gróf Széchenyi István*; *Herczeg Batthányi Fülöp*; *Báró Szepessy Ignác* etc. — Pariter nomina locorum, montium, fluviorum, non modo propria; sed et appellativa, in statu regiminis locata regenti suo praeponuntur; v. g. *Buda' vára*; *Bécs' városa*, *Dráva vize*; *Horváth ország' Bánja*; *Város háza*, etc.

Nomina honoris: *Uram*, *Aszszonyom*, *Úrfi*, *Kis-Aszszony*, *Leány Aszszony* nominibus, quibus tribuntur, postponi debent; nec probari quit mos, apud nonnullos receptus eadem praeponendi v. g. *Szalai Uram* *Földi Uram*, *szomszéd Aszszony*, *Sógor Aszszony*, etc.

Si duo substantiva, ad res diversas adtinentia, in statu constructo occurrant, rectum regenti constanter praemittendum erit, v. g. *Anyám' háza*, *Péter' kalapja*; potest tamen et postponi; quo in casu rectum in Dativo: sensu proprio sumpto, erit, et articulum ante se exposcit v. c. *háza az Anyámnak*, *foga a' lónak*, etc. Si tamen nomen rectum articulo provisum fuerit; dativus hoc in casu, genitivi loco adhibitus, constanter praeponitur regenti, v. g. *ennek az embernek kincse*; *annak a' Deáknak könyve*; nam hoc in postremo casu pronomen demonstrativi vi, et non articuli valore procederet; *hic est hominis thesaurus*, *hic est studiosi liber*; dum in priori casu indicat; *huius hominis thesaurus*, *illius studiosi liber*.

§. 84.

De Dispositione Adiectivorum.

Adiectivum, qua Epitheton, substantivo praeponitur; quod idem facit Substantivum; dum in rarioribus quibusdam casibus adiectivi valore procedit, v. g.

erős ital, rossz lazaf; vas veszsző; borjú bőr; bika bőr; ló bőr, etc. subiungitur, tamen adiectivum substantivo; dum illius ope huic maius pondus addero volumus v. g. *az Isten mindenható; vettem lovat, pedig szepet.* Adiectiva per *nyi, ú, et ű* derivata, ante se aliud constanter adiectivum exposcunt v. c. *hat ölnyi; nagylábú; szép eszű; nagy méltóságú, etc.*

§. 85.

De positione aut omissione verbi substantivi in oratione.

Substantivum verbum: *van, vannak*, ponitur in oratione;

a) Dum per hoc existentiam alicuius rei indicamus, v. g. *van pénz*, est pecunia; *vannak kövé vált fák, halak*; sunt petrificatæ arbores, pisces.

b) Dum ex adverso rei cuiuspiam existentiam negamus; *nincs* et *nincsenek* ponetur; v. c. *nincsen fa, nincsenek orfiosok, etc.*

c) Denique dum praeter realitatem, per dativum cuiuspiam quid adtribuimus, aut vicissim denegamus v. c. *Nekem van könyvem, de Pálnak nincs; Péternek van pénze; de nincs szép ruhája; Jakabnak pénze nincs; de van ékes Attilája.*

Omittitur vero verbum substantivum

a) dum quidquam de subiecto per praedicatum nominale simpliciter affirmamus, vel negamus; et hoc in casu copulae vices tacite init in enunciatione verbum substantivum more orientalium; e. g. *Az egészség nagy kincs; Salamon bölcs Király.* Si tamen de subiecto haud praesente sonet praedicatum; copula post praedicatum exponatur v. c. *Atyám Ezredes volt, Bátyám Huszár volt*; cautum vero esto dicere: *Bátyám volt katona*, in simili enunciatione; nam ordine sic

turbato iam emphatica fit propositio, quasi diceret: *mít? Bátyám volt katona?* —

b) Dum per genitivum sensu proprio possessivo sumtum, alicuius possessionem indicamus, etiam subti-
cetur; v. c. *És a' kert Eszterházy Miklóse', ex a' rét
a' városé'.* —

§. 86.

De Dispositione postpositionum.

Postpositiones, vi nominis sui formae nominum ab-
solutae, vel auctae, hoc est nominativo singulari, vel
plurali adglutinantur, si inseparabiles; postponuntur,
si separatae fuerint, v. g. *fánál állott; az ajtóhoz
ugrott; az ablak mellett állott; a' hegy felé futott,* etc.

Attamen etiam ante nomen locari possunt aliquae,
et in hoc casu adverbiorum vim subeunt; ac propterea
nomen aliam postpositionem quoque sibi addi vult v. g.
túl a' Dunán, kívül a' városon. Porro in compositio-
ne verborum (ut §. 74. diximus) communiter praepo-
nuntur iis, atque in unam coalescunt vocem; v. g. *ál-
tal-ugrom, kimegyek,* etc. — Attamen in Imperativo
verbis subiunguntur, nec nisi maioris emphasis gratia
praemiuntur; v. g. *menj ki, ugorj által, dobjad le,
verd meg.* — Frequentissime vero a verbo suo, im-
primis in infinitivo posito, per alias voces separantur
e. c. *el kell túrni, meg kell lenni, vissza lehet venni;*
denique accedentibus particulis negativis, vel pro-
hibitivis: *sem, nem, se, ne,* divelli a verbo solent;
v. g. *föl nem vette, meg ne ijedj, el ne mulaszd, meg
nem lehet;* etc. — Caeterum hanc variam locationem
postpositionum, diuturnior imprimis usus et exercitium
docebit.

§. 87.

De dispositione adverbiorum, coniunctionum, et interiectionum.

Adverbia penes Adiectiva, aut verba recurrere solent in sermone; et proprie adiectivis constanter prae-mittuntur; in verbis pariter hoc obtinere solet; quandoque tamen sic exposcente propositionis indole, subiungi solent verbis; v. g. *nagyon hasznos, igen kelle-mes; igaz, hogy szépen irsz; de irhatnál szebben is; olvass hangosan; tanulj jobban*, etc.

Coniunctiones, et interiectiones ordinarie primum in dictione locum tenent. Quamquam interiectiones persaepe etiam in medio dictionis, seu voces solitariae, et affectuum notae occurrere possint; v. g. *Ha jól tanúlsz, hasznát veszed. Oh hát melly ritka madár vagy te Erény! áldott erény az emberek közt! sokan be kár! elfelejtkeznek magokról hogy emberek, 's Istenem! halmozva halmozzák magokra a' bűnnek rossz követke-zését.* —

C a p u t II.

De Regimine, seu Constructione vocum.

§. 88.

Notio regiminis vocum,

Sab regimine vocum intelligitur ea harum ad se invicem relatio; vi cuius regens suum rectum in certo casu, vel tempore poni postulat. Fundamentum proin regiminis vocum constituit notus ille versiculus; quis? quid? ubi? quibus auxiliis? cur? quomodo? quando?

His enim quaestionibus ultro innotescit, quomodo quaevis pars orationis construenda veniat.

§. 89.

De Constructione Casuum.

a) *Nominativus* ponitur; dum verbo ad quaestionem: *ki? mi?* quis? respondetur; et prout verbum unius, aut plurium substantiarum habitudinem indicat, ita nominativus singularis, vel pluralis adhibebitur.

b) *Genitivus*, seu possessivus ad quaestionem: *kié? mié?* cuius? ponitur ad indicandam rem in alicuius possessione existentem per verbum substantivum expressum, aut subauditum; v. g. *mi mindnyájan Istené vagynk; ez a' ló Istváné.*

c) *Dativus* propria sua notione aliquid alicui adtribuendi respondet quaestioni: *kinék? minék?* cui? v. g. *Péternek adtam; Pálnak megmondtam.* Idem *Dativus* inservit etiam loco casus *possessivi* (ab aliis genitivi *inflexi*, vel *constructi* dicti) dum nimirum duo nomina, ad res diversas adtinentia, concurrunt, quo instatu *regiminis*, sive *relationis*, seu *constructo* nomini possidenti affirmativum *Dativi nak, nek*, additur, substantivo autem, rem possessam indicanti; affixum tertiae personae constanter adfigitur; id quod exemplo clarius fiet, v. g. *Istennék-országá;* Dei regnum; *Atyámnak képe;* Patris mei imago. Sed *Dativus* loco genitivi positus, apocopationem etiam patitur, exmisso articulo; concurrentibus autem duobus, aut pluribus in alterius possessione existentibus, nominibus affirmativum *nak, nek*, solum ultimo addetur; dum apud priora per *Apostrophum*, ultimae litterae appositum compensatur v. g. *Isten' országá;* *Atyám' háza;* *Péter' könyve;* *Izten' országának bírása;* *Atyám' testvérjének lakása;*

Atyám képe hasonlatosságának kitűnése. — Si vero possessum nomen possidenti praefigatur; *nak, nek*, erit stricte Dativi affirmativum, quo in casu articulus exmittetur nunquam; v. g. *szelessége a' Dunának, hosszúsága a' lidnak; nagysága a' kertnek*; etc.

d) Accusativum poscunt iuxta se verba transitiva, ad quaestionem: *kit? mit? quem? quid?* v. g. *Szeretem atyámat, keresem a' magamét, alamizsnát osztok.*

Nota. Jam in Etymologia dixi; Hungaros ablativum diversimode exprimere posse per postpositiones inseparabiles: igitur nunc §. sequente, de harum constructione agendum venit.

§. 90.

De constructione ablativi pro varietate postpositivorum, quibus exprimitur.

Ablativus constanter per postpositiones inseparabiles exprimitur hoc modo:

a) Dum verbum, aut qualiscunque vox regens, donationem, minas, nutritionem, commutationem, copiam, ubertatem, possessionem, usum alicuius rei, societatem, vel instrumentum indicat, *instrumentale: val, vel* exposcit, e. g. *tisztséggel fölruházta, gyűrűvel megajándékozta; bottal fenyegette; borral él; Péterrel társalkodik; buzáját borral cserélte föl; bővelkedik borral, nagy kincsel bír* etc.

b) *Inhaesivum* poscunt; quae situationem in superficie alicuius rei, pretium, venditionem, commutationem; in regno, urbe, pago, monte, aqua, aut alibi existentiam indicant; v. g. *az utcán szalad, a' széken ül, tiz aranyon vettem, parton árulják, a' Dunán hajókéz, a' Mátrán havazik.*

c) *Illativum* ponitur ad quaestionem *hová? quo?* e. g. *Becsbe ment, templomba indúlt.*

d) *Locativum* adhibetur ad quaestionem: *hol?* *mi-ben?* *kiben?* *ubi?* *in quo?* v. g. *Istenben bízzál; a' kert-ben mulatozik, a' templomban imádkozik.*

e) *Elativum* nominibus ex aliqua re, vel loco egressum, aut ortum indicantibus ad quaestionem: *kitől?* *mitől?* *ex quo?* adhibetur, v. g. *a' városból jött, a' pohárból ivott, az erdőből fát hozni.*

f) *Causale* ad causam alicuius, in locum alterius sumptionem; aut relationem indicandam usu venit; et respondet quaestioni: *kéért?* *miért?* *quare?* *ob quem?* *vel quid?* v. g. *a' viláért sem mernék vétkezni; pénzért adják a' jóbort.*

g) *Advicinativum* designat approximationem, motum, comparisonem, assimilationem, accomodationem ad quempiam, vel quidpiam, et quaestioni: *kihez?* *mihez?* replicat v. g. *az Urához indúlt; a' kalapot fejéhez alkalmaztatta; ember emberhez hasonló.*

i) *Adhaesivum* vicinitatem ad quodpiam subiectum, vel obiectum, cum gradu comparativo vero comparisonem; atque respondet quaestioni: *kinél?* *minél?* apud quem, vel quid? v. c. *az asztalnál ült, nagyobb Péternél, a' bor jobb a' viznél. —*

k) *Sublativum* attentionem, meditationem, recollectionem, instructionem, incitationem, obligationem ad quidpiam vel similia exprimere solet ad quaestionem: *kire?* *mire?* *adquem?* *adquid?* v. c. *vigyázz magadra; emlíkezzél meg mondásodra; megtanítlak egy szép énekre etc.*

l) *Delativum* motum de aliquo loco, abdicationem de aliqua re oblivionem, descensum de loco superiore exprimit ad quaestionem *kiről?* *miről?* *de quo?* v. c. *leszált a' fáról, lemondott hivataláról, elfelejtkezett jószágáról etc.*

m) *Ablativum* petitionem, postulatum ab aliquo, timorem; tum privationem, liberationem, et sic porro designat ad quaestionem: *küül? müül?* a quo? v. g. *Apámtól kértém; senkitől se félek az Istenen kívül; megfosztotta Pétert ruhájától, megmenekedett a' haláltól* etc.

n) *Mutativum* commutationem rei in rem, aut mutationem status indicat ad quaestionem; *kivé? mivé?* v. c. *Katonává lett; a' vizet borrá változtatta* etc.

o) *Substitutivum* significat: ad instar v. g. *ajándékká kaptam*, ad instar doni accepi.

Nota. Postpositiones separatae cum adfixo tertiae personae usitatae] nomen suum in Dativo locant v. g. *Pilátusnak* alatta: annak előtte; *minke* előtte, *minke* után a.

Emphasis gratia vero postpositiones etiam nominibus, et verbis praeponi simul, ac subiungi solent v. g. *bement a' templomba*; vel: *a' templomba ment* etc.

§. 91.

De constructione nominum, urbium, pagorum, castellorum cum postpositionibus.

Nomina propria pagorum, castellorum, urbium, locorum, prout variae respondent quaestioni; varias etiam postpositiones postulant, et quidem a) ad quaestionem: *hol? ubi?* accipiunt *Locativum*; ut: *Romában, Bécsben lakik*; quaedam tamen *Inhaesivum* volunt; ut: *Löcsén, Pesten, Budán tartózkodik*; quae vero in *r* desinunt cum aliis quibusdam *ott, ett, ött*, vel *ut* v. g. *Vasvárott, Györött, Pécselt* etc. b) Ad quaestionem *honnét unde?* *Delativum*, vel *Elativum*, adhibetur v. g. *Bécsből, Pestről, Budáról* c) Ad quaestionem *hová?* quo? *Illativum*, vel *Sublativum* ponitur v. c. *Posonyba, Bécsbe, Pestre Budára* etc.

§. 92.

De regimine quorundam Adiectivorum.

Quaedam Adiectiva certas in constructione regunt postpositiones et quidem:

1. *Dativum* volunt sequentia: *adós*, debitor, *ártalmas*, noxius, *ismeretes*, notus, *ismeretlen*, ignotus, *hasznos*, utilis, *haszontalan*, inutilis, *illő*, *illendő*, decens, *illetlen*, indecens, *káros*, damnosus, *káratlan*, innoxius, *kedves*, gratus, *kedvetlen*, ingratus, *inamoenus*, *kétséges*, dubius, *szükséges*, necessarius, *veszedelmes*, periculosus, *unalmas*, taediosus, dum his alicui personae, vel rei quid attribuimus v. g. *hasznos nekünk magyarul tudni; sőt szükséges mindegyikünknek.*

2. *Instrumentale* postulant: *egyenlő*, aequalis, *egyidős*, *egykorú*, coaevus, *hasonlato*s, similis, *határos*, collimitaneus, *szerelmes*, amicabile; *teljes*, plenus v. c. *Péter egykorú Pállal; Buda határos Pestel; teljes malasztal.*

3. *Locativum* regunt: *akaratos*, contumax, *állhatatos*, constans, *ártalmas*, noxius, *bűnös*, culposus, *foglaltos*, occupatus, *gyors*, celer, *kamis*, fallax, *idegen*, peregrinus, *jártos*, versatus, *járatlan*, haud tritus, haud versatus, *fáradhatatlan*, indefessus, *lassú*, lentus, *részes*, particeps, *telhetetlen*, insatiabilis, *vétkes*, reus; v. c. *állhatatos a' harcban; fáradhatatlan a' munkában; gyors a' futásban, járatlan a' Magyar nyelvben.*

4. *Advicinativum* poscunt: *hasonló*, similis, *hasonlítható*, comparabilis; *hajlandó*, promptus; *jó*, bonus, *rosz*; *malus*; v. g. *hasonló Péterhez; jó hozzám; ha te hozzád rossz is.*

5. *Sublativum* regunt: *alkalmatos*, aptus; *alkalmatlan*, ineptus; *erős*, fortis; *erőtlen*, infirmus; *érde-*

mes, dignus, meritus; *érdemetlen*, indignus; *méltó*, dignus; *jó*, bonus, *rossz*, malus; *való* v. g. *dicséretre méltó*; *jutalomra érdemes*; *semmire való*.

6. *Ablativum* postulant: *beteg* infirmus; *édes*, dulcis, *ékes*, ornatus; *büdös*, foetidus; *gyenge*, imbecillis; *erős*, fortis, *erőtlen*, infirmus; *mocskos*, sordidus; *szennyes*, infectus; *sovány*, macer; *tiszta*, purus etc. v. g. *beteg az italtól*; *erős a mértékletes elettől*; *édes a méztől*.

§. 93.

De constructione Comparativi, et Superlativi.

Generatim in quavis comparatione utimur particula *mint* v. g. *ez a könyv olly szépen van nyomtatva, mint a másik*. Speciatim vero in comparatione subiecti cum uno, utimur, vel particula *mint*, vel *mint sem* v. g. *többet ér a becsület, mint a pénz*; *ennek az embernek több a szerencséje; mint sem az esze*. — Eleganter tamen exmissa hac particula uti licet postpositione *nál*, *nél*, v. g. *Szebb az erény minden kincsnel*; *jobb a tudatlan erkölcsös a gögöstudósnál*. Superlativum ope postpositionis *között* nectimus, v. g. *a nap leg fényesebb a csillagok között*. Superlativus etiam per: *igen*, *felette*, *rendkívül*, positivo addita; aut *mindzeknél*, *sokkal*, comparativo praeposita exprimi potest, soletve; v. g. *a mi Királyunk igen kegyelmes*; *mindzeknél kegyelmesebb*; *az Úr föltötte jó*; *sokkal jobb testvérjénél*; *ma rendkívül hideg vagyon*.

§. 94.

De constructione pronominum minden, mindenik mindnyájan, senki, semmi.

Mind absque variatione de irrationalibus usurpatur, et verbum cum accusativo semper in forma determinati.

nata postulat; quandoque etiam loco *mindnyájan*, usurpatur, v. g. *pénzet mind elvesztette; mind megvette; mind eladta; mind elmentek* pro: *mindnyájan elmentek*.

Minden variatur; usurpaturque de personis, vel rebus indiscriminatim; sed verbum in forma indeterminata petit v. g. *minden ember halandó; mindent elbeszélte*, non: *elbeszélte*.

Mindenik, de personis, et rebus: sed solum in numero singulari adhibetur v. c. *mindenik jól viseli magát a' tanulók közül*.

Mindnyájan de personis duntaxat; idque in plurali adhibetur; sed eleganter etiam adfixa recipit, v. g. *mindnyájunk, mindnyájatok, mindnyájan*.

Senki de personis; *semmi* de rebus usu venit; quibus *sem, se* quandoque *sincs* addi solet v. g. *senkitől se félek; semmit sem tudsz; senki sincs itthon; semmim sincs e' világon*.

Nota. Singularis proprietates Linguae Hungaricae

a) Nomina temporis uti: *hónap*, mensis; *hét*, hebdomas; *nap*, dies; *óra*, hora; et huiusmodi, ad quaestionem mennyi ideje? quantum temporis? adfixo tertiae personae indicare; uti: *egy esztendeje, tíz hónapja, öt hete, két napja, három órája* etc.

b) Quaedam imprimis impersonalia verba, pariter cum nomine, sic adfixato construi amant; v. g. *fejem, fej-ed, fej-e* fáj etc.

c) Substantiva ad aliquam personam relata, adfixari solent e. g. *mindénet elpazérolta; érdeme szerint büntettetik; szereti testvérét; hidd el Bátyádat* etc.

d) In allocutione et titulis honorificis iam secundae, iam tertiae personae adfixo utimur, v. g. *Főlséged, vel Főlsége. Herczegséged vel Herczegsége, Urasságad, vel Urassága, kegyelmed, vel kegyelme*. Quandoque etiam cum adfixo tertiae personae, praemisso personali separato, ut: *Ő Főlsége, Ő nagysága; ő kegyelme* etc.

§. 95.

De Constructione verborum generatim.

Circa constructionem verborum in genere sciendum:

1. Verba *transitiva*, et *factitiva*, obiectum, ad quod actio refertur, in accusativo locant; v. g. *a' földet szántom*; *szőlőt szedetek*; *a' szent írást olvasom*; *a' társaság' történetét olvastatom*. Praeter accusativum tamen pro qualitate rei, vel actionis, et alios casus recipere possunt; imo ad certum statum indicandum, et absque ullo casu persaepe usurpantur, v. g. *bottal verte meg a' gonosztevő*; *aratok*; *vettetek*; *tanítok*; etc.

2. Verba *Passiva* ex factitivis derivata, eorum accusativum in nominativo ponunt; nominativum vero in Ablativo locant, vel per postpositionem *által* construunt, v. g. *Istentől, vel Isten által jövendőben megjutalmaztatnak a' jámborok*.

3. Verba *potentialia* cum eodem casu construuntur, quem regunt primaria verba, a quibus deducuntur; fuerint dein illa activa, neutra, vel passiva; v. g. *a' dorgálást ki nem állhatta sírás nélkül*; *a' rest tanuló mellett megvettethetik a' tanítótól*. Interim potentialia, et absolute absque ullo casu possunt, solentve adhiberi; v. c. *kalgathatok*, *tanulhatok*, *ehetem*, *ihatom*, etc.

§. 96.

De constructione formarum verbi.

In recto usu trium formarum verbi tenendum:

1. Formae *indeterminatae* adhibentur; dum per verbum, obiectum definite, ac determinate haud indicatur; aut pronomine non defigitur et non indigitur; v. g. *írok*, *scribo*, (hic non est obiectum indicatum) *levelet írok*, epistolam seribo (non est obiectum deter-

minatum) *valamit látok*, aliquid video; (obiectum non est certum ac fixum (quare his in casibus; sicut, et toties, quoties verbum accusativo destituitur, formis indeterminatis utendum est.

2. Forma *determinata* utimur, quotiescunque verbi activi accusativus, quem regit, certus, definitus, ac determinatus est; quem quidem fixum, determinatum esse sequentia docent:

a) Omne nomen proprium in se definitum est v. g. *Pétert láttám; ismérém G. Károlyt.*

b) Accusativus, cui praemittitur articulus, definiti sensus est; v. g. *add nekem azt a' könyvet, megnéztem a' várost.*

c) Accusativus nominis adfixati definitus est; etiam si indefinite designet rem, quam significat v. g. *sok könyvöidet nem olvastad.*

d) Accusativus pronominum utriusque numeri, in tertia persona formam determinatam postulat; contra accusativi primae, et secundae personae utriusque numeri formas, indeterminatas optant; v. g. *én őt ugyan ismérém, de amazokat épen nem ismérhetem; engemet szeretnek, tégedet gyűlölnek, minket meghalgatnak; ti-teket megvetnek; ad posteriora refer etiam: bennünket, benneteket, v. g. bennünket kérnek; benneteket kényszerítnek.*

e) Accusativus pronominum reciprocorum: *magam, magad, maga* etc. Formam requirit determinatam v. g. *boldog, a' ki önnön magát jól ismeri.*

f) Si duo verba ita invicem excipiant, ut posterius ante se voces: *hogy, mi, a' mi, a' ki, a' mit, a' kit, hol, hová, miért, miképen;* etc. requirat; praecedens formam determinatam vult; v. g. *tudom, hogy tanulsz; értem, mit akarsz; látom, hová célzasz; akarom, hogy megtedd, megtettem, a' mit parancsoltál.*

§. 97.

De usu modorum.

In recto usu modorum, advertendum: 1) Indicativum adhiberi; dum verbum in definito sensu sine omni iussione, prohibitione; vel optatu sumitur; et quidem in illo tempore, in quo aliquid fieri, vel eveniri indicatur; v. g. *Péter alszik; elmeneud; az epemirigy megszűnt* etc. 2) Imperativus locum habet; dum aliquid mandamus, imponimus, vel prohibemus; v. g. *vedd el az ajándékot, ha adnak; vond el magadat a rossz társaságtól; társalkodjál az erkölcsösökkel.* 3) Coniunctivus, et optativus usurpatur; dum aliquid sub hypothesis absque definitione per: *hogyha, ha, hogy, vajha, bár, csak*, et huiusmodi indicatur, aut dum animi desideria verbis exprimimus v. c. *ha tudnám, hogy hasznodra léssen fáradtságom, örülnék; vajha megtarthattam volna ígéreteimet.* 4) Infinitivus generatim usurpatur, dum duo verba concurrent; unum quippe ponitur ad infinitivum vel absolutum; quod ut plurimum obtinet, in verbis: *akarok, volo; félek, timeo; hallok, audio; ügykezem, conor, indúlok, moveo; járok, eo; jövök, venio; etc.* scilicet quibus voluntatem, sensa, desideria, aut alios affectus indicamus; et quae motum de loco in alium locum, aut conatum notant. — *Constructum* vero ut plurimum amant verba *kell, lehet, van, tetszik*; et huiusmodi v. g. *akarok inni, kívánom tudni, szeretném hallani, el kell mennem, lehet sétálnom, van ennem, innom, tetszett leülnöm.*

§. 98.

De Constructione Participiorum.

Participia generatim eodem, quo Infinitivus cum casu construuntur, v. g. *vizzel élni, vizzel élő, élven;*

secus *variabilia* adiectivorum normam sequuntur; praesentis tamen temporis participia verborum transitivorum plerumque ad instar substantivorum latinorum, in *tor* adhibentur; v.g. *biró*, iudex; *tanácsló*, consultor etc. Praeteriti vero temporis saepissime substantivorum vices eleganter gerunt v. g. *megjeleld magadnak a' mondottakat*; *a' kivántakat elküldette*. —

Invariabilia autem *ván*, *vén*, active; *va*, *ve*, passive sumuntur; sed semper de tempore praeterito. Eleganter adhibentur, dum particulae: *postquam*, *dum cum*, *si*, etc. omittendae veniunt; *va*, *ve*, ad quaestionem] *quomodo*? Gerundii in *do* vices gerit. v. g. *hallgattva felelt*, tacendo respondit.

§. 99.

De verbis Dativum regentibus.

Dativum regunt:

1. Verba donationem, contrarietatem, iussionem, permissionem, prohibitionem, iudicationem exprimentia, quibus scilicet subiecto quidpiam tribuimus, donamus, dicimus, indicamus, prohibemus, vel iubemus v.g. *nekem ne tulajdonítsd*, adj *a' szegénynek*, *mond meg Péternek*, *engedj a' gyengébbnek*. Talia porro sunt: *ártok*, noceo; *esedezem*, supplico; *használok*, usurpo, fructum capio; *hazudok*, mentior; *hozok*, fero; *intek*, moneo; *irigylek*, invideo; *kedvezek*, faveo; *kedveskedem*, adulator, faveo; *hízelkedem*, adulator; *könyörgök*, oro; *köszönök*, gratias ago, *megbocsátok*, dimitto; *megfelelek*, respondeo; *megjutalmazom*, praemior; *örülök*, gaudeo; *segítek*, auxiliior; *tanácsolok*, consulo; *tartozom*, teneor.

2. Verba quibus aliquod subiectum nominamus; pro aliqua re ac denominamus, et aliquem statum ei conferimus; vel quibus aliquod subiectum, quemdam statum amplexum esse designamus v. g. *Engem' Imrének*

hínak, Pétert; Birónak tettek, Királynak koronázták; beszegődött szolgának; etc.

3. Huc referentur impersonalia, *fáj, illik, tetszik kell, lehet*, quae Dativum personae volunt v. c. *Kinek kinek tetszik a' módosság; Jánosnak illik a' bajusz; lehet neki pénze, mint békának tolla.*

4. Denique dum verbo substantivo exmisso nomi-
ni aliquid attribuimus: idem in Dativo ponendum erit,
v. g. *keserű a' szájnak; kár pénz az esztelennek.*

§. 100.

*De constructione dictionum interrogativarum, et inter-
iectionum.*

In dictionibus interrogativis primo semper loco stat momentum orationis; sit hoc quaecunque demum pars sermonis; si verbo, vel adiectivo, omissione verbi, interrogamus: addimus his particulam *e?* interrogativam v. g. *tudod-e a' Magyar nyelv' rendszabásait? vannak-e szép virágaid? Kedves-e előtted az ajándék?* Paucis: qualis quaestio, talis datur responsio, e. g. si per *ki, kié, kinek, kit*, etc. interrogamur: quaestionibus his conformiter respondendum erit.

Coniunctiones pro diversa natura sua diversimode nectuntur; imprimis disiunctivae se invicem; interiecta voce, immediate excipiunt; copulativa *és* voci, quam cum altera iungit, praemittitur; is, *etiam* verbo postponitur; *verbo*: diversa ratio ope coniunctionis membra orationis nectendi, rectius usu discitur, quam multis regulis.

Interiectiones generatim cum nominativo construuntur; hae tamen tres, *jaj! ne! nesze!* Dativum personae postulant v. g. *oh!ember! ihol az ember! ne neked! nesze neked! jaj neked!* Denique *vajha!* et *oh ha-*

ponunt verbum in Optativo v. g. *vajha otthon volnék!*
oh ha én még egy-szer gyermek lehetnék!

Nota. His paucis lineamentis, de syntaxi datis, finis quidem esset imponendus Grammaticae; cum tamen opposita iuxta se posita magis elucescere soleant; de erroribus adversum syntaxim quidpiam dicere haud' superfluum erit. — Cum porro quaelibet lingua etiam occidentalis certas phrases, dictiones, idiotismos sibi proprios habeat; tanto plures habere debet, et nostra; utpote, quae suam originem orienti, proverbiorum amantissimae, debet. De his igitur in Appendice.

A p p e n d i x.

De Solaecismis, et Idiotismis.

A) Errores in syntaxim admissi, *solaecismi* nuncupantur.

Huiusmodi vero sunt:

a) Errores in declinatione, vel coniugatione vocum admissi v. g. *malmokot* pro: *malmokat*, *törökököt*, pro: *törököket*, *ha ezt a' juhokot megnyirnáknk*; pro *megnyirnök*; *történne*, pro: *történnék*, etc.

b) Partium orationis erronea permutatio, et dispositio, quod fit; dum ad rem determinatam indicandam, indeterminata expressione utimur; et vicissim v. g. *egy atya, ki fáját szereti*, pro *az atya*. Si articulo absque necessitate utamur v. g. *a' Széchényi*, pro: *Széchényi*, *az atyám adta* pro: *atyám adta*. Si relativa *ki*, et *melly* permutemus, v. g. *bátyám*, *mellyet annyira szerettem*; pro: *kül*, — si ob erroneam dispositionem haud possit discerni, ad quod vocabulum referatur pronomén; si numeralia, et collectiva; ad quae pertinent etiam membra corporis, ad pluralem ponamus v. g. *lábokkal tapodta*; pro: *lábbal tapodta*, *ezer forintok*, pro: *ezer forint*. Si in nominibus, in statu relationis existentibus, *nak*, *nek*, ubertim conglomeremus; v. g. *nem kívántam tovább bajtársimnak keresőknek*, *ellenek állani*; pro: *bajtársim keresőknek*, —

Si voces *ki, melly, midőn, minckutána* absque necessitate congeramus; dum tamen eas persaepe omittere; et participia loco earum substituere possemus v.g. *olly beszédek, mellyeket a' hír hozott, midőn az ellenség reánk rohant, minckutána atyám fölhalt*; pro: *hír hozta beszédek, az ellenség reánk rohaniakor, atyám fölkelte után.* — Si voces *vala* et *volna* aggregemus; priore carere possumus; habentes, Imperfectum brevius: posterior quidem evitari semper nequit; potest tamen impediri, vel saltem minui usus eius; si loco *volna* optativo utamur, iam in uno, iam in utroque dictionis membro; quod quidem apte efficere prudentis scriptoris erit v.g. *Bátyám nem halt volna meg, ha annak idejében orvosoltatott volna*, eleganter dices: *Bátyám nem halna meg, ha annak idejében orvosoltaték*; in nominibus postpositione separata, provisus ad evitandum *való* formativam subiiciamus, sic; *Isten iránt kötelesség*, pro: *Isten iránt való kötelesség*.

c) More loquendi antiquo si utamur, qui iam obsolevit, nec hodierno usu probatur; v. g. *írásomat, úgy mint tévelygésekkel rakvát nevelti; fulnak vala bizvájok szekereikben.*

d) Peregrinae formae loquendi, si contra genium linguae nostrae sint, probari non possunt, si tamen indoli linguae non repugnant; tuto quis eos adhibebit sic germanismus est; *jól néz ki, er sieht gut aus*, pro: *jó színben vagyon*; *egy nap sem múlik el, mellyben magára nem gondolok*, ez vergeht kein Tag, wo ich nicht an Sie denke, pro: *minden nap eszemben forog az Úr*; vel *mindennap megemlékezem az Úrról*.

e) Denique peregrinarum loquendi formarum inconsiderata imitatio. — Lingua nostra, partus orientis, ab omnium nobis modo vicinarum gentium lingua, vi indolis suae ut plurimum differt; ut adeo quemvis

loquendi morem occidentalium linguae nostrae inferre velle cautum esto; nec' id alias fiat, praeter' si cum natura, et indole linguae non collidat. Sic voces: *hogy* et *való* quam frequentissime adhibendas prudens scriptor ad imitationem latinorum eleganter omittere poterit, loco Indicativi, utendo Infinitivo, v. g. *hallom, hogy megszuasztutott légyen az ellenség*, sic efferes: *hallom megszuasztva lenni az ellenséget*. Sic et *való* modo eodem exmitti quit v. g. *a' valóval való élés izetlen*, recte, et eleganter ponitur: *a' valóval elni izetlen*, pro: *Budára való menetelemhor, Budára mentemkor*, etc.

B. Phrases et dictiones singulares, certae linguae propriae, vulgo *proverbia*, vel *Idiotismi* audiunt; quales cum peno-innumeras habeant Hungari, aliquot adferre satis esto.

Nem álmodt hüvelyezek, hanem igazat mondok; non somnia interpretor, sed vera loquor.

Ki hol bizik, ott hizik; quis ubi sperat, illuc se collocat.

Minden botnak végén feje, omnia a fine suo pendent.

Kinek kinek bibéje fáj. Quisque suum sentit.

Ejjel jár, mint bagoly. Noctivagus.

Farkast emlegetnek, 's a' kert alatt kullog. Lupus in fabula.

Hosszú mint Szent Iván' éneke. Prolixior Iliade.

Nagy koncz esett ki szájából. Multum perdidit.

Ki jól köt, jól old. Qui bene seminat, bene et metet.

Nagyot hall, Surdus est.

Nem pengeti íját, ki madarat akar löni. Non facit strepitum auceps.

* Pokolban is esik egyszer vásár. Et daemones festa habent.

Csacsog, mint szajkó. *Loquacior ano.*

Eb ebnek Barátja. *Malus cum malo conversatur.*

Tetőtől fogva talpig. *A capite usque ad calcem.*

Korán meglátszik, melly tejből lesz túró. *Urit mature, quod vult urtica manere.*

Most adjuk meg árát. *Modo luimus poenam delicti.*

Ökör csak ökör, ha Bécsbe hajtják is. *Qui fuit hic asinus, non ibi fiet equus.*

Fel lába már koporsában van. *Confectus est senio.*

Néha reggel táncz, estel pedig lánéz. *Accidit in puncto, quod non speratur in anno.*

Kristus' koporsóját sem őrzik ingyen. *Nil gratis datur.*

Vargaságot sem lehet egy nap megtanulni. *Omnia tempore egent.*

Olly meszsze esik tőle, mint Makó Jeruzsálemtől. *Procul distat inde.*

Mondj igazat, betörik fejed. *Veritas odium parit.*

Tökkel ütötték fejét. *Homo obtusi ingenii.*

Millyen mozdó, olyan kendő. *Qualis servus, talis Dominus.*

Más ember rétjébe vágta kaszáját. *Alienis se immiscuit rebus.*

Jobb ma egy veréb, mint holnap egy tűzok. *Certa incertis praeferenda.*

Lassú viz partot mos. *Gutta cavat lapidem.*

Kaparj kurta, neked is lesz. *Quaere, et invenies.*

Lassan járv, tovább érsz. *Lente festina.*

Éjszakán minden tehén fekete. *Noctu omnia fusca.*

Nem olly fekete az ördög, minőnek írják. *Non est tam malus, ut putatur.*

Eben gubát cserélt. *Malum pro malo commutavit.*

Hires eperre nem kell kosárral menni. Jó bornak nem kell ezégér. Bonum vinum non eget haedera.

Annyi pénze van, mint békának tolla. Egenus est pecuniae.

Ki sántával lakik, sántítani tanul. Cum perverso perverteris.

Nincs szekér, mellyre egy villa széna föl nem tér. Nemo mortalium perfectus.

Ötödik kerék a' szekérben. Superfluous.

Nem mindenkor papsajt. Non omnia feliciter succedunt.

Hitván madár az, melly fészkébe csunyt. Malus homo, qui rem suam vilipendit.

Ebül gyűjtött marhának, ebül kell veszni. Male parta, male dilabuntur.

Semmit sem hoz a' konyhába. Nil confert ad rem. Ehhez támaszkodjunk. In hoc maneamus.

His contentus sis, usus te plura docebit.

Aphorismi

S e n t e n t i a e   m o r a l e s

S e l e c t a   C o m m a t a

o variis Scriptoribus antiquioris, et recentioris aevi
styli utriusque.

Dialogi, et Fabulae

pro

Exercitio practico regularum

Linguae Hungaricae.

Longa via per praecepta ; brevis , et efficax per
exempla.

Quintilianus.

P r o v e r b i a ,

Aphorismi, ac sententiae morales.

Exercitium primum.

1. Tékozlónak kölcsönözni, fogadott gyermeket nevelni, házosságot szerezni, fiúnak házat építeni, szerzőnek munkája' hibájit, szülőknek fíjok' gyengeségeit fölfedezgetni, háladatlanabb munkák a' szerencsenomlásnál. 2. A' pazérló szívesen beszél nagy summákról, és az ezeret csak olly könnyen pergeti nyelvén, mint a' csillagnézők az ezernyi ezer mértföldet, midőn az égi testek' távolságaikat mérséklék. 3. Oh! rest, menj a' hangyákhoz és tanulj tőlök okosságot. 4. Ezt a' hatot gyűlöli az Isten, sőt a' hetediket is utálja: a' fölfuvalkodást, a' hazug nyelvet, és az ártatlan vérontó kezeket, gonosz gondolatokat forraló szívet, a' rosra sietséggel futó lábot; ki hazúgságot szól, mint hamis bizonyság, és a' ki az Atyafiak közt viszzszavonást hint. 5) Lovagé a' ló, a' kard ki forgatni tudja. 6. Egy nyíllal két madarat nem lösz. 7. Állatot kantárnál, embert fogják szovánál. 8 Mélyen fekszik az arany; tenger fenekén a' gyöngy. 9. Szívtől szívhez bizonyos az út. 10. Boldog ember, ki a' valódi bölcseséget föltalálta és okossága szerint él, mert jobb szer-

zemény ez az ezüsthél és hasznosabb az aranyból, drágább ez a gyémántnál és akármilyen kíváncsi nem hasonlósá. 11. A gonosz emberek ösvényére ne menj, és a' roszak' útján ne járdogálj, mert nem alhatnak, míg nem ártanak, és fut az álom tőlök, míg valakit meg nem ejtnek, mert igazságtalanul szerzett kenyérrel élnek, és rablással nyert borokat isznak, de ellenben az igazak' útja fénylik. mint a' fölkelő napnak világossága, mellynek folyvást nő világa egész délig. A' Gonoszoknak útja pedig olyan, mint a' sötétségben járóknak, nem tudják, hol esnek el.

1. Tékozló, dilapidator. kölcsönözni, commodare. fogadott, susceptus, adoptivus. nevel, educat. házasság, matrimonium. szerezni, comparare, svadere. épít, aedificat. szerző, auctor. munka, opus. hiba, error. szülő, parens. gyengeség, debilitas. fölfedezgetni, adaperire, revelare. háladatlan, ingratus. szerencsen, aethiops. mosás, lotio. 2. Pazérló, dilapidator, disperditor. perget, strepitat. nyelv, lingua. könnyen, facile. csillagnézó, speculator, astronomus. ezernyi, millenus. mértföld, milliare. égi, coeleste. test, corpus. távolság, distantia. mérsékel, temperat, mensurat. 3. Rest, piger. hangya, formica. tanul, discit. okosság, prudentia. 4. gyűlöl, odit. utál, aversatur. fölfuvalkodás, tumor. hazug, mendax. ártatlan, innocens. vér, sanguis. ontó, fundens. gonosz, pravus. gondolat, cogitatio forraló, fovens, fervens. szív, cor. animus. hazugság, mendacium. hamis, falsus. bizonyosság, testimonium. Sietség, festinatio. futó, currens. láb, pes. Atyafi, cognatus. visszavonás, scissio, abalienatio. hint, spargit. 5. nyíl, sagitta. madár, avis. ló, traicit. 6. Lovag, equeus. kard, gladius. forgat, versat. tud. scit. 7. Állat, animal. fog, capit. szó, verbum, vox. 8. Mély, profundus. fekszik, iacet, situatur. arany, aurum. tenger, mare. fenék, imum maris, vel cuiusque rei fundamentum. gyöngy,

unio. 9. bizonyos, certus. út, via. 10. boldog, beatus. valódi, genuinus, verus. bölcsesség, sapientia. okosság, ratio. él, vivit. mert, quoniam. szerzemény, acquisitum. hasznos, utilis. drága, pretiosus. gyémánt, adamas. kíváncs. desideratus. hasonló, similis. 11. Ösvény, semita. járdogál, itat. alhat, dormire potest. árt, nocet. fut, fugit. álom, somnus. megejt valakit, decipit aliquem, fallit, labifacit. igazságtalanul, iniuste. szerzett, acquisitus, comparatus. élnek, vivunt. rablás, direptio. nyert, obtentus. bor, vinum. igaz, iustus, verus. fénylik, splendet; nap, sol. világosság, lux. nő, creseit. világ, lux, mundus. egész délig, usque meridiem. sötétség, tenebrae. hol, ubi. elesik, cadit.

Exercitium Secundum.

1. Atyjok' erkölcsük legszebb örökség a' gyermekeknek. 2. Megnem fér a' kevélységgel a' szelid barátság. 3. A' tyukokkal menj aludni, és kelj föl a' kakassal. 4. Az ember' léte álom, melyből a' halál kelti föl. 5. Édes a' világ annak, a' ki nem ismeri, keserű a' tapasztaltnak. 6. Ne arannyal és születéssel, hanem tudománnyal kérkedjél. 7. Szünetlen van egy szives kívánságunk, vágyásunk, ohajtásunk, és ha ezt elértük, más újat teremtünk keblünkben. Épen úgy vagyunk velök, mint az Utazó a' városokkal és falukkal, mihelyt egyből kiért, a' szomszédot törekedik elérni, melynek tornyát maga előtt látja. 8. Ki fürdőbe megyen, készüljön iz-zadni. 9. Ki maga tanácsán jár, képét látja tükreben, ki barátival tanácskozik, két tükör közt látja hátát is. 10. Ne menj az után, ki vendégségre illy szavakkal hí meg: a' lopott víz édesebb, és az elrejtett kenyér kedvesebb, mert ennek hivatalosi, a' pokol' mélységébe, a' hol a' halottak vannak, jutandanak. 11. Tégy jót, és vedd a' tengerbe, tovább ne gondolj! Ha meg-

nem ismeri a' hal, megismeri a' Teremtő. 12. Tégy jót annak idejében, gyújts gyertyát, még sötét van.

1. Atya, Pater. erkölcs, moralitas. szép, pulcher. örökség, aeternitas, haereditas. 2 Nem, non. megfér, convenit cum aliqua re. kevélység, superbia. szelid, mansuetus, mitis. barátság, amicitia. 3. tyuk, gallina, aluszik, dormit. fölkel, surgit. kakas, gallus, 4. Lét, existentia. halál, mors. fölkel, excitat. 5. Édes, dilectus, dulcis. világ, mundus, ismeri, novit. keserű, amarus. tapasztalt, expertus. 6. Születés, nativitas. tudomány, scientia. kérkedik, superbit, gloriatur. 7. Szünetlen, incessanter. szíves, cordialis. kívánság, desiderium. vágyás, appetitus. ohajtás, optatus, aspiratio. elér, contingit, ha, si. új, novus. terem, creat. kebel, sinus, épen, tgy, recte iŕta. mint, ut, sicut. Utazó, peregrinator. város, civitas. falu, pagus. mihelyt, quamprimum. kiér, exit, ad terminum venit. szomszéd, vicinus. törekedik, conatur. torony, turris. lát, videt. 8. fürdő, balneum, thermae. készül, parat se. izzad, sudat. 9. tanács, consilium. kép, imago. tükör, speculum. barát, amicus. tanácskozik, consultat. hát, tergum. 10. Az után, post illum. vendégség, epulae. lopott, furto sublatu. viz, aqua. elrejtett, absconditus. hivatalos, vocatus. pokol, infernus. mélység, profunditas. halott, mortuus. jut, venit, pervenit. 11. tesz, facit, vet, proicit, iacit. tovább, ultro. gondol, cogitat. megismér, cognoscit. hal, piscis. Teremtő, Creator. 12. idő, tempus. gyertya, candel. míg, donec. sötét, tenebrosus.

Exercitium Tertium.

1. A' nyelv tudomány bennünket a' nemesebb emberi természet belsejébe vezérel, a' tudomány' és művészség' becsét velünk megismérteti, a' könnyebb és bátrabb dolgozásra utat mutat, a' művészség' természetét az alapigazságok és tapasztalások által fölvilágo-

sítja és a' nyelvbéli előadás' műdarabjainak vizsgálására és megítélésére sinormértéket nyújt. 2. Ha tetőkön akarsz járni, tanulj előbb mászni. 3. Ha a' forrás elapad; van értéke a' víznek. 4. Ne légy, mint a' füst: magasba menő, és mégis semmi. 5. Kerüld a' nagy világot, először mézet ad, azután mérget. 6. A' tűz maga magát emészti. 7. Soha sem borúltabb az ember' ítélete, mint mikor ön tulajdonságát veszi szemügyre. 8. Magavál tesz jót, ki kegyes, és magának romlás a' kegyetlen. 9. Bölcseségeért megdicsérik az igazat; de ki esztét roszra fordítja, megvetik. 10. Nem szomorítja meg az igazat semmi viszontagság, a' gonoszak pedig aggodalommal telnek meg. 11. Ki nem tud tűrni, roszra vetemedik; ki pedig roszat szokott tenni, gyűlöletes. 12. A' békeességéstűró nagy okossággal bír: a' hirtelen haragú pedig nagyra emeli oktalanságát.

1. Nyelvtudomány, Philologia. nemes, nobilis. emberl, humanus. természet, natura. belső, internus. vezérel ducit. tudomány, scientia. művészség, cultura. becs, aestimium, pretium. bátor, audax. dolgozás, operatio. mutat, ostendit. alapigazság, fundamentalis veritas, principium. tapasztalás, experientia. fölvilágosít, illuminat. vizsgálás, examen. ítélet, recensio, iudicatio. sinormérték, amussis. nyújt, porrigit. 2. tető, apex. akar, vult. jár, ambulat. mász, serpit. 3. forrás, scaturigo. elapad, dehiscit. érték, pretium. víz, aqua. 4. Füst, fumus. magas, altus. menő, iens. 5. Kerül, vitat, circumit. nagy, magnus. először, primo. méz, mel. ad, dat, azután, dein. mérge, venenum. 6. tűz, ignis. emészti, consummit. 7. borult, opertus, obnubilatus. ítélet, iudicium. mikor, quando. tulajdonság, proprietas. szemügyre venni, scrutari, examinare. 8. Kegyes, clemens, gratosus. romlás, perditio, ruina. kegyetlen, crudelis. 9. Bölcsesség, sapientia. megdicsér, laudat. ész, ratio. fordít, vertit, convertit. megvet,

contemnit. 10. szomorít, contristat. viszontagság, vicissitudo. aggodalom, sollicitudo. megtelik, impletur. 11. tud, scit. tűr, patitur, tolerat. vetemedik, se conicit ad aliquid, se alicui rei tradit. gyűlöletes, exosus. 12. Békességstűró, pacificus. okosság, ratio, prudentia. bír, possidet. hirtelen, celer. harag, ira. oktalanság, imprudentia.

Exercitium Quartum.

1. Ki megőrzi a' parancsolatot, megőrzi magát, ki pedig megveti az útát, mellyen járnia kellene, elvesz. 2. Halgasd a' tanácsot, és vedd be az intést, hogy okosan gondolkodó jámbor ember légy jövődre, mert olyan, mint mély kutak a' ravaszul nyert élelem, de végtére megtelik kövecscsel szája. 4. Ki fölfödözi a' titkot, ki hordja a' hirt, ki petyegi, mit nem kell, ollyannal társoságba ne ereszkedjél. 5. Igázan élni, igazán cselekedni Istennél kedvesebb, hogy sem az áldozatok. 6. Ifjak' dicsősége az ő erejük: az öregek' méltosága pedig az ősz haj. 7. A' vitéz' várfalaira föl hág a' bölcs: és le dönti az erősséget, mellyben bíztak. 8. Rakd a' gyermeknek korán szájába, mikép' viselje magát, és ha megöregszik, sem fog eltérni tanításodtól. 9. Mély verem a' buja Aszszonynak' szája; kire haragszik Isten, beesik abba. 10. A' régi határkövet ki ne mozdítsd, és az árvák' földéből el ne végy, mert az értük bosszútálló Hatalmas, ő áll bosszút ügyeikért ellened. 11. Kinek jaj? kinek vannak ütés' helyei, kinek veresek a' szemei? Nemde kik bor mellett mulatoznak? Ne nézz a' borra, hogy veres színe az üvegben, mert utoljára megmar, megsebesít, mint kigyó. 12. Fokos, kard, és hegyes nyíl. ki ember társa ellen hamiisan bizonyít.

1. Megőríz, custodit. parancsolat, mandatum. elvesz, acceptat, summit. intés, monitum. gondolkodik, meditat. jámbor. pius. mély, profundus. me-reget, hauritat. 3. ravasz, astutus. élelem, alimonia. végtére, tandem. kövecs, lapillus. száj, os. 4. Földöz, detegit. titok, arcanum. hord, fert. hír fama. petyeg, blaterat. ereszkedik valamibe, se in aliquid immittit. 5. igazán, iuste. áldozat, sacrificium, oblatio. 6. Dicsőség, gloria. öreg, senex. méltóság, dignitas. ősz, canus. haj, capillus. 7. vitéz, strenuus. fal, paries. főlhág, scandit. ledönt, destruit. erősség, munimentum. bizik, confidit. 8. Rak, disponit. korán, mature. visel, gerit. megöregszik, senescit. eltér, abit. tanítás, doctrina. 9. Buja, luxuriosus. haragszik, irascitur. beesik, incidit. 10. Régi, vetustus. határkő, lapis limitaneus. mozdít, movet. árva, pupillus. bosszút áll, vindicat. ügy, negotium, causa. 11. Perpatvar, lites, rixae. gond, cura. ütés, percussio. hely, locus. ütőhely, vibex. veres, ruber. mulatoz, distrahit se. néz, aspicit. bor, vinum; szín, color. játszik, ludit. üveg, vitrum. ütöl-jára, in fine. megmar, mordet. sebesít, vulnerat. kigyó, serpens. 12. Fokos, lancea. kard, ensis, hegyes, acuminatus. nyíl, sagitta. társ, socius. hamis, falsus. bizonyít, testatur.

Exercitium Quintum.

1. Dicsérjen téged' más, és nem magad' szája, egyebek, és nem magadnak ajaki. 2. Ezüstöt megpróbál olvasztó serpenyő, aranyat forró kemencze, embert dicsérőnek szája. 3. Ki takarja gonoszságát, nem boldogul; ki pedig megvallja, és elhagyja, irgalmat nyer. 4. Három dolgot nem érthetek, sőt négyet nem tudok elgondolni; hogy' repül a' sas az egekbe, hogy' jár a' hajó a' tenger' közepén, és az embernek gyermeki korát; így szól bölcs Salamon. 5. Utálatos dolog legyen

Királynak igazságtalanul ítélni, mert igazság által áll erősen széke. 6. Mélyebb nyomást teszen dorgálás értelmesen, mint szás vágás esztelenkedőn. 7. Ha a' jámbor Kereszténynek tükrébe akarsz nézni, nézz a' koporsóba, a' holtak' tetemökre, ott igazán meglátod, mi vagy, és mi leszen belőled? 8. Az erény a' szívnek ügyekezett által megszerzett állandó és hathatós tehetőssége az erkölcsi törvénynek az ő tiszteletéből való teljesítésére. 9. Szeresd, és gyakoroldjad ezt a' tökéletességet: csak ez különbözteti a' jó embert a' rosztól. 10. A' jámbor erkölcs a' legdühösebb fergetegben is csendesesen áll, és világít a' sötétségben. 11. Az őszinte barátság öregbíti az örömet és kisebbíti a' fájdalmat. 12. A' tökéletes jóság olyan, mint olaj, ha vízbe vagy akárhová öntik is, mindenütt és mindenkor fent lebeg.

1. Dicsér, laudat. egyéb, aliud. ajak, labium. 2. megpróbál, probat. olvaszt, solvit. kemencze, fornax. 3. takar, tegit, abscondit. gonoszság, malitia. boldogul, beatus fit. megvalla, confitetur. elhagy, omittit. irgalom, misericordia. nyer, lucratur. 4. érthet, intelligere potest. repül, volat. hogy, quomodo. kőszikla, saxum. hajó, navis. közép, medium. kor, aetas. 5. utálatos, exosus. dolog, res. király, rex. ítél, iudicat. szék, sella, thronus. 6. Nyomás, pressio. dorgálás, reprehensio. vágás, percussio, sectio. esztelenkedő, stultus. 7. Koporsó, tumba. tetem, reliquiae, costa. 8. hathatós, efficax. állandó, constans. tehetősség, facultas, potentia. teljesítés, adimpletio. törvény, lex. 9. Gyakorol, exercet. tökéletesség, perfectio. különböztet, discernit. 10. Dühös, furiosus. fergeteg, turbo. világít, lucet. sötétség, tenebrae. 11. Őszinte, sincerus. barátság, amicitia. öregbít, augeret. öröm, gaudium. kisebbít, minuit. fájdalom, dolor. 12. Jóság bonitas, olaj, oleum. önt, fundit. lebeg, movetur supra aliquid.

Exercitium Sextum.

1. Ha adsz, adj jó szívvél; ha kérsz, vedd jó kedvel, hogy meg ne utáltassál. 2. Ha elesik ellenséged, ne örvendj; és romlásán szived ne vigadjon. 3. Ki be tartja fülét a' szegény' kiáltására, kiált majd ő is, de meg nem halgattatik. 4. Sokan dicsekednek őszinteségükkel, de kevesek az igazszívűek. 5. Jobb kevés Úr félelmével, mint sok kincs háborgással. 6. A' szív maga érzi keserűségét, de örömében sem részesülnek mások. 7. Vannak, kik magokéból másoknak is osztogatnak, és gyarapodnak: olyak is, kik a' mivel tartoznának, megtagadják és szükölködnek. 8. A' mitől a' rossz fél, megjő neki, és a' mit az igazak ohajtanak, megadatik. 9. Szegénységet okoznak a' rest tenyerek: de a' gyors kezek gazdagságot szereznek. 10. Nem tulajdonítják a' tolvajnak vétkül, ha lop, hogy betöltse éhező gyomrát. 11. Az előtt nyíl és kiejtett szó vissza nem fordul. 12. Mindegy ki szól: arra ügyelj, mit szól,

1. Kedv, animus. megutáltatik, contemnitur, exorsus fit. 2. ellenség, hostis. örvend, gaudet. vigad, laetatur. 3. fül, auris. szegény, pauper. kiáltás, clamor. 4. Őszinteség, sinceritas. 6. keserűség, acerbitas. részesül, particeps fit. 7. osztogat, distribuit, gyarapodik, accrescit. tartozik, tenetur. 9. tenyér, vola. 10. gyomor, stomachus. 11. fordul, vertitur, se vertit, 12. ügyel, attendit, advertit.

Selecta Commata

ex Petri Pazmanni Concionibus.

Mint az égben nap, hold, és csillagok vannak, mellyek nagyságban, szépségben, és erőben különböznek, egymástól; de különbözésekkel az eget ékesítik, a' földet pedig benne való állatokkal legeltetik: mint az ember testében sokféle tagok vannak, mellyek szépséggel együtt hasznosan szolgálnak egymásnak; és, noha egyik becsületesb másiknál, de mindenik olly szükséges a' több tagoknak, hogy akármellyik nélkül csak éktelen, és sok alkalmatlan fogyatkozásokkal csonka az egész test: mint a' táborban, és városban sok fölsőbb, és alacsonb tiszték vannak; mert esze veszett sokaság nem tábor, és város volna, ha azokban mindnyájan egyenlők volnának: hasonlóképen a' bölcs Isten azt akarta, hogy a' világon élő emberek között különböző rendek, és hivatalok légyenek. Mertha mindnyájan Urak volnának; ha mindnyájan a' tudományok' tanúságában, vagy a' mennyei dolgok' elmélkedésében töltének életüket, ki fáradna a' testi táplálás' megszerzésében? ha mindnyájan kezi munkával élnének ki tanítaná a' mennyei, és világi bölcseségeket? ki viselne gondot az országos dolgokra? ki szolgáltatna törvényt? Mert a' bölcs mondása szerint, noha a' szántóvető, noha a' kőműves, a' kovács, a' fazekas olly szükségese, hogy ezek nélkül nem lehet város: de ezek törvényt nem tehetnek, tudományokat nem taníthatnak.

Ég, Coelum. nap, dies. hold, luna. csillag, stella. nagyság, magnitudo. szépség, pulchritudo. erő, vis. különböz, differt. ékesít, ornat. legeltet, pascit. tag, membrum. szolgál, servit. éktelen, indecorus; al-

k almatlan, {ineptus, incommodus. fogyatkozás, defectus. csonka, mancus. tábor, castra. alacsony, humilis. tiszt, officialis. eszeveszett, mente captus. sokaság, multitudo. hivatal, officium. elmélkedés, meditatio. eltölt, transigit. fárad, desndat, fatigat se. táplálás nutritio. megszerzés, comparatio. Kézi, manualis. munka, labor. él, vivit, sustentat se. tanít, docet. bölcsesség, sapientia. gondot visel, curam gerit. országos, regnicolaris. dolog, res, negotium. szolgáltató, administrat. törvény, lex. szántóvető, agricola. kőműves, murarius. kovács, faber ferarius. fazekas, figulus. tehet, facere quit.

Nagy különbség vagyon a' lelki, és testi orvosságok között. A' testi orvosságok, ha gyógyítanak, erősítenek: ha eloltják a' forróságot, hidegítik a' természetet; ha ki üzik a' rossz nedvességet: ha belünket és gyomrunkat ki mossák, emésztik, és erőtlensítik: de a' világi keserűségek' áldott orvossági tompítják a' gonosz vágyódások' melegségét, erősítnek a' jóra, tisztítanak, és üresítnek a' bűnöktől. A' testi orvosságok ágyba ejtnek, nem hasznosak akkor, mikor a' forróság kinez a' testet könnyebbítik, a' lélek gyógyítására nem érkeznek: de a' háborúságok jó reggel fölébresztnek henyélő ágyunkból; hogy Istenhez folyamodjunk. Akkor hasznosbak, mikor leg nagyobb forrósága van a' gonoszságnak, mint Szent Pál térésében példánk vagyon Enejét a' lélek gyógyításban ismérteti, mivel azért veretik a' test, hogy a' lélek gyógyuljon; abból ismerszik az Isteni bölcsesség, hogy gyógyít, mikor sebesít; elevenít, mikor öldököl; föl támaszt, mikor meg öl.

Orvosság, medicamentum. gyógyít, medetur. erősítenít, debilitat. elolt, extinguit. forróság, ardor. hidegít, frigefacit. természet, natura. kiűz, expellit. nedvesség, humor. szárazsít, siccit. fogyat, deficere

facit, minult. győ keres, radicalis. bél, intestinum. gyomor, stomachus. kimos, eluit. emészt, consummit. keserűség, acerbitas. tompít, obtundit. vágyódás, appetitus. melegség, calor. tisztít, purgat. kínozt, torquet. üresít, evacuat. ágyba ejt, lecto affigit. háborúság, tribulatio. fölébreszt, excitat. folyamodik valakihez, confugit ad quemquam. ismértet, nossefacit, docet, instituit. ism érszik, noscitur. sebesít, vulnerat. elevenít, vivificat. öldököl, mortificat. fültámaszt, vivere facit. megöl, occidit.

Áh, ki csodálatos példát mutatott szent Ágoston! életének végén bűneink' bánására! Az, a' ki inkább könnyhullatásokkal, hogysem téntával egész könyvbe írta, és egész világ előtt meggyóna gyermekségétől fogva való feslettségét: a' ki számtalan foháskodásokkal, és töredelmességek' siralmival betöltött minden írásit: minekutána sok eretnekségeket meggyőzött, és kivagdalt; szép írásival az Anyaszentegyházat gazdagította; szent, és tökéletes erkölcsök' példájával mindeneket idvezsége vezetett; beteg ágyában eszébe vevé, hogy végső órája közelget: hallogatás nélkül ki rekeszte minden látogatókat; és Szent Dávid Poenitentia' Zsoltárit előbe tétetvén, azokat szüntelen könnyhullatásokkal olvasta; és ezt sokszor mondotta: hogy a' dicséretes életű kereszténynek, és Papnak sem kell testből kimúl ni méltó, és illendő poenitentia nélkül. Szent Isten! medgyünk (mit tegyünk) mi szegény bűnösök? ha az Isten szolgálji ennyi siralmakkal bánták fogyatkozásukat?

Csodálatos, miraculosus. példa, exemplum. Ágoston, Augustinus. élet, vita. bűn, peccatum. ténta, atramentum. könnyhullatás, lacrymarum effusio. ír, scribit. feslettség, corruptio. gyermekség, pueritia. gyónik, confitetur. foháskodás, suspirium. töredelmesség, dolor, atritio. siralom, luctus. betölt, implet. eretnek.

ség, haeresis. meggyőz, vincit. kivagdal, extirpat. gazdagít, ditat. tökéletes, perfectus. erkölcs, mores. idvezség, salus. beteg, infirmus. úgy, lectica. észbe venni advertere. óra, hora. közelget, appropinquat. hallogatás, remoratio, retardatio. kirekeszt, excludit. látogató, qui alios invisit. bűnös, peccator. szegény, pauper. méltó, dignus. illendő, conveniens. szolgál, servus. bán, dolet.

Nincs a' báráynál élő állatban hasznosabb, mert éltében gyapjat ad, mellyel ruháztatunk; tejet, sajtot ad, mellyel tápláltatunk; ha megölik, husa eledelünk, bőre öltözetünk, és hideg ellen oltalmunk; ártatlan bárányunk *Krisztus Jesus*, éltében tanította a' tudatlanokat, gyógyította a' betegeket, elevenítette a' halottakat: halálával ellenségünket elrontotta, rabságunkat megváltotta, bűneinket eltörlötte; szent husával táplálja az Úr' vacsorában lelkünket; a' hitetlenség' hidegsége ellen ruházza, és melegíti keblünket úgy, hogy valakik megkeresztelkednek ő belé öltöztvén, mennyei áldásokkal melegítettnek.

Bárány, agnus. él, vivit. állat, animal. gyapjú, lana. ruháztatik, vestitur. tej, lac. sajt, caseus. táplál, nutrit. hús, caro. eledel, cibus. bőr, pellis. öltöztetik, induitur. oltalom, praesidium. ártatlan, innocens. rabság, captivitas. Urvacsora, coena Domini. hidegség, frigus. hitetlenség, incredibilitas. ruház, vestit. melegít, calefacit. megkeresztelkedik, baptismum suscipit. áldás, benedictio.

Nincsen veszedelmesb dolog, mint a' hamis hadindítás. Mert, valami károk, és bűnek esnek a' hadakozásban, mindazokban részes, mint első, és fő ok, a' ki hamis hadat indít: valamennyi lélek elvesz, az ő lelke ad számot azokról. Azért, ha, egy gyilkosság, egy lopás, egy ház égetés, egy parázñaság, testi, és

lelki halálra méltó: mit mondjunk arról, a' ki ennyi ezer ember mészárlásának, egész Országok' égetésének, rontásának, ennyi számtalan fertelmességeknek oka? Ha egy ember ölésére napfénynél világosb bizonyságokat kíván a' törvény: sokkal inkább egész Országok' közönséges romlásában járó hadnak nagy, és világos okainak kell lennie. És, ha csak kicsiny kétség vagy on is a' hadakozás' igazságában, semmi uton nem szabad hadat kezdeni; mert, mikor kétség vagy on akármeddig dologban, a' békeességes urasságban levőnek nagyobb igazsága vagy on. És nagy esztelenség volna bizonytalan dologért csak egy embert is halálra taszítani, nem hogy annyit, a' mennyi vesz a' hadban.

Ves z e d e l m e s , p e r n i c i o s u s . h a m i s , i n i u s t u s , f a l s u s .
 h a d , b e l l u m . i n d í t á s , m o t i o . k á r , d a m n u m . h a d j a k o -
 z á s , p r a e l i u m . r é s z e s , p a r t i c e p s . f ő , p r i n c i p a l i s , c a p i t a l i s -
 q u a s u b s t . c a p u t , l é l e k , a n i m a . e l v e s z , p e r i t . s z á m o t á d ,
 r a t i o n e m r e d d i t . l o p á s , f u r t u m . é g e t é s , i n c e n d i u m , i n c e n s i o .
 p a r á z n a s á g , m o e c h i a . m é s z á r l á s , o c c i s i o . r o n t á s , r u i n a ,
 d e s t r u c t i o . r o m l á s , r u i n a . i g a z s á g , i u s t i t i a , v e r a c i t a s . ú t ,
 v i a . k e z d , c o e p i t , i n c i p i t . b é k e s s é g e s , p a c i f i c u s . u r a s s á g ,
 d o m i n a t i o . i s t e n t e l e n s é g , i m p i e t a s . b i z o n y t a l a n , i n c e r -
 t u s . t a s z í t a n i , d e t r u d e r e . h a l á l , m o r s .

Tudakoznak a' bölcsek, miben áll a' világi tökéletesség? És azt mondják: hogy, noha a' Szerzetes emberek' fogadásaik segítő eszközi a' tökéletességnek: de ezekben nem áll a' tökéletesség, miképen a' munkára rendelt eszközök nem teszik tökéletes mesterré a' műves embert: azonképen a' csoda tételek', jövődő mondasok jelenségeik lehetnek a' tökéletességnek: de nem ezekben áll a' tökéletességeik, mellyre mindnyájan köteleztetünk: hanem az a' tökéletesség' célja, a' mi vége a' parancsolatoknak; tudniillik a' szeretet, melly nélkül egyéb jószág nem hasznos. A' szeretetről pedig

meltán azt mondhatjuk, a' mit Midásról a' pogányok; hogy valamit illet, arannyá teszi, egy fillér, egy pohár viz, mennyországot ér, ha szeretetből származik; Mert az Isten' mértékében csak a' szeretet nyomait: valami szeretet nélkül nagyon, semmit nem nyom.

Nem egyebek minden teremtetett állatok, hanem fáklak, és égő szöveteknek, melyek gerjesztik, és gyújtogatják szívünket az Isten' szeretésére. Akármely teremtetett állat eszünkbe juttatja, hogy Ő Isten' ajándéka, melyet szeretetből küld nekünk: hogy nagyobb a' szeretet, melyből küldi, az ajándéknál. És ezzel jótévő, és szerető Istenünk' szerelmére ösztönözi késedelmességünket. Innét valami jószágot, szépséget, édességet kedvünk a' teremtetett állatokban, eszünkbe juttatják, hogy határ fölött, és végnélkül fölségesben vannak Istenünkben ezek, és ennél több jók: azért egy cseppvizért a' bővséges forrást nem illik elhagynunk.

Úgy kell azért minden teremtetett állatokat néznünk, és szeretnünk, mint Istenünk' szeretésére izgató eszközöket, és kötelességünkről emlékeztető ébresztőket. Ha az eget' szépségét a' nap', hold', és csillagok, ékességét, a' patakok' folyását, a' mezők' gyümölcsét, virágát, álló fát megtekintjük; így gondolkodjunk, hogy mind ezek Isten szeretésre édesgetnek: mert ki mutatja, mint szeretett Isten bennünket, kikért ezeket teremtette. Ha a' föld' gyümölcsével táplál, ha a' levegő ég szellőjével vidámít; ha a' víz nedvesít, és szép halakkal bővesít; ha a' tűz világosít, és melegít, köszönjük az Isten' szerelmének, melyből ezek származnak, hogy minket Isten' szerelmére indítsanak.

Tudakozni, sciscitari de aliqua re. bölcs, sapiens, szerzetes, monachus. fogadás, votum, propositum. segít, adiuvat. eszköz, instrumentum. csodatétel, factum miraculosum. jelenség, nota, signum. kötelez, obligat. pogány, Ethnicus. fillér, drachma. pohár, calix. mérték, pondus. nyom, appendit. font, libra. teremtettség, Creatura. fáklya, fax. ég, ardet. gerjeszt, excitat. akarát, voluntas. gyújtogat, accendit. észbehjuttatni, in memoriam revocare. késedelem, tarditas. határ, limes. forrás, scaturigo. bővséges, copiosus. néz, considerat aspectat. izgat, incitat. ébreszt, excitat, expegefacit. patak, rivus. folyás, fluxus. mező, campus. gyümölcs, fructus. virág, flos, tekint, aspiciit. édesget, ad se allicit. kimutatni, exhibere, ostendere. levegő, Atmosphaera. szellő, ventus. vidámit, excitat. exhilarat. nedvesít, humectat. tűz, ignis. világosít, incet. köszön, gratias agit. származik, oritur. indít, movet.

Nincs olly nagy tűz, hogy magától elne aludjék, ha fát nem raksz reá. Nincs olly erős ember, hogy megne szakaszkodjék, ha mindennap ehnie nem adsz. A' nyilat ha föllövöd, mihent följobb nem megyen, ottan alá fordul, és sebesebb alább jötte, hogy sem fölmente. Mihent a' kéz íjról le veted az ideget, ottan hátra görbül. Mihent a' meleg vizet ki teszed a' tűz mellől, mindjárt hivesedni kezd, és aprónként meghidegedik. Mihent a' szép virágos kertet, vagy a' kövér szántó földet elhagyod, és nem szántod, kapálsz: annyival bujábban posdúlnak benne a' haszontalan bojtorkák és utálatos gyomok, mennél kövőbb a' föld. A' ki szép író volt, a' ki deákul ékesen szóllott, a' ki valamelly kézi munkának mesterségét fő módon tudta: kitanul mindezekből, ha naponként nem gyakorolja. E' szerint vagyonszolgunk a' tökéletes életben: gyakorlás nélkül izetlenek a' jó erkölcsök, és aprónként a' gonosz szokások' fakadozásai elnyomják, és fojtják, a'

mi jó bennünk vagyon. És valaki jobbra nem igyekszik lenni, elvesztette jó voltát. Ugyan is a' romlott természet magától hajol a' gonoszra: de nagy igyekezettel, és Istennek kiváltképen való segítségével vitetik a' jóra. Azért magától meglassódik, és alá esik, ha gyakran igyekezettel tovább nem taszítjuk; meg vénhedik, erőtlenedik, és mint a' viselt köntös meg kopik akármelly szent indulat, ha sokszor meg nem ujítatik.

Elaludik, obdormit, extinguitur. fa, lignum, arbor. reá rak, apponit. erős, fortis. szakaszkodik, rumpitur. eszik, comedit. föllő sursum iaculatur. görbül, incurvatur. hívesedik, frigescit. apró, minutus. kövér, pinquis. kapál, fodicat. buja, luxuriosus. posdúl, crescit, multiplicatur. bojtország, Arctium lappa. gyom, gramen, herba inutilis. gyakorol, exercet. izetlen, insipidus. szokás, consuetudo. fakadozás, prornptio, eruptio. jó volta valaminek, alicuius rei bonum esse. romlik, destruitur, corrumpitur. hajol, pronus est, inclinat. segítség, auxilium. taszít, trudit, promovet. megvénhedik, senescit. erőtlenedik, debilitatur. köntös, vestimentum. megkopik, veterascit. indulat, motus, affectus. újít, renovat.

Ila a' tűz soha meg nem elégszik, hanem annál inkább nevededik, mennél több fát raknak reá: a' melly szívet a' Szent lélek fölgerjeszt, soha az Istoni szolgálatnak, és a' tökéletes életnek nevededésében elégséget nem talál: sőt minél tovább megyen a' jóban, annál inkább nevededik benne a' Szentség' kívánása. Ila a' láng soha nem nyugszik, hanem a' földtől mindenkor égfelé siet: a' kiben ég a' Szent lélek' tüze, nem nyugszik, nem hivalkodik: hanem szüntelen öregbíti Szent erkölcsökkel, és ájtatos indulatokkal Isteni szerelmét: fölemeli értelmét a' mennyei dolgok' szemlélésére: akaratját csak az egy Istenre fordítja, mint

czéljára minden igyekezetinek, 's fáradtságának. Ha a' tűz fényessé teszi a' fekete vasat, ha könnyűvé és fölemeli a' nehéz vizet, mikor fölforalja, vagy párával gőzölteti! a' Szent Lélek' tüze is megfényesíti, és a' testi kívánságok' terhétől üresítvén, könnyűvé teszi a' mi lelkünket. Ez a' földi embert mennyecivé változtatja: a' sötétségben lévőket megvilágosítja; a' hidegeket fölgerjeszti, a' nehéz, és földhöz ragadott szíveket fölemeli; a' késedelmeseket serényekké teszi. Ez emészti lelkünk' rosdáját; tisztítja undokságát, változtatja, és tüzessé teszi kívánságát.

Megelégszik, contentatur. siet, properat; nyugszik, quiescit. hivalkodik, otiatur. öregbít, auget. fölemel, levat. szemlélés, consideratio. nevededik, crescit. fáradtság, fatigium. fordít, vertit. cél, meta. fényes, splendidus. könnyű, facilis. pára, vapor. gőzöl, evaporat. terh, onus. tesz, facit. változtat, mutat. ragad, adhaeret. késedelmes, tardus. serény, velox. celer. rosda, rubigo. undokság, turpitude.

Ex recentionis aevi Auctoribus.

A) Prosaica.

A' tiszta Lélekisméret mennyei érzés, mely boldog napokban kimondhatatlan bájt vonz minden körül, viszontagságokban pedig, ha sötétre borúl az idő, 's létünk' minden kellemi, 's hiveknek vélt jóakaróink' sora utolsóig elpártul, olly édes meleget önt lelkünkbe, melly az életnek minden esetei ellen férfúi önérzéssel 's elzárással vértéz föl minket. Nélküle a' királyszerk rideg pusztaság, vele még a' kínpad 's vesztőhely sem ijesztő, 's elsőől utolsóig mindenkinek e' világ' roppant

fölszínén sajátja lehet, ki becsületesen teljesíti kötelességit.

G. Széchenyi István.

Tiszta, purus. Lélekisméret, conscientia. érzés, sensio. boldog, beatus, felix, báj, decus. viszonytagság, vicissitudo. lét, existentia. kellem, gratia. venustas. hív, fidelis. vélni, censere. jóakaró, benevolus. elpártúl, deficit. meleg, calidus, a, um. önt, fundit. eset, casus. férfiúi, virilis. önértés, animisensio. elszándás, devotio ad aliquid. fölvértez, vivificat, excitat. rideg, singularis. pusztaság, locus desertus. kőpad, scamnum cruciatum. vesztőhely, locus mortis, patibulum. ijeszt, terrefacit. roppant, pomposus, magnificus. fölszín, apparen tia. saját, proprium. teljesít, implet. kötelesség, obligatio.

Az emberi Lélek, ez az isteni véghetetlen fényzőnnek szikrája; ez a' fölséges erő, melly a' kövek, növények, és állatok fölött uralkodni tétetett, az egekbe fölemelkedik, az égi testeknek járását számba veszi, és egy belső érzéssel isteni eredetét megisméri, — ez a' Lélek, melly gondolatival a' hegyeken 's tengereken fölül repked, és a' Mindenhatónak trónusáig fölhat, minden testi világtól független, szabad elhatározással bír, 's maga magában egy kis világ; ő nem másért, ő érette mindenk van, ez! ez a' Lélek ezen függtelenségének, és minden alkotmányok fölötti valóságának érzésében nem gondolhatja elég hihetőleg: hogy e' jelen élet utáni létele, a' halhatatlanságra van alkotva, 's rendeltetve?

Szalay Imre.

Véghetetlen, infinitus. fény, splendor, lux, manifestas. özön, ingens copia, exundatio. szikra, scintilla. erő, vis. növény. planta. uralkodik, domina-

tur. fölemelkedik, sese elevat. járás, gressus. számba veszem, numero. gondolat, cogitatio. tenger, mare. repked, volitat. Mindenható, omnipotens. fölhat, assurgit. független, independens. elhatározás, determinatio. kis világ, microcosmus. függtelenség, independentia. alkotmány, creatum. valóság, realitas. hihetőleg, probabiliter. létel, existentia. halhatatlanság, immortalitas. alkotni, creare. rendeltetni, destinari.

Valamint a' jó szívű pipázó több helységet tesz hamúvá sejdíten, mint a' rossz szívű gyújtogató készakarva: úgy foly több szerencsétlenség az emberiségre jó szívből, mellynek ura rossz fő, mint rossz szívből, mellynek ura jó fő.

Széchenyi István.

Sejdíten, insperatus. gyújtogató, incendiarius. foly, fluit, venit. szerencsétlenség, infortunium. szív, cor. fő, caput.

Tekints csak egy magával tehetetlen őszre, erre a' te kívánságod' tárgyára, erre a' csintalan fiataloknak csúfjára, erre a' tüzes ifjúságnak szomorú maradékára, erre az élő árnyéokra, előre! Nézd az ő beesett szeméit, mellyekből az életnek tüze egészen ki aludt; nézd az ő kiszáradt és szinte a' földig meg-görbült testét, mellynek kebelébe visszatérni önként iparkodik; nézd az ő feledékeny emlékezetét, elméjének tompaságát, teste' izmosságának és lelki tehetségeinek megvesztegetését, nézd ezt a' második gyermeket, — és meg látod jövőendő képed' mását.

Róka Imre.

Tekint, considerat. tehetetlen, iners. ősz, canus. tárgy, obiectum. csintalan, exorbitans. fiatal, juvenis. csúf, ludibrium. maradék, reliquiae, reman-

si unc ula. árnyék, umbra. meghalt, mortuus. beesik, incidit. szem, oculus. kialudik, evanescit, consumitur. edormit, kiszárad, exsiccatur. meggörbül, incurvatur. kebel, sinus. önként, sponte. feledékeny, obli visus. emlékezet, memoria. elme, ingenium. tompaság, hebetudo. izmosság, robur. megvesztegetés, deperditio.

Szívünkben, a' mi nyughatatlan szívünkben lappang minden háborúink, és nyughatatlanságink' szikrája. Azon gyűlölségek, mellyek csoportos inséget szülnek emberi nemünkre, szívünk' rejtekében forrnak föl először; ennek kívánságiaz azokat élesztő titkos tanácsosok; ezek késztetnek boszszúra, ezek mérgesítik csapásinkat.

Fejér György.

Nyughatatlan, inquietus. lappang, haeret. háború, bellum. gyűlölség, odium. csoportos, scaber, glebosus. inség, anxietas. nem, genus. rejtek, latebra. forr, bullit. éleszt, fovet. tanácsos, consultor. késztet, incitat, inclinare facit. boszszú, vindicta. nyom, premit. marok, vola. fegyver, arma. izgat, stimulat. instigat. kar, brachium. mérgesít, irritat. csapás, plaga.

A' nyelv különös tulajdona az embernek, és mint egy külső záloga azon méltóságának, melly által minden más teremtményt fölülhalad. Ez által közelíthet a' lélek lélekhez; ez által hathat az egyik a' másikra; ez magában foglalván az egyes személyek' és az egész nemzetek' miveltségének visszafénylését, azon bélyeg, melly által az ember embertől, és a' nemzet nemzettől különböz.

Bitnits Lajos.

Különös, singularis. tulajdon, proprietas. külső, externus. zálog, pignus. fölülhalad, superat. közelít,

appropriat. magában foglal, inse comprehendit. nemzet, natio. műveltség, cultura. visszafénylés, resplendor. bélyeg, character, nota. különböz, distinctur, diversus est.

Az egyházi hivatalra szánt 's készülő Nevendéknek mindenek előtt testére nézve úgy kell neveltetnie, hogy minden tagja a' természettel egyezőleg szép erányban fejtsék ki; hogy egészsége valamelly veszedelmes körülállás által megne vesztegettessék; hogy kiváltkép' melyének épsége megtartassék, 's nyelve akadozás nélkül szabadon szóljon. Elmebeli tehetségeire nézve pedig leginkább, azon kell lenni, hogy könnyű emlékezőete, érett ítéléte, eleven képzelődése, helyesen gondolkodó, az előítéletektől ment, 's a' szelidebb tudományok által jól művelt esze légyen. Erkölcsi tulajdonaira nézve végezetre szeresse az igazságot, erkölcsöt, vallást és az emberiséget.

Szilassy János.

Egyházi, ecclesiasticus. hivatal, officium. szánt, destinatus. készül, parat se. neveltetni, educari. tag, membrum. erány, directio. ki fejtetik, evolvitur. veszedelmes, periculosus. körülállás, circumstantia. veszteget, corrumpit. dilapidat. mely, pectus. épség, sanitas. megtart, conservat. akadozás, adhaesio. szól, loquitur. elmebeli, mentalis. érik, maturescit. ítélet, iudicium. képzelődés, phantasia. előítélet, praeiudicium. vallás, fidei professio. emberiség, humanitas.

Hol találhatom-föl szívem nyugalmát? hol teljesedhetnek-be forró kíváнатim? Mikor gyönyörködtethet, engem' az elmúlt? mikor lehet nekem kedves a' jelenvaló? mikor várhatom örömmel a' jövőndőt? mert mindenek hiúság, 's lélek' gyötrelme! A' tudós mélyebb tudományokra törekszik, a' tiszt nagyobb méltóságokra

vágyódik, a' gazdag több kincsek után szomjúhozik, a' világfija újabb multságok után sohajtozik, 's így kiki nyughatatlankodik; mert mindenek hiúság és lélek' gyötrelme. Nemde a' régiség' roppant városait most gyep takarja, 's a' hajdan virágzó, szabad nemzeteket, most a' tudatlanság 's szolgaság' rab kötele tartja?. Nemde a' világ rémítő hősök' csontjait egy sírhalom borítja, 's a' jelenvaló örömet is a' jövődő szomorúság elhajtja? és így múlik-el minden; mert mindenek hiúság 's lélek' gyötrelme! — Haneu. Istent mindenek fölött, Felebarátunkat pedig, mint minmagunkat szeretni, 's a' szeretet által az erkölcsöt gyakorolni, halhatatlanság, 's lélek' nyugalma. Mert a' szeretet soha meg nem hal; az ebből származott erkölcs pedig valódi boldogságot szerez tisztelőjinek, 's azoknak neveit megváltozhatatlan dicsőségben fűntartja itt e' földön 's örökre.

Szániszló Ferencz.

Talál, invenit. nyugalom, quies. teljesedik, impletur. gyönyörködik, delectatur. kedves, gratus. elmúlt, praeteritus. jelenvaló, praesens. jövődő, futurum. hiúság, vanitas. gyötrelm, angor, anxietas. tudós, doctus. mély, profundus. tiszt, officialis. vágyódik, appetit. szomjúhozik, sitit. multság, distractio. sohajtozik, suspirat. nyughatatlankodik, inquietatur. régiség, vetustas. gyep, herbetum. takarja, tegit. tudatlanság, inscitia. szolgaság, servitus. rab, mancipium. kötel, funis. rémítő, horribilis. csont, os, sírhalom, sepulcrum. borit, tegit, obtegit.

A' pieriai forrásból vagy sokatígyál, vagy inkább meg se kóstold. Itt a' mértékletes ital megrészeget, és csak akkor téríti józanságodat vissza, ha vele bőven töltözöl.

Versegly Ferencz.

Pieriai forrás, fons, scaturigo Pieridum. kóstol, gnatat. mértékletes, temperatus. megrészegít, inebriat. visszátérít, reducit. józanság, sobrietas. töltözik, impletur.

Tördki te a' fakadó palánt' szívét, sarjazhat azután; lövelheti a' legbujább növéseket, egy bokros, gallyas szép fiatal az, igen is, lehet: de az első fakadás királyi fölszökellete örökre oda van.

Kazinczy Ferencz.

Fakad, erumpit, prorumpit. palánt, planta. sarjaz, recrudesce. lövel, eiicit, eiaculatur. buja, luxurians. bokros, ramosus. gallyas, frondosus. fölszökellet, subsultus, assultus. oda van, hinc est, perit.

B. P o ë t i c a.

A' Hazafi.

Legjobb legédesebb szülöttje,
Neveltje a' törvényhozó nagy Testnek;
Mivének étellel, halállal
Védője, Gyámolója, Megtartója.
Egész valója, minden érzeménye
És gondolatja a' Haza
's Nemzet körül forog, — 's azonnak
A' fénye, boldogsága, hire és neve
Egyetlen egy nagy tárgya 's kívánsága
Éltének. A' mit tud 's tehet, —
Értelme és értéke 's minden virtusa
E' célra van szentelve, szánva. —

Kisfaludy Sándor.

Hazafi, Patriota. születik, nascitur. nevel, educat. törvényhozó, legislator. műv, opus, negotium. élet,

vita. halál, mors. véd, defendit. gyámol, protegit. megtart, conservat. való, substantia. érzemény, sensatio. értelem, intellectus. érték, pretium. szentel, dicat, consecrat. szánni magát valamire, se ad quidquam devovere.

Nem kér Chinai pamlagot,
 Sem márvány palotát a' Megelégedés.
 Többszer múlatoz a' szegény
 Földmives' küszöbén 's durva daróczain
 Mint a' Dáma' kigyöngyezett
 Keblén 's ambroziás melypatyolatjain.
 Csendes szalmafedél alatt
 A' víg pásztorikor' gyermeki közt lakik.
 A' természet' ölébe dűl,
 Annak nyújtja kezét, 's mennyei csókjait.

Berzsenyi Dániel.

Pamlag, sella, Canapo. megelégedés, animus contentus. múlatoz, distrahit se, commoratur. Földmives, agricola. küszöb, limen. darócz, stragulum. kigyöngyözni. unionibus decorare. melypatyolat, calantica, cidaris in pectore. szalmafedél, tectum stramineum, tuguriolum. lakik, habitat. öl, sinus. dűl, recumbit. nyújt, porrigit. csók, osculum.

Ember Honja az ég, onnét jött, és oda vágy ő
 Itt csak vándorló, és e' fölséges eredtét
 Égre emelt arczája, 's hogy édes örömbe merülve
 Néz föl mennybe, 's kiváltképen ki tanulni sohajtja,
 Elrejtett titkát annak, halgatva beszéli.

Vass László.

Hon, Patria. vágy, appetitus. vándorló, peregrinator. emel, levat. arcza, facies. merül, mergitur. sohajt, suspirat. exoptat. titok, arcanum. hallgat, silet.

— — Sokkal veszedelmesebb lenni tudósnak
 Religio nélkül; mint hittel, bár ha fogyatkoz'
 A' Bővebb tudomány; — az ront — ez rontani nem tud.

Szalay Imre.

Veszedelmes, periculosus. hit, fides. fogyatkozik.
 deficit. ront, destruit.

— — — — Hol egyszer romlik az erkölcs
 's a' kor' lelke sebes folyamát szét öntve okádja;
 Hol lebukott a' lelki erő, vágyoknak alattok;
 Ott elrémül az ész; kényetlen halgatni a' törvény;
 Gyászol az ősi szokás, 's az igazság' hangja kitompul;
 Sinlik az emberiség 's ásott sirjába lefordul.

Guzmics Iszidor.

Romlik, ruit. szétönti, diffundit. okádja, evomit.
 lebukott, succubuit. kénytelen, coactus. gyászol, luget.
 sinlik, angitur. ás, fodit.

Nem kevély a' nagylelkűség
 Szelet üt a' pulyaság;
 Nem dicsekszik a' bölcsesség
 Trombitál a' butaság.
 A' hős nem kel könnyen kardra
 És a' felszeg mindjárt vág;
 Mert a' valóság polezára
 A' hiúság föl nem hág.

Szedes Fábian.

Kevély, superbus. nagylelkűség, magnanimitas
 szel, ventus. pulyaság, inertia. trombitál, clangit,
 buccinat. butaság, stoliditas. kard, gladius. felszeg.
 debilis. vág, secat, tundit. valóság, realitas. polez,
 podium, culmen.

Mint a' panaszszaal ömlő hárfahang
 Kizengve hurján gyenge ujj közúl
 Reszketve lassudan enyészik el:
 Mint a' Simán nyugodt viz' tükörén
 Egy csepp esés után a' hab kereng
 'S mind szélesülve csendesesen reng,
 Míg a' virágos parton eltűnik:
 Bár úgy lebegnék én is egykoron.
 Átszállva, a' dicsőbb világba föl.

Döbrentei Gábor.

Panasz, querela. ömlik, funditur. hárfahang, sonus nablii. zeng, resonat. hur, chorda. ujj, digitus. reszket, tremit. elenyészik, disparet. sima, politus. kereng, gyatur. reng, tremit. átszál, transit, transponit se.

Heába tapsolsz rettenetes Halál!
 Kik érdemekkel nyertek örök nevet,
 Kik nem magok' hasznoknak éltek,
 Büszke hatalmad alá nem esnek.

Virág Benedek.

Tapsol, plaudit. rettenetes, terribilis. érdem, meritum. büszke, ambitiosus.

Értsétek Magyarok: „ne legyen soha semmi hasonlós
 Köztetek: így győztök, 's tietek Pannónia vérmes
 Síkja, örökségtek, 's rémül nevetekre körösleg
 Minden hadviselő közel, és meszszebbi vidéken.
 Szittyák! közszeretet, 's hason érzés gyujtsa szívünket:
 Így ha meggyünk, sem az égi nyilak, sem az ördögi
 czinkok
 Ártani nem fognak 's nyugalommal birjuk Etelvárt.”

Horváth Endre.

Érti, intelligit. győz, vincit. sik, planities.
 rémfül, terrefit. hadviselő, belliger. vidék, ora. köz-
 szeretet, mutus amor, communis charitas. hason-
 érzés, sympathia. gyújt, accendit. nyíl, sagitta.
 czink, dolus. árt, nocet. bir, possidet.

Isten! kit a' Bölcs' lángesze föl nem ér
 Csak titkon érző lelke ohajtva sejt.
 Léted világít mint az égő
 Nap, de szemünk bele nem tekinthet.

A' legmagasb menny 's aether' Uránjai,
 Mellyek körülted rendre kerengenek,
 A' láthatatlan férgék a' te
 Bölcs kezeid' remekelt csodáji.

Te hoztad e' nagy Minden' ezer nemét
 A' semmiségből, a' te szemöldököd
 Ronthat 's teremthet száz világot,
 'S a' nagy idők' folyamit kiméri.

Téged dicsóít a' Zenith és Nadir,
 A' szélveszek' bús harcza, az égi láng'
 Villáma, harmatesep, virágszál
 Hirdeti nagy kezed' alkotását.

Buzgón leomlom színed előtt Dicső!
 Majdan ha lelkem záraiból kikél,
 'S hozzád közelb járulhat, akkor
 A' mi után eped, ott eléri.

Addig letörlöm könnyeimet, 's megyek
 Rendeltetésem' pályafutásain,
 A' jobb s' nemesb lelkeknek útján,
 Merre cröm 's inaim vihetnek.

Bízton tekintem mély sirom' éjelét !
 Zordon, de oh, nem, nem lehet az gonosz,
 Mert a' te munkád ; ott is elszórt
 Csontjaimat kezeid takarják.

Berzsenyi Dániel.

Lángész, genie. fölér, comprehendit, attingit,
 érez, sentit. ohajt, suspirat. sejt, suspicatur. lét.
 existentia. világít, lucet. féreg, vermis. láthatatlan,
 invisibilis. semmiség, nihilum. szemöldök, supercilium,
 palpebrae. kimér, metitur. szélvész, turbo.
 harc, conflictus. láng, flamma. villám, fulgor. harmatcsep,
 gutta roris. szín, color. zár, clausula. kikel,
 exsurgit, prodit. eped moeret pályafutás, curriculum
 stadium, ín, nervus. zordon, horridus.

Beszélgetések.

Dialogi.

I.

A' napkeleti nyelvekről.

De Lingvis Orientalibus.

Ferencz és Pista.

Franciscus et Stephanus.

F. Jó napot kívánok.

P. Hozott Isten, drága Barátom ! rég óta nem vólt szerencsém téged' lakásombam tisztelni.

F. Igazad van ; azonban, hogy nyomos dolgaim' sokasága akadályozá jöttemet, ha nem mondom is, hiszed.

P. Hiszem, Ferencz ! tudván maganról, hogy a' szorgalmatos, és munkás

F. Bonum diem precor.

S. Deus te adtulit, chare Amice ! pridem non arripit mihi fortuna te in mansione mea salutandi.

F. Rectum habes, interim gravium negotiorum multitudinem impedivisse adventum meum, me tacente, credis.

S. Credo Francisco ! sciens de me ipso, quod solerti et laborioso homini

embernek minden perczenet aranyokat ér.

F. Épen azért! használjuk jól rövid együtt létünköt; egy kétségem van; szeretném, ha elosztatnád.

P. Igen szívesen, ha képes leendek; csak mond el: miben áll?

F. Nem sokban. — A' minap' a' szent írás' magyarázása tudományát olvasgatám; annak helyes értésére szolgáló többi segéd eszközök közt a' Szerző a' Zsidóval atyafiságos keleti nyelveket első helyre tette; — a' mit én nem csak kétségbe hozni; sőt egyenesen tagadni kész vagyok; mit mondasz hozzá?

P. Nem többet, — csak hogy erről a' rövidlátók kéteskednek; mivel kinek meszszebre terjed esze' látatárai, ki a' Zsidó nyelv viszontagságaiba mélyebben betekint; lehetetlen, hogy a' deli fénynél világosb igazságot kétségbe is hozhassa, — nem hogy még tagadná is.

F. Ne olly tüzesen Pajtás! az én fejem' sem ütötték tökkel; valamint több, ellenkezőt állító, mély tudományú, férfiak sem voltak eszeveszettek; — halgasd csak kétemnek okát? — A Szent Atyáktól tán

omne momentum aureis veniat.

F. Recte ideo — utamur in commodum hoc brevi nostro simul esse; — unum dubium habeo; amarem, si solveres.

S. Lubentissime, si valueró; refer tantum, in quo consistat?

F. Non in multis — Nuper scientiam interpretationis S. Scripturae lectitabam; inter reliqua eius rite intelligendae subsidia auctor Lingvas Orientales cum Hebraea cognatas primo loco ponit — quod ego non solum in dubium vocare, sed directe negare paratus sum; quid ad hoc dicis?

S. Non plus — nisi, quod de hoc solum myopes dubitent; nam cuius horizon rationis latius patet, qui linguae Hebraicae fata profundius considerat; — non est possibile, ut veritatem luce meridiana clariorem in dubium vocet, tanto minus, neget.

F. Non ita fervide, Socie! nec ego sum stolidus; sicut nec multi, contrarium tenentes, vastae eruditionis viri erant mentecapti; — audi solum dubii mei causam? — Sanctis Patribus forsitan non-

nem tagadod meg a' mely tudományt? És lásd: azoknak nagyobb része még zsidó nyelv nélkül is bölcsen védte Hitágozatinkat az Eretnekek ellen; — Miért fárasztanám tehát elmémet zsidóval; vagy a' mi iszonyúbb, Arab, Szercezen, Aram nyelvel? —

P. Szent Atyáinkat tisztelvén szép eszök miatt jól cselekszel; mivel azok a' SzentEgyház' remekírói; — de tévelyegsz, nem gondolván meg; hogy az idővel mindennek változnia kell; — akkor elég volt a' hitetlenek' megczáfolására a' fordított deák Szent Irás; minthogy az eredetit senki sem értette; de fordítsd szemeidet ma Német Országra, és a' kakas is megunta regédet nem használandó bal véleményed' támogatására.

F. Igaz — Mostani ellenségink leginkább az eredetiből puskáznak; de Hyeronimus, Hyeronimus? — valljon nem értette e az eredetit Arab, és a' többi nélkül? —

P. Igen is értette — de ki dicsekedhetik köztünk olly, tanítóval, mint volt Hyeronimus' Rabbinsa? Annak Mestere a' zsidóval atyafiságos nyelveken is jártos vala, s azért

denegas profundam scientiam; et vident: eorum potior pars et sine Hebraica lingua sapienter tuehatur dogmata nostra adversus haereticos. — Cur igitur fatigare mentem meam Hebraica, vel, quod plus est, Arabica, Aethiopica, Aramaica Lingua?

S. Sanctos Patres ob ingenii bonitatem honorando recte agis, quia illi sunt Ecclesiae Auctores classici; — sed erras non perpendendo cum tempore omnia mutari debere; — tunc sufficebat ad confutandos infideles versio Latina s. Scripturae, cum originalem intellexerit nullus. — Sed converto oculos hodie ad Germaniam et gallinae quoque pertaesam fabulam, non adferes ad fulciendam sinistram opinionem tuam.

F. Verum est — quia moderni adversarii inprimis ex originali iaculantur — Verum Hyeronimus, Hyeronimus? An non intellexit originale sine Arabica et caeteris?

S. Omnino intellexit — sed quis nostrum gloriari potest tali Magistro, ut erat Rabbins Hyeronimi? Huius Magister et in Hebraeae cognatis lingvis versatus erat, et propterea

nem csoda, ha sokra ment.
— Do mi, mi — —

F. Hagyd el, Pista! tudom; akarod mondani, hogy mi olly tudós mesterre nem találunk, pedig véleményem szerint a' mostani zsidók is tudják régi Hebertől örökül vett nyelvüket; noha elnémetesedtek légyen?

S. Látom egészen idegen vagy e' tárgyban; — vigyázz, fölvilágosítlak. — Tudd meg, hogy a' zsidó nyelv az első Alexandriai fordításnak világra jött előtt majd nem két századdal előbb ki holt, és élő honi nyelvnek lenni az Israél nép'szájában megszűnt légyen. Honnan már az említett munka nem lehet hiteles bizonyság a' nyelvszokásra nézve, holott ez minden magyarázásnak első okfője. — Szótárink olyanok, a' mellyek a' zsidó nyelv' élő korából erednének, nincsenek; ugyan is az első szótár Kimchi David által csak *Krisztus* születése után 1190-ikben adatott ki spanyol Országban. Az egész Zsidó nyelv tehát a' Szent Írás néhány könyveiből ismérletes előtünk, de, ki hígye, hogy az a' 44 könyv, holott sok közülök csak egy két la-

haud mirum, si multum profecit — Verum nos — nos —

F. Desino Stephane! novi, quia vis dicere, nos haud invenire talem Magistrum; iam vero me opinante et moderni Judaei callent ab antiquo Heber haereditatam lingvam suam, etsi germanizent.

S. Cerno, te ex toto peregrinum esse hoc in obiecto — attende clarificabo te — noris, Lingvam Hebraicam ante luci datam versionem Alexandrinam fere duobus saeculis citius emortuam fuisse et vivam esse in ore plebis Israël cessasse. Unde memoratum opus iam nequit fidedignum testimonium praebe-
re de usu loquendi, cum tamen hic omnis interpreta-
tionis summum principium sit. Lexica, quae ex Ling-
vae Hebraeae viva aetate descendunt, non habemus namque primum editum est per Davidem Kimchi post Christum natum solum 1190-o anno in Hispania — Tota proin Lingva Hebraica ex sacrae Scripturae paucis libris nobis nota est; atquis credat, ex iis 44 libris, quorum plures aliquot nonnisi paginas in se comprehendunt, omnes

pot foglal magában, az egész Zsidó nyelvnek gazdagságát velünk megismértetni képes lenne? Ha még azt is hozzá teszem: hány egyetlenegyszer előforduló szavak vannak: éppen bizonytalan vagyok azok valódi jelentésükről. — Tehát, mond meg, miként lehetek én bizonyos, hogy teszem, ez vagy amaz a szó Salamon idejében illy, vagy más értelemben használtatott? Tartozom e elhinni Kimchinek, a mit ő emennek vagy amannak a szollásmódnak értelméről állít? Nem magyarázhatta e ő a Szavakat felekezete részére kedvezőbbleg? Jól föl vedd a dolgot — mert ezt kell állítanom mind annyi szótárainkról. — 's így már képezed, hogy az eredetinek helyes, 's biztos értésére a mostani Zsidók se Iskolájokkal, se szótáraikkal eleget nekünk nem tehetnek; mi van hátra? Nem egyéb, mint az egyenes eszközök fogyatkozásukban az atyafiságos nyelvekhez folyamodni, és ezek fáklyájuk világítása mellett a homályba borúltakat fejtegetni.

F. Helyben hagynám a mondottakat — de ugyan kevés tanulóból lett ám eddig Hyeronimus? kevés

lingvae hebraeae divitias cognosci per nos posse? Si porro et id addo: quot hapax legomena sint; plane incertus haereo de significato vocum. Dic ergo, quomodo possum certus esse, quod, haec, aut alia vox, aetate Salamonis hac, aut alia notione usurpata sit? Teneor ne Kimchio credere, quod is de phrasis alicuius sensu statuit? An non potuit is pro suorum parte voces favorabilius interpretari? Rem bene assume; — nam hoc debeo affirmare de lexicis nostris Hebraicis omnibus. — Proin, iam intelligis, quod ad originalis rectam et certam intelligentiam moderni Hebraei nec scholis, nec Lexicis suis possint nobis satisfacere; quid restat? Non aliud, quam in defectu directorum mediorum, ad cognatas lingvas, ceu usus loquendi vivos testes recurrere, et his facem praefertibus obscura interpreteri.

F. Admitterem relata — sed valde pauci discentes evaserant huc dum Hyeronimi? Pauci facti sunt

ből lett híres tolmács, noha izzadva tanulták is a' keleti nyelveket? —Többnyire csak az Iskolának tudják, elhagyván pedig annak küszöbét, semmit sem tudnak. En meg vallom, magamban, és társimban ennyit tapasztaltam.

P. Ezzel azt akarod je-lenteni nemde — hogy hasztalan tanítani is a' keleti nyelveket?

F. Helyesen eltaláltad gondolatomat Pista! nem hijában gyakorta együtt vagyunk.

P. Elég gyengeség tőled — Mát az ékesszólást ne tanítsák, mivel nem mindegyikünk lesz Cicero? Vagy a' böleselkedés tudományát; mivel ritkából lesz Plato, vagy Kant? 's így tovább — érzedé, milly bakot löttél?

F. Légy diadalmas! — de mégis a' Plébános nem árúlhatja a' népnek Zsidó portékájit?

P. Igen bölesen — alig-ha szalmával teli nincs fejed — törültsess el tehát minden iskolai rendszert; mivel a' tudatlan népnek nem hordhatod föl azon el-vont okokat, a' mellyek-vel támogatják az Iskolák véleményöket, azon temér-dek különböztetéseket, szörszálhasogatásokat, a'

magni Philologi (Interpre-tes) licet sudando didice-rint lingvas orientales? Ut plurimum soli scholae norunt, relinquentes autem huius limina, nil sciunt. — Ego fateor, in me et con-sociis, id expertum mo fuisse.

S. Per hoc nonne indi-care vis — inutile esse vel docere Lingvas Orientales?

F. Recte tetigisti meam cogitationem, Stephane! non frustra saepius simul sumus.

S. Satis debilitatis in te — Ergo Eloquentiam non doceant, quia non quisque nostrum Cicero evadit? vel Philosophiam, quia rari erunt Platones, Kantii? Et sic porro — sentisne, qui erraveris.

F. Sis triumphator; — attamen Parochus non po-test vendere plebi merces suas Judaicas?

S. Admodum sapienter — facile stramine opple-verunt caput tuum; fac igitur deleas omne Systema scholare, quia indoctae plebi non poteris proferre abstracta illa argumenta, quibus scholae suas opini-ones fulciunt; illas innu-meras distinctiones, sub-tilitates, quibus omnis

mellyekkel minden rendszeres tudomány szinte az özönig el van öntve. — De a' miveltebb ellen részt miként fogod megczáfolni? A' tudósabbakat miként fogod meggyőzni némi igazságnak valóságáról? De magad fogod e belsőképen meggyőződve erősen hinni a' Religionak igazságait? És pedig hidd el, nincs nyomorultabb Tanító, mint ki mással azt akarja elhittetni, mit maga sem hiszen.

F. Meggyőztél, Barátom! de még is e' tárgyban egy kérdést teszek; kérlek, Pista! mit gondoltál, mikor Magyar és zsidó nyelv közt hasonlítást tével? Fontold meg — a' Magyarból Zsidót, Arabot, Szerecsent csinálni — nevet az egész világ, nem hiszed?

P. Barátom! Tudatlan-ságod már föl boszszont — olvastad e munkámat?

F. Megvallom igazán — nem még; mivel illy hasztalan vizsgálódásoknak nem vagyok kedvellőjük.

P. Csak igaz az: hogy a' tudományokat csak tudatlan gyűlöli; — de az is igaz, hogy a' hajdú nem tud a' harangöntéshez; — Nem olvasván munkámat, hogy foghatsz rám, mintha én a' Magyarból Zsidót akarnék csinálni, meg nem

systematica disciplina penes usque superabundantiam scatet — sed cautio rem partem adversam qui refutabis? Doctiores qui convinctes de alicuius veritatis realitate? Sed solus credes intime convictus veritates Religionis? Crede vero, non esse miserabiliorem doctorem, quam qui alium persuadere vult de eo, quod nec solus credit.

F. Vicisti Amice! sed adhuc in hoc argumento unam pono quaestionem; quid cogitasti, quaeso; Stephane! dum inter Hebraicam et Hungaricam Linguam analogiam instituebas? Perpende — Ex Hungaro Hebraeum, Arabem, Aethiopem facere — ridet te totus mundus; non credis?

S. Amice! inscitia tua iam irritat me, legistine opus meum?

F. Fateor sincere — adhuc non; cum similium disquisitionum fautor haud sim.

S. Denique certum est: quia ars non habet osorem nisi ignorantem; verum quoque est: quia asinus non est ad lyram — Non legens opus meum, quomodo possis mihi appingere, quasi ex Hungaro Iudaeum vellem formare, non

foghatom; — holott erre nézve véleményemet nyilván ki tenni korom' gyengesége, és tapasztalásom' csekélysége miatt szánt szándékkal nem akarám; tán utóbb, ha többre mehetek, meg jelenek ezzel is a' Magyar világ előtt. — Felőled pedig azt mondhatom, hogy epém is keveredik, ha ott, a' hol a' tudománynak leginkább kellene léteznie, illy durva tudatlanságot veszek észre, — 's azért hallgatók ezentúl. —

F. Nem tudtam, hogy olly finom érzésű vagy, ha megbántottalak, bocsáss meg — én menek. Isten veled.

P. Kísérje az Úr nyomdokidat.

possum concipere; — cum tamen hoc in puncto opinionem meam propalare ob aetatis teneritudinem, et experientiae defectum sponte recusaverim; forsitan tardius, si ultro assurgere valebo, et hoc coram orbe Hungarico facturum. — De te autem possum dicere: et bilem in me moveri, dum, ubi scientia inprimis sedem figere deberet, adeo turpem ignorantiam adverto, et ideo a modo altum sileo.

F. Ignoravi te adeo subtilis sensationis esse; — si offenderam te, dimitte, — ego vado; Deus sit tecum.

S. Dominus comitetur vestigia tua.

II.

Az esztendő' részeiről.

Endre, és Lajos.

E. Alázatos szolgája az Úrnak! régen kívántam tiszteletemet tenni; de eddig a' hazai dolgok igen elfoglaltak.

L. Igen örülök, hogy az Úr megalázza magát hozzám; legalább az unalomtól megment.

De Anni partibus.

Andreas et Ludovicus.

A. Humillimus servus! iam pridem optabam homagium exhibere, sed adusque negotia domestica multum me occupabant.

L. Admodum gratulor de sui humiliatione ad me; adminus a taedio me liberabit.

E. Hogyhogy? Hát Uraságodnak hosszú az idő még e' rövid életben is? — Mulassa magát a' természet' szép elrendeltetésével.

L. Azt is meguntam már, mivel nem találok benne semmit, a' mi gyönyörködtetne.

E. De én már, mondhatom, hogy az esztendőnek minden részét tudom használni.

L. Ugyan tanítson Bátyám Uram! valamire?

E. Miért nem Öcsém Uram! lássa, én tavaszkor sétálok, 's nézem a' szép természet' kifejlődését; mulatom magamat a' rózsákkal, ibolákkal, nefelejtsekkel, 's valahányszor szemlélem őket, azt vélem, hogy rám mosolyognak, olly szépen virítanak; jó illatokkal egészen fülélesztenek; 's a' fülmilék' szép zengésük elő ragadtatják velem is lantomat, 's így a' tavaszt teljes szívbeli örömek közt töltöm el.

L. Ez igen helyesen van Bátyám Uram! de hát nyáron, a' nagy hőségben, a' tikkasztó melegben hogyan tölti az időt?

E. Lajos Öcsém! mióta a' Magyar Nemzet Füredre szokott egybegyűlni ama' hires fürdőbe; mióta ott

A. Quomodo? Ergone Dominationi vestrae longum est tempus in hac brevitate? — distrahat se naturae pulcherrima dispositione.

L. Et huins taedio teneor iam, cum nil in eo ad mei recreationem inveniam.

A. Ego possum de me dicere, quoniam quamvis anni partem novi in usum meum convertere.

L. Doceat igitur Domine Frater! me quidpiam.

A. Quare non, Domine Frater! (minor natu) videt egode vere ambulo, et considero venustae naturae evolutionem; distraho me cum rosis, violis, et quoties ad has converto oculos, puto, ac si mihi adularentur risu suo, adeo amoene virent; bono suo odore velat ex toto vivificant; philomelarum grata modulatio et me ad canendum excitat, sicque ver inter mera gaudia transigo.

L. Hoc valde bene se habet, Domine Frater! (maior natu) ast aestate, in magno aestu in calore summo, quomodo tempus terit?

A. Frater Ludovice! a quo Natio Hungara Füredini, in celebribus iis thermis colligi solet, a quo

a' Magyarinak új hajnala pirosollik; nem búsultam soha arról, mi tévő legyek; mert az a' természetnek legszebb tájéka, a' melly Balaton mellékéna' vándort bájoló érzésekre fakasztja, engem' elegendőképen elmulat; hát ha még emletést teszek arról, hogy Országunk' virágát ott együtt szemlélhetem, 's az andalyogtató magyar hangot hallhatom — meg vallom boldognak vélem magamat e' világ' minden hiúsága mellett is.

L. Örvendek rajta, Endre Bácsi! hogy érthettem szovából a' Magyar hangért buzgó lelkét; én már többtől hallottam Fűredet dicsérni; de magam még eddig nem tudám elhatározni az oda menetelre; hanem, adjon kezét Endre Bácsi! és a' jövő nyáron együtt menjünk Fűred' szép ligetét meglátogatni.

E. Itt van, édes Öcsém! légyen meg kívánsága.

L. De folytassuk beszédünket, mert látom, hogy sokat tanúlok Endre Bácsitól; — miben leli örömét a' hives, ködös őszi időkor?

E. Hát még azt sem tudja? hiszen akkor annyi a' mulatság, hogy nem tu-

ibi Hungaro nova aurora rubet, nunquam sollicitabar, quid faciendum sit, nam illa naturae amoenissima plaga, quae in vicinia Balatonis viatorem ad sensa excitat svavissima, me satis distrahit; quid si adhuc mentionem iniecero, quod Regni nostri florem ibi simul intueri et svavissimum sonum hungaricum audire possim — fateor, felicem eo penes omnem mundi huius vanitatem reputo.

L. Gratulor, Frater Andrea! me e verbis intelligere potuisse, suum pro tono hungarico ardere pectus. Fűredinum laudari a pluribus iam audiveram. ast ad illuc eundum me hucdum determinare non potui; sed cedo manum et proxima aestate simul ibimus Fűrediensem amoenum lucum visitaturi.

A. Hic est Charissime Frater! fiat desiderium ipsius.

L. Sed continuemus sermonem, nam video me multa percipere a Fraternitate vestra — In quo laetatur tempore subfrigido ac nebuloso autumnu.

A. Ergo nec hoc quidem novit? Tamen tunc tantae sunt distractiones, ut quan-

dom, mikor mellyikben végyek részt. —

L. Hogyhogy? Hiszen akkor már nem bűg a' gerlicze, a' csermely' violás völgye a' füzes' árnyékában nem illatoz, a' ligetek' bokrai közt csak sárga levél zörög, a' fülemüle elnémúl, szóval: az egész természet szinte ki hal.

E. De mégis mosolyognak a' szőlő fűrtök rám Badacsonynak nemes tőkéjéről, minden felől a' víg szüret; az öröm kiáltások; azután pedig következnek a' nyúl, róka, szarvas, farkas vadászatok.

L. Igaz, hogy szüretkor jó mulatságok esnek; de a' vadászatnak én barátja nem vagyok.

E. Eddig azt veszem észre az Urban, hogy csak a' falak közt szeret mulatni; de hogyan? kívánnám tudni.

L. Csak még egy kérdésem van; azután megfelelek: hát a' havas teli időt, kívált midőn a' hófuvatok miatt sehova sem mehet, miként használja.

E. Ezt már Öcsém! magam is néha unalmasnak találom; mivel országunk eddig annyira nem haladt, hogy a' látogatásra méltó Magyar színjátékai volnának; a' házi látogatásokat, a' könyvek' olva-

do et in quibus participem, anceps haeream.

L. Quomodo? Tamen hoc tempore iam non grocitat turtur; vallis violacea ad rivulum in umbra saliceti non olet, inter dumos luccum folia flava solum strepunt, luscini obmutescit verbo: tota natura quasi emoritur.

A. Attamen subridet coram me botri de nobilitate Badacsonyiana — ubique hilares vindemiae, gaudiorum clamores; postea vero venationes sequuntur leporum, vulpium, cervorum, luporum.

L. Verum est, tempore vindemiarum bonas distractiones obtinere; ast venationis non sum amicus.

A. Adusque adverto Dominationem vestram solum intra parietes domus se velle distrahere; at quomodo? amarem nosse.

L. Unam petitionem adhuc habeo dein respondebo; hyemali niveo tempore praecipue si ob nivium glomeramina nullorsum possit ire, quomodo utitur?

A. Hoc frater! et solus quandoque taediosum invenio; nam regnum nostrum eo hucdum non est eluctatum, ut theatra Hungarica, frequentatu digna, haberet; visitationis domalis et lectionis libro-

sását megunom, és így gyakran egyedül magányosan pipázgatva melancholizálok.

L. Lásza Bátyám Uram! nálom a' dolog egész esztendő által úgy megyen; mivel nálunk olly mulató hely, mellyet én ohajtának, nincs.

E. 'S szabad tudnom, mi lehet az?

L. Miért nem? Nekem egész örömöm az volna ez életben, ha mindennap több Tudósok' körükben beszélgetve tölthetnék el egykét órát, mert a' tudományok szomját, melly gyakran gyötör, könnyebben elolthatnám magamban.

E. Tisztelen Öcsém Uramat, 's nagyon dícsérem nemes ohajtását — de mit teszünk neki, ha ez nincs módiban nálunk — töltsük napjainkat, mint lehet — De már késő is lesz, haza sietek; másként utóbb elhagynám csizmámat, az iszonyú nagy sárban, ha sötét estig itt mulatoznék; magamat ajánlom, 's kívánok jó egészséget.

L. Adjon Isten Batyám Uramnak is minden jót, jó éjszakát. Látogasson meg a' napokban.

rum aequè me taedet; et sic saepe solitarius fumando melancholizo.

L. Ecce Domine Frater! apud me per totum annum sic se habet res; quia apud nos talis locus distractio-nis, qualem ego optarem, desideratur.

A. Et licet scire me, quidnam hoc esse possit?

L. Cur non? Totum vitae meae gaudium in eo invenirem, si diutius in circulo plurium eruditorum possem transigero unam, alteramve horam, nam sic sitim scientiarum, qua saepe angor, facilius extingvere possem.

A. Aestimo Dominum Fratrem et magnifico nobile desiderium suum, sed quid possumus contra, cum hoc non sit moris apud nos — Transigamus breves dies nostros, ut possumus. Ast iam tarde etiam erit, propero domum, secus adhuc serius desererem cothurnos in magno coeno, si usque ad seram vesperam hic commorer; me comendo et bonam precor valetudinem.

L. Deus tribuat et Domino Fratri omnia bona, bonam noctem; — visitet me his adhuc diebus.

III.

A' Magyar nyelvről.

De Lingva hungarica.

*Imre és Sándor.**Emericus, et Alexander.*

I. Jó reggelt, Sándor! haladsz e' már a' Honi nyelvben?

S. Neked is, kedves Imrém! annyira mennyire, tán képes volnék már bim-bókat is készíteni, de felek, hogy kivirágzásuk előtt elhervadnának

I. Lassan Legény! lassan, előbb légy munka rostálgató, azután Szerző; úgy látszik, hogy ez a' szokás mostanában.

S. Ne hidd Barátom! hogy illy tapasztalatlan létemre bíráló légyek; de ha tehetségem volna is, irtózom ettől, mert majd az én munkámat is megrostálnák.

I. Igazad van, — de a' jó munka nem ijed meg a' Critica' vaspálczájától.

S. Jól mondod — de jó munkát készíteni ez ám a' mesterség; kivált magyarul; eleget gyötröm fejemet, hogy fejezzem ki az erkölcsi *honestust*, hanem erre alkalmatosszovat nem lelek; és illyes több nehézségek elijesztenek az Írói pályától.

E. Bonum mane, Alexander! proficis ne iam in lingva Patria?

A. Et tibi, chare Emericus! in tantum quantum; forsitan essem iam gemmis elaborandis, sed metuo, ne, antequam efflorescant, marcescerent.

E. Lente, Juvenis! lente; sis prius Recensens, dein Auctor; — videtur, hic esse mos hodie.

A. Cave, credas, Amice! fore, ut ita inexpertus criticus fiam, sed si facultates haberem etiam; abhorreo. nam dein et meum opus cribrarent.

E. Rectum habes, — sed bonum opus non horret ferream criticae virgam.

A. Benedicis, — ast bonum opus parare, hoc est artis, inprimis hungarice; satis torqueo caput, quomodo exprimam moralem *honestutem*; sed ad hanc aptam vocem non invenio, et plures huiusmodi difficultates deterrent a Stadio Scriptorum.

I. Hát az *illemény*, vagy *becsület* nem fejezné ki? mivel *hominem honestum*, *becsületes embernek* szokták mondani?

S. *Illemény*? csak *decen-tiát* jelent, *becsület*, *honor* deakül, tehát még egyik sem *honestas*, egyiksem: *convenientia actionis cum lege*, vagy is: a' miveletnek meg egyezése a' törvénnel.

I. Helyesen veszed észre — de *illendőség*, vagy *illemény* tán nem tesz egyet?

S. Vélekedésem szerint egyik tizenkilencz, a' másik egy híján húsz.

I. Mit akarsz ebből következtetni?

S. Csak megmutatni, hogy a' mesterszovak hiánya miatt igen nehéz magyarul valami fontos munkát kiadni.

I. Eszrevételed nem rossz verseket tán még is írhatnál?

S. Részemről azokat sem, mivel nem szeretek a' levegőben lovagolni; pedig ez a' költőben meg kívántatik.

I. Mit akarsz tehát?

S. Fontos és élet tudománnyal bővelkedő folyó irásokat leginkább kedvellek; 's azért addig könyv' kiad' ísához nem fogok, még illyesekre magamat képesnek nem' lelem

E. *Illemény* aut *becsület* non exprimunt? quia solent dicere: *hominem honestum becsületes ember*?

A. *Illemény*? *Tantum decentiam* indicat; *becsület*, latine *honor*; ergo adhuc neutrum est *honestas*; neutrum est: *convenientia actionis cum lege*.

E. Egregie advertis — sed *illendőség*, vel *illemény*, forsitan non sunt unum idemque.

A. Me opinante unum est novendecim, aliud viginti minus uno.

E. Quid hinc vis deducere?

A. Ostendere solum, quod ob defectum terminorum technicorum ad modum difficile sit Hungarice solidum opus edere

E. Animadversio tua haud est mala, sed carmina tamen posses scribere.

A. Ex parte mea nec ea, cum non amem in aëre equitare; quod tamen in Poëta requiritur.

E. Quid ergo vis?

A. Ponderosis, et sapientia vitae fertilibus scriptis inprimis delector, et ideo, donec ad talia me aptum haud sensero, editioni librorum non accingam me;

I. Szándékos bölcs; csak törekedjél, nem üres hangú szavakkal, hanem velővel töltött munkát a' Haza' oltárára áldozatul bemutatni. Segéljen az Úr czéled' elérésére; többire kívánok minden jót.

C. Köszönöm, hasonlóképen.

I. Isten hozzád.

S. Az Úr' áldása fölötted.

E. Propositum tuum est sapiens; conare solum non inanibus verbis, sed pondere plenum opus ad altare Patriae offerre; adiuvet te Deus ad metam consequendam; de reliquo precor omnia bona.

A. Gratias, similiter.

E. Deus sit tecum.

A. Benedictio Domini super te.

M e s é k.

F á y A n d r á s b ó l.

A' F e c s k e.

Vidám nyári nap volt, 's a' fecske víg csevegéssel száldosott a' fentebb levegőben. De nem sokára megsziről megdördült az ég, 's a' mint a' ború közelgetett. mindig alább alább száldosa a' fecske, míg végre majd a' földet korholá. Kis lélek! így szóla hozzá a' veréb, kit a' komor idő illy alázásra és változásra bírhat; a' bölcs minden időben egyforma marad. Barátom! felel ez, ostoba az illy bölcs.

Magát az időhöz, és környülállásokhoz szabni tudni, — a' fő bölcseség.

Theseus, és Áriadne.

Sok görög ifju kockára veté a' szép Ariadnéért életét, 's elveszté azt. Theseuson vala a' sor; Minekelőtte a' csalkertbe indulna ő, így szóla Ariadnéhez:

én ugyan megszerzettem a' kert' abroszát, mérő szereim, 's eleségem a' kétése úthoz készek; de biztos szádból szeretném érteni a' kert' fekvését, leseit, és jegyeit. Add előmbbe azokat, kedves! O szivem' Ifja, szól mosolyogva a' bölcs leány, rakd le szereid a' kertajtónál; ím én a' hasztalan leírások helyett e' gombolyag fonalat adom kezedbe, e' légyen a' kétése útakon kalauzod. 'S ím' az Ifjú, mint Völegény tére vissza a' csalkertből Szabadítónéjához!

Félre a' gyáva bölcselkedésekkel! Elni tanítsátok a' gyermeket Nevelők. A' Világ csal-kertében a' fonál, — élni tudni!

A' kert' Virágai.

Szaggassatok virágokat, itt elég van! szól három leányaihoz az Anya, egy kicsi kerten keresztül mentében. Repeső örömmel futkos azonnal az egyik mindenfelé, 's tetszését követve szaggatja kezeit teli. Kíváncsin tekinget, 's fut széllyel a' másik, de azt vélvén, hogy megelőző testvére már bírja a' szebbeket, minduntalan a' távolabb álló, 's díszesebbeknek tetsző virágok tűnnek vizsga szemébe, 's azokat hasztalan kergetvén üres kezekkel ér ki a' kertből. A' harmadik leányka finnyás izléssel gúnyolgatja a' kert' virágait, 's csak idegen éghajlatúakat kíván, és keres, 's virág nélkül hagyjael a' kertet.

Ó be kies kert ez! kiált Anyjának eleibe az első, 's bokrétáját mutogatja! Az ám! mondja sóhajtván a' második, csak még egyszer mehetnék vissza belé, be szép csomót tudnék kötni a' ledéren elmellőzött virágokból. Gyáva kert biz ez! szól méreggel a' harmadik, csak kívántat az emberrel, azonban semmit nem nyújt nemesebb ízlésére.

Igy vagyunk mihalandók az élet' örömeivel!

A' Magyar Vendégszeretés.

Egy Francia írt Hazájába a' Magyar Vendég szeretésről: A' Magyar Nemes kaput nem tart, vagy azt örökösen záratlan hagyja, ne hogy a' vendéget eltíltani látassék. Ezt úgy szokta nézni, mint csupa gyomrot, a' mellyet sok válogatott étkeivel 's szives kínálásaival minduntalan ostromol. Étél után engedelmet kér, hogy jól tartott, 's még szuszoghatsz. Éjjelre csupa pehelybe fúlaszt. Más nap', hogy mulatni kényteleníttessél, vagy kerekedet véteti ki, vagy cselédedet itatja le.

A' Datuma ezen Levélnek egy kevésbé régi ugyan, de hála az Egeknek, még nem egészen avult — el.

A' Kakuk.

A' Kakuk kurholtatván a' több madaraktól, hogy tojásait idegen fészkekben hagyogatja-el, így felelt: jól tudom én, hogy mindig fognak olly együgyű jószívűek találkozni, a' kik magzatimról nálam is különben gondoskodnak.

Be bátran tart számot gyakran a' restség, és gonoszság mások' gyengeségükre 's jószívű együgyűségükre.

153

Animadversio ad Lectores.

Monitos velim Lectores, ne in erroribus typi minoribus, qui forte hic, et ibi occurrentes, oculorum meorum aciem effugissent, offendantur: cum status mei occupationibus onustus, tempore admodum parce uti coactus fuerim. Peculiariter vero reflecto ad pag. 50. ubi, ad postpositionem *böl* adfixa adnectenda docui: aliorum Grammaticorum doctrina deceptus sum, erroremque me commisisse ex Samuelis Kiss (Fölső M. Országi Minerva 1831. II-dik kötet. pag. 555) observatione intellexi. Nec enim Hungarus unquam dicit: *bölem*, *böled*, *böle*, sed *belölem*, *belöled*, *belöle*, etc. id est: addit adfixa adverbio *belöl*, ad instar postpositionis separatae usuvenienti iuxta Analogiam: *kivül*, *hátul*, *elöl* etc. In specie *belöl* est ex substantivo *bél*, medulla, per formativam *l* derivatum.
